NARODNY POVÍSTI I STICHI.

NAPISAL: EMILIJ A. KUBEK

ILLUSTROVAL: ANTONIJ E. KUBEK

DIOCESE OF PASSAIC
IC XC
NI KA
HERITAGE INSTITUTE

I. TOM (VOLUME)

"OBRANA" Scranton, Pa.

Predislovije (Preface)

Moi sočinenija — (povisti, teatral'ny p'jesy, stichi) — poprobuju vydati. Skol'ko tomov budet vseho? Sam ne znaju. — Ne maloje risiko (opasna otvaha) u nas — pro mene! Najvažňíjšij vopros: s kirillikoju-li, ci s latinkoju? — "A. R. Viestnik "Sojedinenija, jak slyšal, vychodit v 48,000 exemplarach. S toho čisla, kirillikoju pečatajutsja 18,000. Dľa seho vykaza, prichodit i mi s latinskimi buďkvami dati drukovati. *)

Jak podkarpatskij Rusin, pišu iz žit'a podkarpatskich Rusinov i v ich naríčii; čto, s latinkoju, ne tak lehko prichodit. — Čtoby p. čitateľam, neprivyknutym russkoje slovo s latinkoju čitati, malo polehčil, mušu pojasniti, i mi samomu obťažnyj sposob seho čitaňa - pisaňa, jeho znaki, ich značenije.

Vsjaki umjahčenija sohlasnych bukv, označaju so znakom' "ˇ"; "d, l, n, t, = д, л, н, т" bukv umjahčenije: ď=дь; ľ=ль; ň=нь; ť=ть. Primírom: ďílo=дѣло; — ľubov'=любовь; ľíto=лѣто; — ňuchati=нюхати; — ďíjstviteľnosť=дѣйствительность; — tílo=тѣло.

No, čtoby znati na pevno, hde imíjet upotrebľatisja: "ѣ, (jať=ять), naznačaju s "´"

*) No, jesli sholosjatsja čitateli, v dovoľnom čisli dľa pečataň'a ruskoho, razumíjetsja, čto radostno, a ochotňíjše izdaju s kirillikoju tak, jak v originaľí ja vse pisal.

po nad "i", t. j. "í=ѣ". Pr. ľíto=лѣто, — na ťílí=на тѣлѣ.

Tak samo bukvu "ь" (jir', jer'=ѣръ, еръ), označaju s znakom " ' ". Pr. teper'=теперь; cerkov=церковь; molodež'=молодежь; bor'ba=борьба.

Hde "c=ц, z=з, s=с", tverdo treba vyhovoriti, t. j. koli russkoje "ч, ж, щ" imijet byti, označaju so znakom "ˇ". Pr. čužinec=чужинец; šeršeň=шершень; "щ" bukvu zastupit "sč"; pr. jesče=еще; prosčanije=прощаніе. V místo bukvy "ы"; (jory=еры), zastupit latinskoje: "y (ypsilon; wy)"; pr. hory=горы; ryj=рый. A "й (искраткой=iskratkoj)", bukva: "j"; pr. tvoj=твой. — "Ся, сю", pišu čerez "j"; pr. sja=ся (sebe); sjudu =сюду; святий=svjatyj.

Sokrasčenija so znakom " ' "; pr. 'mu=му, (jemu=ему); — 'ho='го, (jeho=его); — 'sče='ще, (jesče=еще). — "ъ (еръ=jor)" bukva, nepotrebnoju stalasja.

Praca, ne lehka, taj ne mala. Kto malo razumíjetsja k tomu, očínit. — Illustracii syn moj o. Antonij risoval. —

Uže dva ľíta malo pisal; pri našich obstojateľstvach, utratil ďaky k tomu. A, jesli i teper' priidet mi doplačati na moj trud, — jak pri prošlych probach, — to hrích bylo by i daľše truditisja, na neplodnom poľí podkarpatskoj literatury.

Mahanoy City, Pa., August 1922.

EMILIJ A. KUBEK.

Dobryj tato....

NÍT takoho tata,
Jakoho my mame:
O nem cílyj tyždeň
My, ďíti, ne zname.
Ľude do roboty,
Tato na posteli,
A nakoli vstanut,
My už davno v škoľí....
Okolo obída,
S posteli sľízajut.
Ani 'sče ne myty,
Lem šusy sďívajut,
"Daj mi stara kvodra!"
Uže molikajut.....
Jak pofryštykujut,
Hľadajut robotu, —
Už devjate ľíto,
Na maminu psotu!
Desjať centy vzjali,
Ot mamy, na karu;
A čtob ne propali,
Otnesut na baru.
A pri barí, vsehda

Najdut patriotu,
Kotryj, jak naš tato,
Chodit za robotu:
S nim vraz zalivajut,
Až do pozdnoj noči,
Žaľ svoj i klopotu.
My povečerjame,
Taj ideme spati;
O našoho tata,
Jesče nič ne znati.
Ci našli robotu,
Ci može na víki
Budut ju hľadati? . . .
Skoro postavame,
V neďíleňku svjatu,
Idem na utreňu;
Mama prjačut chatu,
A tato naš chrapjat,
Až sja sťíny chvijut,
Po tyždnevoj prací,
Sobí otpočijut!
Nakoli sja domoj,
S cerkvi naverneme,
Už našoho tatka
Doma ne najdeme.
Može pracu išli
Hľadati, ne zname?
Ňít takoho tatka,
Jakoho my mame.

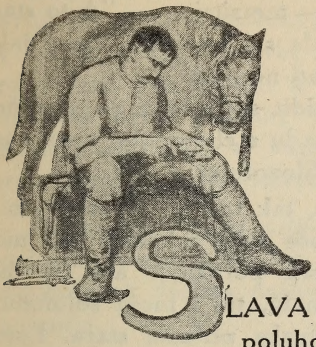

Palko Rostoka.

SLAVA tebí Bože!" hovorit poluholosno, sam k sobí. Stefan Rostoka, kantor i učiteľ Složil rozsívku s pleča, a takoj i síl na ňu. Lem pravi čto dostarčilo ovsa, na zemličku pod Lanom. S tím byl skončil jarnu síjbu.

Malyj, no tuhij konik, chrupkajet trebič, ani ne posmotrit na svojeho gazdu. Poldruha dňa oral; na posľídok ani žmeňa ovsa ne ušlasja jemu, po ťažkoj prací. Ne dnešnij on sluha u pana učiteľa, ili po seľskomu, u ďjaka, ani ne pamjatajet, skoľko vesny uže gazdujut dvoje, na kantorskom oreku. So svoim koňskim rozumom, stoľko vymudroval, že boľše obroku ne dostanet; i na trebiču merkujet, že to uže spodinki, a on musit sam hodovatisja čerez ľíto, a hryzti syčku okolo potoka, vmísto koniča i sína. Prednovki, i pro neho načalisja.

Pan Rostoka sidit na rozsívcí, s kuskom chľíba žitnoho v rucí, a na nem hudľajet s tupym klapačom soloninu.

— "Bodaj ťa!" — merzitsja: — "A to stara, snova majstrovala s klapačom; tupyj jak kostura, ani poobídati ne mož."

Okolo sebe ne vidit sposobnyj na ostreňe kaminok, sdojmet uzdu s chomonta, a na zubadľí ostrit nož, a filozofujet:

— "Vidiš', Pejku, tak to my, na stary dni. Koli by nam najľípše sobí vyhoditi, uže nič ne dostavajet. Susík porožnyj, ani žmeňu ovsa pro tebe ne maju, taj i moju soloninu, uže ot samoho motuzka otrízala stara. Lem isči doboronime, a tak otpočneme sobí. Ty po jarku na paší — a č . . . . ! Takij to naš otpočinok. Síjbu jakos' okončili a zavtra uže k bandurkam, oborovati."

Pejko ohaňajetsja ot much, hľadajet po meždu badyľa, za listočkami, no gazdovi ne otpovídajet nič, lem forknul, jak by skazati choťil:

"Na čto stoľko daremnoj besídy? Tak to bylo u nas i tamtoho hoda, i vsehda, ot koli pamjatajusja; a tak budet i do samoho konca. V zimí jarčana polova, so síčkoju i pozadnym ovsom; a ked by jem sobí, ot "Tarčuli" časami sína malo ne prihornul, to by i zabyl do jari, jakij smak imíjet síno, abo trebič."

Bo, to u pana Rostoki, vseho bylo dostatočno; zdorov'je, apetit dobryj, stajňa na

četvero statki, chľív, sypanec, veličeznyj susík, o ďíti ani ne hovoriti, až i pasíka (pčolnik) s desjať ulejami.

Lem psota, čto ko zdorov'ju hrošej ne bylo, ko apetitu porožnyj sypanec i pivnica, v stajňí, kromí korovki jednoj i Pejka staroho, lem dví ovečki; a s toho sbohaťítisja, ne mož bylo; s volny vystarčilo na jednu huňu i chološni, a vannička bryndzi, lem pravi pro domašni potreby.

Pasíka, uže boľše prinošala. Čto-to i prodalosja medovnikarovi; a na medovku i do bobalek vsehda našlosja čistoho meda, v komorcí.

Ďíti? O nich byli my i zabyli; a, oni najvažňijšu roľ ihrali v žiťu, pana ďjaka. Devjatero požehnal Boh. A to sčasťe, ibo Rostoka, takim sposobom prišol do kumovstva s najľípšimi gazdami sela, až i so samym panskim foršnerom. Gazdove zapevnili jemu posadu, a kum foršner (ľísnyj) dva-tri fury dereva i listťja na steliňa. Ibo Rostoka, ne chodil, lem do seľskoj školy, ta i sam ne mnoho znal. Kantorstvo prekrasno končil, choť on pravi lem ďjak byl, odnakože ne vystupilsja, ani trem diplomovannym pívceučiteľam; no v naukach, kromí katichizma i biblijki, barz slabo stojal.

Šestero iz ďítej, pomerli. Ta i to sčasťe. Jak byli vsí žili, s čím byl ich vyhodoval?

Jak učiteľ polučal ot sela na rok: osem'desjať korun; a za jeho časa, to lem štiradcať zlatych bylo; jak ďjak, imíl štiri osminy i štoľarnyj dochod. A s toho, nebarz mož bylo vyžiti, ne to pana ihrati. Ot pohreba velikoho: dva zlaty, ot maloho: jeden šajn (štiradcať—sorok grajcary.) Ot šľubu: pjaťdesjať grajcary, a ot kresta: jeden cílyj dudok, t. j. dva grajcary. Za cílyj dochod, ne mož bylo by kupiti sobí jedno porjadnoje teľatko. A tu, "chlopčisko", už to jak on Palka nazyval, v školí, v preparandii!

Doňku vydal do sela, za rychtarovoho syna.

— Ho-ho-ho! a čto psoty bylo?! Rychtar'ka ne choťíla nevístu taku. Ďívka pana ďjaka, to pravda krasna, moloda, zdorova, jak orích, na ked teľo grunta ne prinesla na rychtarivňu, jak jedna porjadna borodavka!*) Bo rychtar'ka, taku borodavku imíla pri nosí, jak jeden malyj jíž; kto na ňu posmotríl, musil smíjatisja.

A Rostokova Julča, choť i ne mala grunta, no ani borodavku pri nosí. Daremno, krasna ďívka byla; inakše ne byl zaľubilsja do nej rychtarov syn. No, jak že nevísta krasna, koli u svekry borodavka pri nosí?

O pol roka, ani jej zaľublennyj muž, ne ľubil tak Julču, jak jej svekra, rychtar'ka. Pro čto? Pro borodavku. Ne uvíriteľno, a jednak čista pravda.

---

*) Borodavka=wart.

Julča bavilasja s dívčatami Otca duchovnoho; kamaratstvo, ani po jej šľubí ne pererva-losja; taj, za peršu družku, panova Helena byla, na jej vesíľu. Raz byla na farí, i tam čula, že borodavku možno otstraniti, jesli ju podvjažut s koňsku sersťu. Julča na kadi domoj prišla, poprobovala na svojej svekrí; prinesla s Pejka, a to s hrivy sersť, naprosila svekru, podvjazala jej borodavku, — i čudo!

V pjatnicu, na pjatyj deň, rano vstala rychtar'ka, zívkne sobí; jak by jej čtos' chibilo?! Chaps! s rukoj ko borodavcí, a borodavka sčezla ot nosa. V postelí našla ju. Zapľula tri razy i verhla do peca, lem žeby dajak snova ne dostalasja k jej nosu. Julču až i po-cílovala, a s radosti ju "roztomilennu svoju dítinu" nazvala.

No, jak hovorjat, na svíťí ne jesť čistoj ra-dosti, to rychtar'ka na sobí skusila. Doteper' ju prozyvali: "rychtar'ka s borodavku", a te-per': "rychtar'ka bez borodavki." Merzosť! Ne pravda?

Ale, pan Rostoka, mal i dvuch synov. Molodšij učilsja za kovaľa, choť jeho pravi krestili, na imja velikoho Konstantina, no tak doma, jak i v seľí, lem Kosťom, na-zyvali jeho. Ne bylo vozmožno jeho do školy davati, musil pojti na remeslo.

Staršij syn Palko, teper' osem'nadcať ľítnyj, usilovnyj, mudryj molodec. Dľa svojej schop-nosti, on moh byl pojti i do najvyšších škol,

a vyučitisja choť i za fiškala! Veliku budušč-nosť prorokoval jemu i sam svjasčennik.

Uže jak dvanadcať ľítnyj, prekrasno znal otkončiti vsí bohosluženija; za jedno v knihach siďíl. S pomosčiju svjasčennika, prijali jeho za dví zlatovki mísjačnoj platňi, v alumneju (v bursu)*); no bídnyj otec, ani s porjadnoju odeždoju ne moh syna zaosmotriti, pro to, iz četvertoj klassy, perejšol v preparandiju, ibo tam vyrobili ďa neho, sorok zoloty štipendiju.

Pervyj učenik byl v každom otnošenii, a na husľach (na skripkach) osobenno; uže tohda hodiny daval, iz nauki i s muzyki druhim školʼarjam; s toho oďívalsja, a čto boľše i svoim rodičam paru zlaty zaslal.

Posľídnyj hod, dva ďíti učil u jednoho krajčira, i dvuch synov jednoho kupca, na muzyku. U kupca, trimal hodinu svoju ot polšestoj do polsedmoj, pravi otchodil v preparandiju na večerju, jak sklep (torhovľu) zaperali. Tak poznakomilsja s kommijem (s klerkom) kupca, ktoroyj v tot samyj čas, vychodil iz torhovli, a toju samoju dorohoju išol, na svoju kvartiru, jak i Palko Rostoka, kandidat na učiteľa.

V pervyj čas, lem sobí pozdravkali, pozdňíjše i besídujuči išli uliceju domoj.

Sej klerk (prodavec), po imeni Ivan Ponti, čudnyj mužčina byl. Oďívalsja elegantno, znal

*) bursa=boarding-school.

hovoriti boľše jazyki; miloho, prijatnoho spravovaňa byl, a znal o vsem besídovati. Pochodil vsí boľši místa Europy; jak hovoril, čtoby v svojem fachu točno vyučilsja, pro to i v toto místočko prišol na korotkij čas učitisja.

Kupec s nim cílkom zadovolen byl, znal s kupujusčimi, osobenno že s molodymi ženščinami zaobchoditisja; pro každoho imíl prijaznoje slovo. Na lice i sam barz porjadnyj molodec byl; krasnyj mužčina; ne vyzeral staršim, jak pjať i dvadcať ľítnym, choť sam hovoril, čto on tridcať ľítnyj.

Raz zaprosil do sebe Pavla Rostoka. V dvuch malych komnatach meškal; jedna na spaľňu zarjaženna, a v druhoj prebyval.

Elegantno vse; a Pavel viďíl u neho i taki ríči, na jaki byl ne spoďívalsja u jednoho kupečeskoho prodavca, klerka. Cínny serebrjanny statujki, zoloty podrobnosti, o kotorych hovoril, že to dary jeho prošlych chľíbodavcev.

No, najdoroži byli jedny husľi (skripki), staroho slavnoho majstra robota, velikoj vartosti.

— "To vaši skripki? Vy sam ihrajete na nich?" — Doprošajetsja Palko oduševlenno.

— "Tak, to pamjatka po mojem otcí. Ne imíju mnoho prijatelej, v pustych zabavach ne beru učasť. V dni svobodny, ne znal by ja s čím zaňatisja, v takom maleňkom místí.

To moja jedina zabava," — otpovídajet skromno Ivan Ponti.

Na pros'bu Pavla, Ponti vzjal v ruki skripki, i ihral jednu sonatu Mozarta. Prekrasno, masterski. Pavel s udivlenijem sluchal.

— "Pane Ponti! Pri takoj masterskoj ihrí, vy pracujete v torhovl'í, koli vaše místce bylo by na koncertach? Ja to ne ponimaju."

S tím Ponti priobríl sobí, molodoje serdce Pavla, kotoryj hordyj byl na prijatel'stvo takoho obrazovannoho, miloho čelovíka.

Pan Stefan Rostoka, s Pejkom okončil jarnu robotu. Veselo prišol domoj, vyprjah koňa, predložil pered neho malo sína, sprjatal vlaki s boronami i s pluhom, a veselo vstupil v komnatu. Zabyl i na ťaželu robotu dňa; taj síjbu okončil.

— "Chvala Bohu," — hovorit pri večerí, — "jar' okončenna. Lem by Boh pomoh Palkoví složiti examenta. Ozdal' uže i nam obernetsja na l'ípše, a dašto možeme sobí na stary dni zagazdovati."

— "Dal by Boh! Lem by ťa, Stefane, ne pozbavili učitel'stva? Ty ne maš' examenty.... Hde že sja pod'íjeme, na stary dni?"

— "Hde? Ne vychovali sme porjadno d'íti?"

— "Id'! . . . Na ponosnyj chl'íb do rychtarovych? Abo Palkovi na obťažnosť . . .?"

— "Daj le pokoj, daj! Dajut mi dahde d'ja-

kovstvo. A ked ňí, to kupime sobí dajaku chižčinu, i tak ne zahineme."

Vera, pri vsem ďjakovskom paňství, ťí ľudajkove, za cíloho žiťa svojeho, ne užili nič, lem trapleňe, starosť. Ot molodosti trapjatsja, pracujut, skupjat, lem čtoby ďíti do porjadku prinesti; a na stary dni, snova lem starosť; hde budetsja prituliti?

A usilovny, pracovity byli oboje. Sami obstarali cíle gazdovstvo, tak na poľu, jak i doma. Čeľaď ne trimali, lem žeby meňše vydatka bylo. I dobry rodiči byli, ne pro sebe, no pro ďíti svoi žili, mučilisja.

Na Palka prjamo hordy byli; on ich ľubov', dovírije cílkom zaslužil. Jak by ňít? Koli svjasčennika syn, rovesnik Pavla, jesče i do seminarii, vsehda prosit hroši ot roditelej, a ich syn, ne lem sam zaosmotritsja so vsím, ale jesče i im, čto mísjačno zasylajet pomosč'. Pravda ne mnoho, po dva-tri zoloty, no jednak zasylajet!

No, čtoby oni ťí hroši synovy prokeľtovali, sovísť by im ne pozvolila. Skladajut v kupočku, jak učiteľka ne raz hovorit:

— "Ach, Stefane, obyjdemesja. Ne bude to radosť, koli prijde okončennyj domoj, a ty jemu otdaš' jeho hroši: 'Tu, ďítino, tvoj zarobok s interessom, že by jes' ne išol, s otcevskoho domu holoruč.' "

Stara s radosti rosplakalasja.

— "No, uže zas' plačeš'!"

Merzítsja Rostoka na ženu, no i sam skrutilsja ko dverjam, a uterajet oči.

Northwest místočko take, jake i vsí Amerikanski místa. Hev-tam po jeden murovannyj, četyre-pjať poverchovyj dom, proči po boľšej časti dva-tri poverchovy iz dosček, a pestro vyfarblenny.

Žiteli, jak vo voschodnych štatach, s cíloj Europy pozhaňannyj robotnyj narod. Cílyj Babilon; ňít takoho Europejskoho jazyka, kotoryj by ne bylo čuti na streetach (ulicach). Místočko ne tak male: do sorok tysjači naroda proživajet v nem. Vsjakoho roda fabriki, i tri majny zaosmotrjajut narod s chľíbom.

Najboľša fabrika vyrabľajet automobily, s okolo dva tysjači robotnikami, kotory vokruh svojej fabriki, jak by osobennoje místočko ustrojajut.

Hory, okružajusči místo, jak stary ľudi raspravľajut, velikimi ľísami byli pokryty. Teper' vse spustošennoje, lem na hrunku, nad místom, jak by pamjatka iz starych čas, ostalsja dva-tri akrovyj ľísok; zabavnoje místce horoda, tak zvannyj "Pleasant-Hill." Po meždu derevami, vybudovanna tanečna halla, a v serediňí ľísika vekše vyčisčennoje místce, hde molodež' i ďíti labdoju zabavľajutsja.

No, i sije místce, lem sdaleka viditsja ľísom byti. Jelovy dereva ošarpanny, a v bukovy,

stoľko bukv i serdec povyrízovali zaľublenny chlopcy, že dereva ne možut razvivatisja.

Jak by tot ľísok, lem na to byl ostal, čtoby pokazati sposobnosť čelovíka, do pustošeňa. Tak vyzerajet, jak mala i rídka čuprina, na lysoj holoví. Jesče ani jednoj ptíčki holos ne bylo čuti v tom ľísiku; vybili, vypustošili do čista.

Pod "Pleasant-Hillom", jesče v ťíni ľísa, porjadnyj domik smurovannyj stoit v boľšoj zahoroďí, bliz fabriki avtomobilov. V saďí kromí ovosčnych derev, zeleniny, množestvo cvíťja, a sam domik vyzerajet, jak jedna rozova besídka; horí stepeňami porča, rozy ťahajutsja, i mury rozami pokryty.

Na porču v cholodku, na kolysačom kresľí, sidit okolo dvadcaťpjať ročna moloda ženščina, i vyšivajet bílyj platok so silkom, a prizerajetsja na pjať ľítnoho chlopčika, kolysajuščohosja na derevjanom koniku. V druhom kresľí sidit, može sorok (štíradcať) ľítnyj mužčina, zadumannyj, zahlublen v svoi mysli, jak by ani ne pamjatal, že v kruzí svojej semji nachoditsja.

— "Pavel dorohij čto s toboju? Ty s dňa na deň tichšij."

— "Serdeňko moje!" — Sorvalsja muž iz myslej. — "Ta, vot ty znaješ', čto ja vsehda takij byl!" Po anglijski besídujut.

Priťah k nej kreslo, a vzjal jej obí ruki v

svoju tverdu, ot pracy ťažku ruku, a pritis k svojemu licu.

— "Ja znaju, čto ty so mnoju ne možeš' sčastlivoju byti. Ty miloho, veseloho ducha, a ja takij skučnyj, neprijaznyj. Žaľ mi, čto tvoje mile serdce privjazal ja k sobí. I to mučit mene!"

— "I to? . . . A inoje čto? Paul, darling, ty znaješ' že ja tebe lem pro to vybrala sobí, čto ty ne takij byl, jak proči naši molody ľudi. Ty ne lestilsja okolo mene, jak druhi, ty mi ne hovoril duračestva, jak druhi, ty ne chodil po piknikach, vyletnych zabavach, ne zalicalsja okolo ďívčat, jak naši vítrohony zvykli. Ba, mi prjamo iz dorohi vystupľalsja. Ja hľadala tvoje znakomstvo, a ne ty moje. Ibo ja s očej tvoich viďíla i čuvstvovala, čto ty mene ľubiš'. Ja pozorovala na ťa, jak ty teplo, žadajuči prizeralsja na mene, podčas roboty. Ja tebe choťíla za muža, ibo znala, čto na tvoi siľny ruki možu spustitisja, na moje cíloje žiťa. Pro čto ne zdovíriš'sja mi, jesli jakij to ťahar imíješ' na tvojem serdcí?"

Pavel zadrožal, a pocíloval ruki ženy svojej, a tichiňko otpovídal.

— "Vidiš', Lizzi, to moje nesčasťe, čto ja čuvstvuju, že mňí pri tobí veselym, besídlivym treba by byti, a ja ne znaju, ne možu svoju ľubov' k tobí, v krasnych slovach vyskazati. Po šesť ľítach, ty uže imíla časa s ťím uspokoitisja. Ja inyj uže ne budu!"

. . . a prizerajetsja na pjať ľítnoho chlopčika.

— "Paul dorohij; može voľba vice-presidenta našoj unii, bezpokoit ťa? Mňí hovorjat, čto ty budeš' jednohlasno izbrannyj."

— "Ňít! serdce moje, ja ne želaju byti vice-presidentom, radňíje ostanusja v mojem teperejšom položeňu. Moja platňa boľša, jak vice-presidenta, a k tomu s vami spokojno žiju, i ne mušu ostavľati vas, na cíly týždni."

— "Aj, papi, papi! Smoť, čto moj koň zrobil!" — kričit malyj chlopec serdito, i v rucí pokazujet rodičam, vydertyj chvost koňa svojeho, a s prezrínijem pokazujet na derevjanoho konika.

— "Jak ja možu teper' rajtovati (jízditi) na nem?"

Rodiči prizrjatsja na maloho jízdca i na koňa, krasoty svojej pozbavlennoho, a na holos zasmíjalisja oboje. Očeň smíšna scena byla. Mama, smíjučisja, vzjala na ruki ďítinu, obcílovala a hovorit:

— "Darling! Každyj deň kupľu ti novoho koňa, lem naj otec tvoj, tak smíjetsja, jak teper'! Tohda cílkom sčastlivy budeme."

Paul Smith, foreman v automobilovoj fabrikí, s ženoju i s jedinkim ďíťatem; suditi po besíďí, anglickoho proischoždenija, lem ne obyčajno, čto on, ne lem usy, no i polnu borodu nosit. Vysokij, siľnyj mužčina, pronikajuči veliki jasny oči, vysokoje čelo, no volosy vokruh holovy, uže malo sídy, naprotiv

jeho molodoho lica. Každe pohnuťe energiju, samosoznateľnosť vyražajet.

Jeho žena Elizabetha, takožde vysokoho rosta, na lice ne tak krasivaja, no kašťanovoho cvíta oči, prekrasny u nej, a jesli usmíchajetsja, dví jamočki na licach ukrašajut ju. Veselaho ducha žena, a smíjaňe jej tak miloje, že serjoznyj muž ne raz prosit ju:

— "Darling! No že zasmíjsja na mene!"

— A ona i nechoťači musit smíjatisja na muža:

— "Aj, ty stare moje diťa! Pro čto ne znaješ' i ty tak zasmíjatisja na mene?"

Mr. Paul Smith, uže tohda pracoval v toj fabrikí, jak pred dvanadcať, ili boľše ľítami, jesče vseho lem s tridcať pjať robotnikami začali maloje predprijatije. Pervyj automobil on okončil, a naprotiv indžinera fabriki, uže v korotkosti preprovadil taki obnovlenija u chľíbodateľa, kotory automobilam sej febriki, dobroje imja prinesli. Na jeho vručenije, fabrikant, za malu summu hrošej, otkupil ot místa, tohda jesče neznačiteľnoho maloho, pjať akry zemli; boľše jeho ne bylo stati, no i bojalsja, sam nedovírjal uspíchu svojeho predpriňatija. Místočko dvanadcať akry vručalo na prodaž' fabrikantu. Sam Pavel, bez hrošej, v naďíí budusčnosti, na splačovaňe kupil pro sebe dva akry, a proči otkupil jeden žid i založil fabriku na bílizninu.

Fabrikant, staršij čelovík, teper' uže jak velikij bohač, ne raz hovoril:

— "Paul! Jesli ja byl tebe posluchal, a otvažilsja vse zakupiti, teper' uže četyre tysjači robotnikov by pracovalo u nas! Škoda! A jesli ty byl sponahlilsja s pročimi pjať akrami, ta ty dnes' .... moj kompanista!"

Pavel, na pol akrí pobudovalsja krasno, iz prodaži jednoho akra, poďílennoho na loty. Jeho krasnyj dom prišol jemu cilkom darom a pol akra upotrebľajet, jak zahorodu.

Fabriku ne mož bylo daľše rasprostraňati, musili budovati v horu. Uže v pervych hodach, kromí mužčin, priňali i ženščiny v robotu. Meždu ďívčatami, prišla vo fabriku i Miss Lizzie O'Donnal, okolo dvadcať ľítna ďívuška, jedinka doňka vdovicy.

Ne krasavica, dľa každodennoho poňatija, no umna, bystra ďívčina, kotoroj trimaňe, a osobenno krasivy oči i milyj usmích, cílu molodež' očarovalo. Vsí molody chlopcy zakručalisja okolo nej, každyj choťíl s neju razhovorjati, i iz roboty domoj otprovažati. Molodež' fabriki, po ucha zaľubilasja do nej.

No, ona s nikim ne prijatelilasja, choť ko každomu prijazna byla, no i každoho ot sebe znala na daleko deržati. Lem Pavel Smith, foreman (nadzírateľ) zaly, v kotoroj i ona robila, ne zalicalsja okolo nej. Taj, on ani ne byl besídlivyj, s nikim ne rozhovorjal, s nikim ne družilsja. No ona jednak v korotkosti pomerkovala, čto sej serioznyj molodec, iz po

nad svojej roboty, časťíjše vzerajetsja na ňu, jak by to jeho foremanstvu potrebno bylo.

I samy starši robotniki, s učtivostiju otnašalisja k svojemu foremanu. Ko každomu dobryj, terpelivyj byl; a jesli kto-to zavinil, ili svoju robotu ne točno vyrychtoval, to s nim meždu četyrmja očami hovoril, no i tohda lahodno, prijateľski. Jesli neporazumlenije, svarki povstali meždu robotnikami, on to znal razumno, na zadovolenije svarjasčichsja zalahoditi, a ich snova sprijateliti. Bez toho, čtoby nad robotnikami byl panoval, s nimi roskazoval, vse stalosja, jak on choťíl.

A dovírije robotnikov s ťím najľípše priobríl sobí, že ot nikoho ne prijal, ni najmeňšij dar, ani jesče jeden cigar, a k usilovnym sotovarišam, spravedlivyj byl.

V fabrikí ne poterpíl nijaku nepristojnosť protiv ženščin; na jeho pros'bu, s jeho zaly vsí, meždu robotnikami obyčajny žarty, besídy, primíčanija isčezli.

— "Gentlemen! Vy každyj imíjete mamy, sestry, doňki, a žadajete, čtoby protiv nich mužčiny, s učtivosťu otnašalisja! Ja žadaju i prošu ot vas, tuju samuju učtivosť i protiv našich sorabotnic, meždu, kotorymi i taki nachoďatsja, čto ne majut ni otca, ni brata, žeby ich zaboronil, protiv bezmužnych napadov. Kto ne gentleman, v našoj fabrikí ne imíjet místa!"

Protiv toj pros'by i napominaňa, nikto ne moh vystupiti. S tím priobríl sobí i naklonnosť robotnic fabriki.

No i sam fabrikant s dovírijem otnosilsja k nemu. Ne lem pro porjadok i pro jeho čestnosť, usilovnosť, no i pro jeho polnu loyalnosť, vírnosť.

V židovoj fabrikí, vyšli ďívčata na strajk. Prosili podvyšeňe platni, a sniženije robotnych hodin. Pravda, žid ani ich uniju ne choťíl priznati, a tím meňše podvyšiti platňu, ili hodiny sniziti. Po ich primíru, vystupili i robotnicy silkovni. Strajk prešol i na proči fabriki, i sami majnery začali strajk sympatii. Cíle místo, jak v horjački.

Robotniki, po saloonach, obhovorjovali strajk i . . . . . pili. Robotnicy, vyňali sobí jednu hallu, hde oderživali svoi porady i . . . chodili, brodili po místí, po zabavach. Marnili zašporovanny hroši, v naďíi pobídy.

Tut uže pjatyj deň, vse strajkujet, lem jesče v automobil fabrikí pracujut. V otďíľí Pavla Smith, cílkom pokoj, no v druhich otďílach, robotniki uže nespokojatsja: jedendruhij složil robotu, i místo jeho porožnoje ostalo. Proči strajkery, načali rozberati povedenije automobilovych robotnikov, uže i kričat za nimi i prozyvajut ich "scab"ami*)

*) scab =korosta, paršivosť.

Jak pjatyj deň Pavel zaňal svoje místce, sejčas pobačil nespokoj na robotnikach; paru otvažňíjši, posidali-postavali na svoi místca, no robotu ne berut v ruki. Vsi zahľadajut ko foremanovi. Tohda Smith vstal i pri velikoj tichoťí prehovorit:

— "Ladies a gentlemen! Buďte spokojny. Ja sočuvstvuju s vami. Pri vas byl ja v dobrych časach, s vami budu i v podlych. Prošu vas poždite v tichosti, poka vozvernusja. Buďme gentlemeny v každom otnošenii."

I s ťím pustilsja ko dverjam. Jeden načal jemu rukopleskati, on skoro obernulsja k nemu:

— "Na to ja vas ne prosil. A cigaretki prošu složiti. To protiv porjadka."

Vsí zasmíjalisja ticho, no každyj povinovalsja.

Pavel Smith vstupil v privatnyj office svojeho chľíbodateľa. Sej zastaranno vstal iz kresla i idet vpered Pavla:

— "Vypovili i vy strajk?"

— "Ňít, pane, jesče ňít! Ja sam na svoju otpovídnosť prišol k vam, pane! Pozvoľte mi, čtoby s vami otkrovenno moh pohovoriti."

— "Ot tebe to ožidaju, Pavle! No sjadi sobí."

— "Vy imíjete teper' množestvo orderov, čto i pri spokojnoj prací, jedva budet vozmožno vykonati. Nastanet strajk, a poderžit lem jeden mísjac, choť vy, pane, ne budete sruj-

novannyj, no materiaľnu škodu jednak poterpite, a moraľnu jesče boľšu. Vas vaši robotniki ľubľat, učťat, za svojeho dobroďíteľa deržat, do teper', no po strajku, sija učtivosť, peremínitsja, lem vo zavísimosť robotnika, ko chľíbodateľu. A to prevelika rozluka . . ."

— "Čto mysliš', my boy, možno by s toj neprijemnosti, vyjti čestnym sposobom? Ty mi ne jednu dobru poradu dal, choťíl by ja i teper' čuti tvoje mňínije."

— "Pane!" — Na pochvaľny slova, malo vklonilsja Smith. — "Jak situacija teper' stoit, robotniki strajk vyhrajut. Robotniki, po dolhom pokoju, svoi spomahateľny kassy polny imíjut. Zavtra, abo pozavtra zastrajkujut i konduktory pouličnych kar, tak i privatnych businessov vsí robotniki, jesče i pri elektrikí i pri gasí i pri vodnych stavach. Znajete, čto to značit?

— "A jesli druhi fabrikanty ne pristanut na trebovanija robotnikov, i došikujut sobí iz velikich horodov, stoľko robotnych ruk, jak im potrebno? Ne vystavľu ja sebe na smích?" Prositsja foremana.

— "Ňít! Skebov (scab) možut sobí dati došikovati, no strajkery ťích do místa ne pripusťat. A pri nasiľstvii krov' budet prolivatisja. Robotnyj narod ohorčennyj; pri spokojnom strajku, spokojno zaderžatsja, na protiv nasiľstvija, nasiľstvijem otpovíďat."

— "A ty čto myslíš', my boy?"

— "Buďte vy, jeden iz pomeždu pročich, velikodušnyj, ko vašim robotnikam. Pozvoľte svoim to, čto proči musjat sobí, čerez strajk vydobyti! Znižiť hodiny, iz dvanadcať na devjať, choť strajkery lem desjať žadajut. Dajte vašim robotnikam na poludne jednu hodinu otpočinok. Podvyšiť placu dennu desjať procentami . . . ."

— "Jak že to? Ja imíju podvyšiti desjať procentami, koli strajkery ne žadajut lem pjať do sem' procenta, a desjať hodinovu pracu?"

— "Vy pane, dobrovoľno lahoditesja s vašimi robotnikami, sďílajte to velikodušno. S ťím polučite vírnosť i usilovnosť vašich robotnikov, a to vašu utratu bohato vynahorodit. Vírujte mi, že jesli strajk doľše potrimajet, to proči fabrikanty, jesče boľši ustupki budut prinuždenny dati."

— "A jesli strajkery zaboroňat moim robotnikam pracu, i pri vsích moich koncessijach?"

— "To, pane, spustiť na mene. Jak mi oznajmili, ja vyznačennyj ostal v strajkovyj komitet, tak imíju slučajnosť, zastupiti našu fabriku i vas, pane; spustiť sja na mene."

— "My boy! Ty sam okončiš' to vse s robotnikami?"

— "Ňít, pane! Pozvoľte, čtoby ja robotnikov svoich, sozval na dvor, a vy iz porča prehovoríť k nim, i dajte im na znamosť vaši ustuplenija i pozvolenija!"

— "Tak budet, my boy! Posluchaju ťa i teper'. Budeš' so mnoju zadovolen." — I potrjas ruku Pavla: — "A choť ďílo jak vydaritsja, radovatisja budu, jesli na neďíľu prijdeš' do mene na večerju."

— "Blahodarju vas, pane, za lasku. Ja lem svoju dolžnosť okončil, tak protiv vas, jak i protiv sotovarišov-robotnikov. Pro to i ne prijdu; ne potrebno dati povod, na glupy besídy i obvínenija. No, žeby vy, pane, ne myslili, čto ja vo svojem interessí prosil podvyšku platni, to izjavľaju že ja s moju doteperejšu, cílkom zadovolennyj. Ja samotnyj, ne potrebuju boľše."

— "Well, well," — zasmíjalsja staryj fabrikant, — "to uže pokažetsja!"

Mr. Pavel Smith v imeni fabrikanta, vydal prikaz, čtoby sozvali robotnikov na dvor, a sam vstupil v svoj otďíl.

— "S dobroju novinoju vozvertajusja. Sami učujete. Prošu vas, v tichosti sobratisja na dvor."

A uže "sirena" zatrubila četyre raza na robotnikov. Iz budovľach, lem tak hornulsja narod. Smithovy spokojno, a s pročich otďílov, razdražnenno besídujuči, ibo myslili, čto i ich predvoditeli vyskazali strajk.

Lem čto pomístilisja na dvorí, staryj fabrikant vystupil na porč, zňal pred nimi kapeľuch i pozdorovil ich:

— "Dobre rano, ďíti!"

Lem otďíl Smitha otpovil na pozdorovlenije, jak to byl zvyčaj pri takich vstríčach s "bosom."

Na-nu! . . . . Divľatsja proči robotniki; čto že s ťími? Iz nich malo kto rušil s kapeľuchom, no nikto ne otpovídal.

— "Ďíti, ja s vami uže trinadcať ľíta proživaju. Vy moi stary robotniki, pamjatajete s jakimi malymi sredstvami načali my. Vaša vírnosť i usilovnosť, rozvíla maly šandy vo veliku fabriku, a vmísto tridcať-tridcaťpjať lic s velikoju armijeju usilovnych ľudej, moje predpriňatije, naši prevoschodny fabrikaty, po cíloj Amerikí rasprostraňajutsja. Ja zaobchodilsja s vami vsehda, jak s moimi kamaratami, spomahal hde moh, i teper' hotovyj ja vašim žadosťam ustupku zrobiti. Ja by stydalsja, jesli by vy, so strajkom musili vydostati ot mene vse to, čto na polehčenije vašoho žiťa potrebnoje!" . . . .

Robotniki nedovírčivo pohľadujut jeden na druhoho. Ta vot to ne obyčaj, čtoby fabrikanty dobrovoľno robili polehčenije svoim robotnikam! Čto že s toho budet?

A strajkery v místí, jak počuli holos fabričnoj sireny, to na strajk tolkovali. Po jedny išli v vstríču novym strajkeram automobilovym. Vmísto strajku, iz po za mrežej fabriki, musili čtos' inoje počuti.

— "A možet byti, čto i iz vas ne jeden by zastydalsja, čto v našoj fabrikí, takožde po-

trebno bylo v strajk vstupiti. Ne strajkom, ne prinošajusčim chosen, ni robotnikam, ni chľíbodateľam, ni oboich česti, no spokojnym razsuždenijem i christianskim serdcem, polahoďme my meždu soboju neporozumlenija, my sami. Pro to ja vas, ďíti moi, dal tu sozvati i moi ustupki predložu vam. Kto by s ťím ne byl zadovolennyj, naj izjavit tut, pred vsími nami. To požadajet naša česť! I naďíjusja, čto protiv našoj zlahody, ni jeden iz moich robotnikov, potajemno ne budet agitovati, buntovati. Čto chočete, vy sami prijmete. A jesli vas budut čuži buntovati, stoľko porazumíjete, čto to ne iz starostlivosti pro vašu doľu, no iz zavisti, iz zloby schoťat vas vo strajk zaťahnuti."

Hrobova tichosť meždu robotnikami. Vsí smotrjat na bosa svojeho, a neterpelivo ožidajut na jeho ustupki i vručenija.

— "Robotnyj deň ustanovľu na devjať hodin, s toho jedna hodina otpočinok na poludne!"

Vsí vozdychli i usmíchajuči pozerali na sebe, jak by ich oči hovorili: "dobrí začinajet naš staryj, boľše obísčajet, jak strajkery prosjat."

— "Pristanete?"

— "Pristaneme!" — Hromko zakričat vsí.

— "Daľše. I pri znižeňju robotnaho časa, platňu vašu podvyšuju vsím o desjať procenta! Zadovolenny 'ste?"

— "Zadovolenny!" — Kričat oduševlenno i machajut s kapeľuchami. To vse bylo vystarčilo. Robotniki na boľše ani ne myslili. Fabrikant ledvo moh jesče raz ko slovu prijti. Jak utichli, hovorit:

— "Ďíti! Prošu vas, posluchajte do konca. Kromí toho, dva procenta, vašoj cíloj placy otpovídno, žertvuju na špitaľ, kotoryj pri fabrikí choču založiti, žeby moi robotniki, i ich familii, ne musili po čužich špitaľach trapitisja!"

Rukopleskaňe ne choťílo uspokoitisja. Staryj snova vozdvihnet ruki i prosit o pokoj.

"Kromí toho, dva procenta vručaju na spomahaňe bídnych familij—strajkerov."

Tu uže ne lem rukopleskali, no i svistali ot radosti, stiskali jeden druhoho ruku, až i cílovali jeden druhoho. Histerična radosť obňala ich vsích. Hdeže take čudo! Jeden fabrikant, spomahajet strajkerov! A to ich chľíbodateľ!

Jesče raz zatichli. Čto? Jesče i boľše choče im dati?

— "Buďte malo spokojny jesče. V najkorotšom časí, postarajusja i o tom, čtoby poludennyj otpočinok moi robotniki ne musili v porochu i v podlom vozdusí fabriki, ili na dvorí provesti, dam zarjaditi dva hally, dľa sej cíli i zaosmotrju ich dobrymi knihami. A jesli vozmožno budet, perevedu i to, u pravitelľstva, čtoby pro ďítočki moich robotnikov,

blizko fabriki, škola publična zarjadilasja. Jesče jedno mušu priznatisja ,čto vse to možete poďakovati mojemu prijateľu, Mr. Pavlu Smith. A teper' kto ne zadovolen s moju robotoju, naj sejčas ostavit fabriku! Goodbye, ďíti!"

Staryj ostavil porč i vošol v komnatu. Očeň mudro, ibo níkotory uže pustilisja k nemu, čtoby jeho na plečach ponesli na dvor, ko jeho ďíťam, a iz radosti podusili, smučili. Oduševlenije ich obernulosja k Smithu, no jeho robotniki obstali jak mur i vprovadili meždu soboju vo svoju halu, a dveri zatvorili. No, snova tu ožidala jeho nebezpečnosť, každyj choťíl s nim ruku stisnuti. No, on hromko skričal:

— "Každyj na místce, do roboty. Ja ne sďílal lem svoju dolžnosť, jak to i iz vas každyj byl zrobil."

Mr. Pavel Smith pravdu imíl. Narod robotnyj, ohorčennyj byl pro zavzjatosť svoich chľíbodatelej. Ťí ne choťíli, ani do besídy pustitisja s komitetami strajkerov.

— "Jesli robotniki možut vyderžati, pro čto by i my ne mohli?"

Strajkery po saloonach, pod vplyvom napoja, načali nehodovati protiv "autistov", jak ich nazyvali, až i nasiľstvijem othražalisja. No k autistam, ne lehko bylo im pristupiti, ibo najboľša ich časť, okolo samoj fabriki

meškali, a proči že, lem kupami prichodili v robotu.

Komitet, na pros'bu Smitha, sozval vsích strajkerov na velikij "meeting," na "Pleasant-Hill". Na tom mitingu hovoril i Pavel Smith; pojasnil strajkujuščim položeňe ich, i čto "avtisty" neimíjut pričinu strajkovati, ibo fabrikant ich vypolnil, ne lem žadosť robotnikov, no, i taki koncessii daroval robotnikam svoim, jaki im ani na mysľ ne prišlo vymahati, abo prositi ot neho.

— "Pro čto strajkujete vy? Ci pro to, žeby ste bez pracy prokormľali vaši familii? Vy protiv pracy strajkujete, ci pro to, žeby za vašu pracu vam platňu dali, s kotoroj čelovíku dostojno, mohli by ste vyžiti? A jesli vam chľíbodateli ispolňat vaši žadosti, budeteli i na daľše strajkovati? Naš chľíbodateľ nam boľše dal, jak na vašom programmi stoit. Vmísto prošennych desjať hodin, ustanovil lem devjať i s toho cíla hodina, na poludeňšij otpočinok. Vmísto žadannych pjať procentov, dal dobrovoľno, desjať procentovu podvyšku. Zarjadit nam školu pro ďíti, zarjadit nam špitaľ, kniharňu, a kromí toho i pro bídnych, holodujuščich strajkerov, dva procenta žertvujet iz svojej kešeni. Znajete, čto to značit pro dva tysjači robotnikov? Pro vas strajkerov, pro vaši holodujušči ďíti! Ponimajete vy to? Hde na svíťí slyšali vy, čtoby

jeden kapitalista spomahal byl strajkujusčich robotnikov . . . .?

— "A vy chočete, čtoby i jeho fabrika zaperta ostala pro to, že zaňalsja svoimi robotnikami, a i vas chočet spomahati, vo vašoj bíďí? Kto žadajet škoditi našemu chľíbodateľu, tot zavidit nam chľíb, s toho zavisť, podlota, ili pjannosť besídujet. A my naš chľíb, i našich ďítej, budeme znati zachraniti protiv podlych ľudej zavisti. To ja hovorju! Vpročem, komitety strajkovy udobrili našoho chľíbodateľa postupovaňe, a jeho fabriku i robotnikov, vyňali iz pod strajka!"

Na oduševlenny slova Mr. Pavla Smith, jeho robotniki načali rukopleskati, a herojami dňa stalisja: on i jeho gazda. Druhij deň pojavilisja oboich fotografii v robotničich gazetach. Fabrikant, iduči čerez místo, ne starčil otzdravkovati, a s množestvom ľudej, treba bylo ruku stiskati. Ot razu stalsja popuľarnym čelovíkom.

Fabrikanty sošlisja takožde, na poradu. Daremny byli vsí predstavlenija Mr. Forth-a, fabrikanta automobilov, ani jeden ne choťíl popustiti. Mr. Ike Green, fabrikant, bílizniny, lem čto ne udaril v lice "autoistu." A zlostno kričal na neho, až jemu iz rota penilosja:

— "Vy pričina vsemu, Mr. Forth! A žeby ja tak žil, čto vas sruinuju, že s torbu budete mufovatisja iz pomeži nas!"

Druhij deň sija paskudna scena, iz mitinga fabrikantov, opisanna pojavilasja v gazetach, čto vsích robotnikov místa strašenno ohorčilo. Icig Green (baum) ne smíl na street vyjti, ibo byli jeho insultovali. Jak čerez čeľaď na verch vyšlo, žena jeho Sura, teper' Sara nazyvajetsja, svojemu mužu, dobrí oči ne vyderla. S toho robotniki pri vsej psoťí, dobrí nasmíjalisja.

Mr. Forth, po sem neprijaznom meetingu, jesče popuľarňíjšim stalsja. Sejčas dal do sebe prizvati Pavla Smith, a rospovil jemu cílu scenu i uhroženije Greena:

— "Čto mysliš', my boy? Moh by sej čelovik nam poškoditi?"

Pavel malo rozmysľal i ríšiteľno otpovíľ:

— "On nam nijakim sposobom; no my jeho možem snisčiti!"

— "Jak?" — Skočil s kresla, a oči jeho zaiskríli.

— "Spustiťsja na mene; jesli imíjete nepotrebny pjať tysjači dollary, dľa investicii, oni vam ne lem vyplaťatsja s interessom, no pod dvumja-tremja rokami i Mr. Greena pjať akry prinesut vam! Bez toho, čtoby vaše imja v tom figurovalo.

Staryj cílkom omolodňíl.

— "Nakoli ťí pjať akry, prijdut v moi ruki, ty, my boy, staneš'sja direktorom cíloj fabriki, abo i . . ."

— "Ňít, ja pro sebe ne choču nič, ni ne prijmu!" — Prerval Pavel ríšiteľno, — "ja lem by choťíl robotnikov osvoboditi ot sej pijavicy, a zrobiti místo porjadnoe, pro druhich robotnikov."

Staryj rostvoril žeľíznu kassu (iron safe), vyňal iz nej jeden svjazok, a so sľípym dovírijem otdal Smithu.

— "Tu imíješ', my boy, desjať tysjača dollarov, jesli k tvoim planam ne vystarčat, polučiš' jesče i pjať raz stoľko. Tak, teper' poprobujme, kto budet mufovati s torboju!"

— "A jesli moj plan, soveršenno ne vydaritsja — pod tremja ľítami?"

— "To perevedeš' jeho pod pjať ľítami, a choť i po mojej smerti."

— "No hroši vaši, pane, na každyj slučaj zapevnenny budut, za to vam ruču."

O paru dni v gazetach pojavilosja vozzvanije, na pokuplenije šerov, na "robotniču fabriku bílizniny!" Korporacija uže začarterovanna, loty pokuplenny, plany cíloj fabriki hotovy, tysjač šery prodanny! Rodiči, imíjusči ďívčata, vozzyvajutsja, čtoby pro dobro svoich ďívušek, čím boľše šer usilovalisja pokupiti. Vlaďíteli šerov, pervenstvo imíjut k roboťí! Strajkujusči ďívčata, iz fabriki Mr. Greena, zalehli cíloje místo. I sami bohači brali šery. Pod jednym tyždnem desjať tysjači šery, po desjať dollary, prodalisja.

Pri samoj žeľíznoj dorozí, ne tak daleko ot Greenovoj fabriki, načalasja impozantna budovľa "robotničoj fabriki bílizniny", pod očami Mr. Greena. Iz okna svojeho offisa, moh prizeratisja na robotu. Kto vymyslil plan, mudro vymyslil. Pro strajk, robotnikov boľše bylo, jak potrebno. Ňíkotory otrabľali svoi šery, a mnoho pracovali, iz nenavisti protiv Greena — darom. Tren dovožal material, a ľudi, mužčiny, dívčata donošali iz vagonov, na svoje místce. Ta, vot to budet fabrika robotnoho naroda!

Mr. Greenovi zeleňílosja pered očami; a koli donesli jemu, čto protiv jeho fabriki bojkott vyhološennyj, počal bíhati ot Pavla do Šavla; proboval vybrati "injunction" protiv novoj fabriki. Pozdňíjše zasylal po byvšii svoi robotnicy, obícal im hory-ľísy, no ni jedna ne otvažilasja pojti v jeho fabriku. Tak proboval polahoditisja s Mr. Forthom. No, to cílkom ne udalosja.

Ni Mr. Forth, ni Mr. Smith, ne chodili k novoj budovľí, jak by o ničem ne znali. No ľudi merkovali, že to ich dvuch ľubimcev, na tot čas ruki i pomosč' pri budovľí, a Mr. Green o tom udostovírennyj byl. Pamjatal na svoje uraženije.

Pod jednym místjacem fabrika vystavlenna, a uže vakujut mury, stavľajut mašiny potrebny. S robotoju i pomosčiju strajkerov, četvertu časť budovnych vydatkov zašporo-

vali, a budusčnosť fabriki, pro tristo robotnikov, zapevnili.

Lizzie O'Donnal, choť pevno ne znala, no udostovírenna byla, čto budovľa novoj fabriki, jesť planom Smitha, ibo architekt často prichodil k nemu, a oboje radilisja s Mr. Forthom.

Kto byl na ťí dví osoby merkoval, musil by udostovíritisja, čto teper' uže i Lizza, časťíjše zabyvala oči svoi na Pavľí.

Po šestom tyždňu strajka, narod počal nespokoitisja. Ňíkotory nudilisja bez roboty, ibo k fabriki novoj, ne bylo uže potrebno mnoho robotnikov, no u dakotorych i nuždа zahostila. Pri boľšich familijach, pomosč' iz kassy strajkerov, ne vystarčala pokryvati domašny vydatki. Skebov, protiv voli cíloho místa, fabrikanty ne otvažilisja zaprovaditi, no s pevnosťu ožidali, čto zaťatosť robotnikov zlomľat i ťí pokorno vozvernutsja v robotu, pod starymi uslovijami.

Jesli ne "autisty", to strajk uže byl okončilsja, a to s polnoju pobídoju kompanij. Mr. Forth, snova prišol na pomosč' strajkeram. Pavel Smith s udobrenijem svojeho chľíbodateľa, oslovil svoj otďíl, ne bylo by dobrí, jesliby oni, na četvertoho Julija, jak krainskij prazdnik, ustroili veliku zabavu, na spomosčestvovanije strajkerov?

Jeho predloženije s velikim oduševlenijem priňali, osobenno molodež'; a pod pavzoju obída, dohovorilisja s pročimi otďílami; vybrali komitet, s kotorym Smith složil velikij program. Patriotičnyj marč vseho robotnoho naroda, pod provodom "autistov," pred poludnem; obíd na "Pleasant Hill'í"; posľí obída tanečna zabava. Obíd varitsja, vo velikich kotlach, na místí, zabavy. Muzyk-bandy cíloho místa priobísčalisja; spolki vsjakoho roda iz cíloj okolicy. Začím v patriotičnom marču učasť brati, každyj deržal za svoju dolžnosť, sholosilisja v marč i škoľny ďíti. Elks, Columbus, Y. M. C. A., Red Men, society, kupcy, veterany, firemeny, i pr. i pr.

Ľubopytno ožidali, čto sďílajut fabrikanty sami? Ne pojavľatsja na patriotičnoj paraďí? Psota budet. Pojavľatsja? Dolžny budut marčovati so strajkerami, kotory uže prihotovľali svoi tablicy s nadpisami svoich trebovanij.

Usporjadajusči zabavu komitety "autistov," choť pojednym místickim "over-patriotam," ne sovsím byli do smaku, automatično vzjali vo svoi ruki i usporjadkovaňe obyčajnoho ročnoho marča, na deň četvertoho Julija. (Fourth of July.)

Programmy, uže vpered porozsylali i po domach poroznašali, vyznačili pro každoho místce, zaprosili v maršalov, v praporčikov tích, kotory taki otznačenija ľubili, tak čto

každyj zadovolennyj byl. Až i premii vyznačili, pro najboľši sosajdy, pro najkrajši uniformy, pro najľípši dekoracii, pro osobenny oďívy.

Gazety, viďa preduhotovlenija, oduševlenije žitelej, chorošo sostavlenny programmy, tak marča, jak i zabavy, vpered vyskazali, čto pri dobroj chviľí, take impozantne toržestvo budet, jake místo jesče ne viďílo!

Až i gazety sosídnych míst rospisalisja, o podvihach patriotičnych, horoda Northwest, a fantastičnymi primíčanijami o strajk, o nuždu familij strajkerov; o novoju fabriku, vozzvali ľubopytnosť i sosídov tak, čto speciaľny treny musili kompanii želízničny prihotoviti.

Na vozzvanie komiteta "autistov", uže pered tremja dňami, strajkery tolpami javilisja na "Pleasant Hilľí"; prjatali, čistili, stavľali kotly, dľa vareňa, pecy; richtovali stoly, lavki; budovali mísca s dosček, dľa prodaži "ice cream" a zakusok vsjakaho roda. Ukrasili cílyj "Pleasant Hill" s praporami. Až i jedno vozvyšennoje místce dľa besídnikov.

V samom horoďí, ne meňšij ruch, oduševlenije. Bohači žertvovali hroši, stornikikupcy tovar, jakij prodavali-vyrabľali. Pivo (whisku vykľučili iz zabavy), solodki temperance napitki, mjaso, chľíb, ajskrim, keksy, ovosč', cigary, sladkosti, a to v takom množeství, že ledva starčili vyvožati, a na

misťí zabavy rasporjaditi. Až i mnoho odeždy polučili, osobenno pro ženy i ďíti strajkerov.

K zabaví nabili tikety; každyj strajker polučil svojej familii sootvítnoje čislo, darom. Ne strajkery že, musili sobí taki tikety na místí zabavy, pri kassí kupiti; lem za tí tikety mož bylo dostati jísti, napoj, ili čto inoje.

Po doľšem suchom časí, Julija tretoho nebo zachmarilosja i uže i dožď pustilsja teplyj — tichij; a padal do samoho poludňa. Čto teper'? Jesli rozpadajetsja, konec cíloj radosti! Ľudi choďat smutno po streetach, jak by lem na pochoroňí. Každyj takij utomlennyj, bezradostnyj. Posľí obída dožď perestal, pod paru hodinami místo tak vyzeralo, jak jedna priukrašenna nevísta. Tysjači zastav poduval vítrik, domy v krasivy transparenty oďílisja; pri večeršom električnom svítľí místo tak vyzeralo, jak dajakij zolotyj zamok, v pripovidkí, v skazkí.

A na četvertoho Julija, narod probudilsja, na prekrasnyj deň. Okolo osmoj hodiny, uže prichodili treny s hosťami iz sosídnych horodov. Iz stancij, lem tak sypalsja narod, jak roj pčel iz ulejev. Bratstva, society, pod provodom band.

O devjatoj zatrubili sireny električnoho zavoda, pivovarni i automobilovoj fabriki, na schod domašnich i hostej. Dľa program-

my točnoj, formacii sejčas v porjadok privelisja. Komitety "autistov" pokazali, čto oni sposobny, šikovny ľudi.

A, čto iz programmy narokom ostavili, v udivlenije privelo vsích. Iz fabriki "autistov," dolhij rjad noviseňkich novych automobilov, hornulsja dorohoju. Na pervom ťaharovom auťí, banda fabriki v prekrasnoj fantastičnoj uniformí heroľdov seredňaho víka, na četyri storony obernuty, ihrajuči narodnyj himn: "My Country" .... Za nim dvadcať četyre, cvítami ukrašenny "auta", so robotnicami fabriki, a za ťími na bíliseňkom "auťí," stojala: Miss Lizzie O'Donnal s velikim praporom, oďíta jak "Svoboda" (Liberty); za neju v temno-sinem auťí, kotoryj sam Pavel Smith provadil, Mr. Forth so supruhoju. A tak v četyrech autach urjadniki fabriki i snova dvadcať četyre auta s robotnikami fabriki; tak v šesť otďílach robotniki, a za nimi v automobilach, ich ženy i doňki, ne pracujusči vo fabrikí.

Jak pojavilosja auto Mr. Fortha, tysjači rukopleskali jemu.

Za "autistami" pohlisja chodom, vsi proči spolki, sosajdy, školna molodež'; automobilov priukrašennych množestvo; veterany, velika sosajda oďíta jak indiany; čudesno ukrašenny vozy, povozki peretvoreny v korabli, vo fabriki, v domiki. Osobenno krasnyj byl voz farmerov; a krasivyj ohorodnikov, s če-

tyr'mi ženščinami, izobražajusčimi vesnu, ľíto, oseň i zimu.

Vpravďí, čudesnyj pochod byl, jakij Northwest místo, jesče ne viďílo. A, vo vsích cerkv'ach zvony zvučali, spívali. A po obíich storon ulic, velike množestvo naroda čužoho i domašňaho.

Mr. Forth zaslal svoi auta nazad vo fabriku, on že so ženoju i so svoim personalom, prizeralsja na pochod pod "Pleasant Hill"-om. Tohda potrjas ruku Pavla Smitha i so slezami radosti hovoril:

— "My boy! Ty to vse čudesno zrobil i zarjadil!"

Miss Lizzie slyšala slova svojeho chľíbodateľa i s radosťu, sľuboviju smotríla na Pavla; i on pozríl na ňu, i zarumjanil, a tak sbľídnul. Obernulsja i pustilsja na místo zabavy.

— "Ho-ho — my boy! Tu jes' mja pripravadil, a teper' chočeš' mja ochabiti? Podaj ruku mojej, a vyprovaď ju na "Pleasant Hill". I jej pridastsja tvoja pomosč'!" — Smíjetsja fabrikant.

— "Dear Paul, prošu i ja tvoju pomosč'; na mojeho uže ne mož pevno opertisja. Sam ledvo vyľízet, horí ťím berežkom."

Vzjala Pavla po pod ruku, i pomaly pustilasja v horu.

— "Vidiš' Pavel, ja stara ženščina, množestvo prekrasnych parad uže viďíla. No,

takij krasivyj, oduševlennyj pochod, jesče ne viďíla." — Chvalit i Mrs. Forth jeho.

Na "Pleasant Hilľí", stoľ naroda, jesče nikohda ne bylo. Ko kassí ledvo mož dopchatisja. Šesťmi prodavajut tikety, a ne možut sobí poraditi, takij natisk. Pri stolach i druhich prodažnych místcevosťach dvasto "autistov" ne možut sobí rady dati. Narod vyšpacirovalsja, holoden i smjadnyj (žaždusčij).

Mrs. i Mr. Forth, v provoďí Pavla, poobzerajut vse. Im narod s učtivosťu vystupľalsja, no sam sobí ňít. Teper' uže každyj znal, že to oni ustroili tak elegantnu paradu, jak i zabavu.

— "My boy!" — hovorit jemu Mr. Forth. — "Naši bídny ďívčata s nohach spadut, sami ne možut poraditi sobí, čto myšliš'?"

Smith malo razmysľal i hovorit:

— "Jesli pozvolite mi, to sejčas poradime tomu!"

S ťím vyšol na platformu ukrašennu, a zakľapkal v ruki i prosit o pokoj. No to ne tak lehko bylo. Paru minuty poderžalo, poka ľudi vnimateľnymi stalisja na neho. I tak ne ochotno, lem doprašalisja jeden druhoho:

— "Kto to?"

— "Mr. Pavel Smith."

— "Manager fabriki automobilov!" — To ľípše vyhľadalo, jak "foreman".

— "On usporjadil dnešňu paradu i zabavu!"

— "Tak, posluchati by jeho."

— "Pokoj! Ticho! Mr. Pavel Smith hovorit! . . ."

— "Ladies and gentlemen!" — Kričit zvonkim holosom Smith. — "Lem koroteňko skažu ňíčto. Jo očen holoden . . ."

— "I ja, i ja . . ." sotki otpovídajut jemu i smíjutsja, ibo ožidali dajaku patriotičesku besídu.

— "A ja, pro to takij holoden, ibo dnes' ja jsče ne imíl v ustach nič, kromí vody, jak jem zuby umyval. No, to pravda, že nikto ne možet mi otpovísti že: i ja? (Smíjutsja.) Na take čislo milych hostej, nikto nespoďívalsja, pro to i vysluha ne vystarčajet. No, naši "austity", ne jízdat na muľakach, ale na automobilach. I jesli vy laskavy budete darovati nam pjaťnadcať minut, vse pojdet, jak na automobiľí, i každyj ostanet vyslužen porjadno, každyj nasytitsja dľa ďaki, napijetsja dľa voli, a zabavitsja po gentlemanski, čtoby i naši ďíti pamjatali na dnešnyj deň! (Rukopleskaňe.) Darujete nam pjaťnadcať minut?"

— "A ne boľše?"

Prositsja jeden, ne nastoľko holodnyj, jak podpityj gentleman.

— "Ani minutu! Za každu minutu funduju vam pohar piva."

Okresnosť podpitoho smíjetsja, a za nim vsí.

— "A čtoby slovo zaderžal, v imeni Mr. Fortha, prošu vsí naši "autistki" i "autistov" molodych, čtoby pri kuchňí, hde obíd varitsja, sejčas sobralisja, a za to im, v imeni Mr. Fortha prohološu, na zavtra otpočinok s platneju, i pro nich osobistu zabavu v najkorotšem časí, na tom samom místí. (Rukopleskaňe.) A, na tí pjaťnadcať minuty, čtoby vam, ladies and gentlemen, skučno ne bylo, i holod mohli snesti, otporučaju posluchati slova Mr. Fortha!"

Pozríl na hodinku, rukopleskajut jemu, a takoj i slyšateli vyťahujut svoi hodinki za rjadom, s čoho velikij smích nastal.

Čto robiti, na vozzvanije Pavla Smitha, choťíl, ne choťíl, Mr. Forth musil besídovati konečno. Sňal kapeľuch i poškrobalsja po za ucha, a tak nischoďasčemu svojemu foremanu hovorit:

— "My boy! Ale moja besída ne byla v programmí."

Po rukopleskaniju, staryj Forth načal besídovati.

— "Ladies and gentlemen! Vidite, takij to tot Pavel Smith! Do čoho on raz vozmetsja, to musit na porjadok prijti. On ne pro to vyhnal mja tu, čtoby ja vam ňíčto mudroho hovoril, lem za to, žeby psotu zahorodil so mnoju. A, možete udostovírenny byti,

že nakohda mene s mojeho místa soženete, on uže vse prines do porjadku." (Rukopleskaňe.)

— "My, žiteli seho horoda, vam sosídnym prijateľam našim, vašu lasku, že ste dnes' do nas potrudilisja, ne zabudeme nikohda. Vy nam sej deň, ne lem radostnym, no i pamjatnym zrobili. A jesli vy nas budete potrebovati, to my hotovy každyj čas zahostiti do vas. (Rukopleskaňe velikoje.)

— "My, s našim dnešnim pochodom pokazali, čto my vírny, loyalny ďíti našoho otečestva, čto my za našu svobodu tak, jak naši predki hotovy na vse, na vsjaki žertvy, o tom ni hovoriti ne potrebno. (Pozríl na hodinku svoju.) Ko tomu mní ani dovoľno časa ne daroval Mr. Smith.

— "No, čto vy, sosídy naši, potrudilisja i na siju zabavu, s ťím vy pokazali vaše zolotoje serdce, čto vy hotovy vašich bratov, našich strajkerov, v ich spravedlivoj bor'bí, v ich nuždí spomoči i im smílosti, k daľšej bor'bí, podati.

— "Čto jesče nikomu ja ne zradil, to vam tu skažu. Ja ultimat dal chľíbodateľam ich, fabrikantam našoho místočka." (Snova pozríl na hodinku.)

— "My vas posluchajeme i daľše, jak vyznačennyj čas!" — Skričal jeden iz slyšatelej.

— "Tak jest'!" — povtorili proči.

— "Ďakuju! Ja hovorju, ultimat zaslal našim fabrikantam: jesli do pjaťnadcatoho seho mísjaca, ne polahoďat spravu so strajkerami svoimi, tohda ja zarjažu v mojej fabrikí robotu, na tri šichty, a to zrobitsja i v novoj fabrikí, žeby narod robotnyj, choť lem chľíba imíl pro svoi familii. A do toho časa, dochod dnešnoho dňa, im malo polehčit."

Na to, take rukopleskanije nastalo, že besídnik za paru minuty ne moh prodolžati. Jak utichli, daľše hovoril:

— "Že daľše hovorju, jak pjaťnadcať minuty, tomu vy pričinoju, ibo preryvajete mja. Lem jesče jedno. Ne dumajte, že to čisto moje dobroje serdce pričinoju, čto moja fabrika robit, a čto ja vypolnil bez pros'by žadosti moich robotnikov. Ne dumajte, že dnešňa prekrasna parada i zabava, moja zasluha lem, jak mi mnoho gratulovali. Vo vsem ruka Pavla Smitha; — on tak razsudno znajet argumentovati, že až bojusja, čto mja na posľídok i na boľši ustupki nahovorit. Takich mužej dolžny by, robotniči unii, v činovnikov svoich izberati! . . . . A teper' možeme uže zazríti, ci vysluženny budeme, ibo i ja holoden!"

— "Hurra, Mr. Forth!" . . . zakričali slyšateli i siloju choťíli s nim ruki stiskati. No starostlivosť Smitha i tu pokazalasja. Daz dvadcať siľnych "autistov", zaslal vpered, na jeho oboronu, a ťí obstupili jeho jak mur.

Liza, po paraďí, pobíhla domoj pereoblečisja, no, v dorozí dala sfotografovatisja. Jak vozvernulasja s mamoju, na "Pleasant Hill", pravi Smith počal hovoriti. A protiv jeho vozzvanija, ona ostala pri platformí, a slyšala besídu i svojeho chľíbodateľa.

Na pochvaľnu besídu Mr. Fortha, jej zaľublennoje serdce, tak voztoržennoje—exaltovannoje bylo, čto podbíhla ko nemu i pocílovala staroho, pred očami vsích.

— "No . . . no . . ." — pozríl staryj, na jej rozpalenny lica, i smíjučisja kričal holosno, — "my dear Liberty, to mňi staromu strašenno ľubitsja, no čto skažet Mrs. Forth k tomu? Otdaj ty tvoj pocíluj tomu, komu prinadležit!"

Jesli parada vydarilasja, to zabava ne meňše. Molodež' tancovala, ne lem v halľí, no i okolo hally, hde ne mohli pomístitisja. Bohači so robtnicami, a najelegantňíjši damy s robotnikami.

Okolo stolach prijatno žartujuči, veselo jíli, ženščiny síďači po lavkach, mužčiny stojači, ibo ne bylo stoľko místa. Mr. Forthu i jeho žeňí, molodši prepustili místo. Staryj choťíl jesče viďíti Smitha; Lizza sej čas prizvala jeho, a takoj i jemu prinesla tarelku s jídlom, i radovalasja jeho poďakovaňu i appetitu.

— "My boy, ty mňí preveliku radosť zro-

bil, i . . . . cílomu místu. Ďakuju ti. My stary, pojdeme domoj. Good bye! . . .'

Smith pochodil, poobzeral vse; posmotríl vysluhujusčich "autistov", každomu skazal dobroje slovo. Hordy byli na neho, i moh spustitisja na nich. No za čím on sam, ne ľubil zabavy hučny, a ko tomu jesče nespokoili jeho, ibo každyj choťíl s nim poznakomitisja, a choť lem ruku stisnuti s nim, pozberalsja, a pošol domoj i on.

Podrobno opisatí cílu zabavu, ani ne potrebno. Kto učasť bral dakoli, na takich vyletach-zabavach, tot možet sobí predstaviti vse. I besídnikov ne malo bylo. Vychvaľali hosteprijemstvo horoda, pobuždali strajkerov, osuždalí fabrikantov, i jak to v takij čas zvyklo byti, spívali patriotičny písni . . . no ni jeden orator ne pojavilsja na platformi, že byl ne spomjanul s pochvaloju Mr. Fortha i jeho pomosčnika "managera" fabriki, Mr. Smitha.

Meždu pjatu i seďmu hodinoju večerom, hosti iz sosídnych horodov, otjíchali domoj specialnymi svoimi trenami, s ťím zabavľajusčiisja polučili boľše svobodnoho místa, a zabava s ťím veselšoju stalasja.

Teper' pomerkovali vsí, čto usporjaditeľa zabavy, Mr .Pavla Smith, nikde ne vidno. Sejčas vybrali komitet po neho; vot jeho novyj dom blizeňko, pod samym "Pleasant Hillom". Do komiteta vybrali najbohatši

ďívčata místa, no i iz robotnic ňískoľko meždu nimi i Miss Lizzu. Ale ko komitetu prikľučilisja i druhi mužčiny i ženščiny, cíla hurjba (kupa), jak dajaka processija pustilasja dolov hrunkom, po pod derevami.

Jeslib Mr. Smith byl na čtos' takoje myslil, to pevno byl sprjatalsja s domu; no, tak nečajanno napali na siďasčoho v "rocking chair" (vo kolysajusčemsja kresľí) na porču, i predložili jemu žadosť publiki, pojavitisja na zabaví.

Po nem vidno bylo, čto ne ochotno idet. No, čto že robiti? Ľubopytny ďívčata, zakralisja v pomeškaňe jeho, choťíli znati, jak to žijet jeden molodyj čelovík, na samoťí? Ibo, o tom uže doznalisja vsí, že on ne imíjet nikoho pri sobí, lem jedna ženščina starša, chodit jeho dom vyprjatati.

Dom poverchovyj iz cehly, šesť izby dolov, šesť horí, dovoľno i pro veliku familiju. Zarjaženno vse, elegantňíjše, jak to mož by ožidati u jednoho samotnoho robotnika. Čisto povsjudu, mebli pokryty polotnom, protiv porocha i solnca, lem na horí spaľňa, a dolov jedna komnata pokazujut, hde on obyčajno pereživajet. V dennoj izbí, ne velika, no cínna biblioteka, na okruhlom stoľí material na pisaňe, noty i jedny skripki v skorjanom futraľí. Jedna ďívčina, kotora okončila muzykaľnu školu v New Yorku, rastvorila futraľ,

vyberet skripki iz nich, a zadivovanno hovorit:

— "Ďívčata, vot to strašenno dorohi skripki (hušli), jesli ne klaml'usja, to violin Stradivarius . . . desjatki tysjači vartosti!"

S tym ostorožno složila skripki vo futraľ, iskryla ich za sebe.

Mr. Pavel Smith, zaper dom i pohlisja na místo zabavy, hde jeho s velikoju radostiju privitali. Uže večerilosja, električny lampy zablesli na "Pleasant Hill'í", a polnyj místjac, jak zolotoje koleso, vychodilo iz poza hory, i teplyj vítorok šelestil po meždu dereva. Vpravď í očarovateľnyj večer'!

Jeden dobroho holosa molodec, predporučil amatorskij koncert, a takoj sam načal na platformí, s ľubovnu písňu ko místjačku. Chorošij holos jeho, velike oduševlenije proizvel. Spívali i druhi, duety, až i jeden kvartet. Jeden bandista na trubi produkovalsja. I vse krasno, milo vydarilosja.

— "Mr. Pavel Smith! — Mr. Pavel Smith! — Posluchajme Mr. Smitha!"

Načali kričati, prositi, rukopleskati. Pavel lem s plečami stis. No, žadosť publiki, ťím holosňíjše projavľalasja. Smith vyjšol na platformu i hovorit:

— "Ladies and gentlemen! Slyšali vy uže papagaja spívati? Well, ne želajte, čtoby ja pered vami vystavilsja na smích. Moj holos, ne pro publiku . . ."

A tohda moloda ďívčina s jeho skripkami v futraľí, predstupit pred neho; on posmotrit na ňu, — ne znal ju, ona bohatoho míščana doňka, do toho časa, ne stykalasja s robotnym narodom. — Posmotrit na futral, i poznal jeho, a až sbľídnul. Vybral s jej ruk.

— "Jak vy prijdete ko moim skripkam?" — prositsja merzko.

— "Prošu, prošu," i složila ruki, jakby na molitvu, a ustrašenno molit jeho, — "ne hňívatisja, ne hňívatisja .... Zašla vo vaš room (v izbu) i tam ich viďíla ... Kto taki skripki imíjet, tot i znajet na nich ihrati ... Ne hňívatisja, prošu ..." i nazad cofalasja pred jeho ostrymi, zimnymi očami.

Jesli byl ju ne zaderžal, to byla iz platformu dolov stepsami upala. Iz pod platformy, publika sej epizod ne pomerkovala pri večeršom svítľí. Smith opamjatalsja. A publika prosila, kľapkala. — "Prebačte, lady, vy ne znajete jakij nesčastlivyj čas mojeho žiťa spojennyj s ťími skripkami. Prebačte!" — I podal jej ruku.

A tak nastroil hušli i vo velikoj tišiňí ihral, totu samu sonatu Mozarta, jaka pered mnoho ľítami, pľínila, očarovala jeho dovírčivoje, molodoje serdce. Tak čudesno, s takim čuvstvom ihral, pri svítľí mísjačka, v ľítušnij večer', čto vsích jeho slyšatelej serdca vostorhom, s radostnym žalem ispolnilisja, a ne jeden znatok muzyki s udivlenijem i so sle-

zami pozeral na Smitha i vnimal na solodkij holos jeho skripok. Smith okončil sonatu, zatvoril hušli v futral i pustilsja iz platformy, dolov stepsami. Pod očarovateľnym vraženijem jeho muzyki, slyšateli ani ne obačili, čto koncertu konec, vse ticho bylo.

Ďívčina, prinesša skripki Smithu, tichoňko hovorit:

— "Ne žaluju svoju otvažnosť, choť i hňívajetesja na mene, Mr. Smith! Prebačiť . . ďakujů."

On ju lem s holovoju pozdorovil, bez slova. Až tohda začali rukopleskati slyšateli. Smith prosto išol na stešku ľísa, vedusču k jeho domu. Nikto ne zastavil jeho, vystupilisja pered ním.

Jak vstupil pod dereva ľísika, iz poza jednoj jelicy, stala pred neho Liza.

— "Mi . . . Mis . . . ter Smith, my vsí ľubime vas . . ." — možet byti, ni sama ne znala, čto hovorit.

— "Ibo ne znajete mene." Holos jeho ne zvučal tak surovo, jak on otpovísti choťíl.

— "Pravi, ibo vas znajeme, ľubime vas vsí . . . vsí . . . i . .. i ja."

S ťím obňala jeho šeju i zaikajučim holosom povtorila: — "i . . . . i ja!" I počílovala jeho.

— "Miss Lizzie, — to ne imílo statisja. Vy ne znajete mene." — Hovorit mjahkim holosom.

— "Vse ravno, no ja... ja ľubľu vas! Choť i prezríte mene pro to, lem ne hňívajtesja na mene." — I rosplakalasja, a otvernulasja. Smith, ni sam ne znal jak, obňal ju so svobodnoju pravoju rukoju, pocíloval jej usta i oči.

— "Lizzie, idi teper' nazad, čtoby nikto ne pobačil našu vstríču, i ne osudil ťa."

Ona poslušno obernulasja, zahľanula jesče raz na neho, a po pod derevami išla ko místu zabavy. Muzyka ihrala, vo svítľí elektriki viďíla tancujusčich, no ne pošla ko nim, ale sjala pod jedno derevo, zatvorila oči i jesče raz prožila scenu, a sčastlivoju čuvstvovalasja.

Podčas pavzy, tancujusči vyšli na svížij vozduch, i paru jej sorabotnic našli ju, a posidali okolo nej. A ne mohli nachvaliti cílu zabavu, porjadok, a jak o "neho" začali hovoriti, o jeho muzyku, ich chvaľby ne imíli konca-kraja.

A Lizza usmíchujetsja, ne hovorit ni slova, no myslit sobí:

— "Jesli by vy znali, čto ja znaju?!"

O desjatoj, Lizzie pošla domoj, mati ju uže ožidala. Verhlasja jej na hrudi a tak cílovala lice, ruki:

— "Oj mamo... oj mamo, jaka ja sčastliva!"

— "Čto s toboj, ďítino?"

— "Oj jaka ja sčastliva, oj mamko moja!"

— "Zaručilasja?"

— "Jesče ne znaju. No pocíloval mja na usta, na oči . . . oj mamko!"

— "Kto?"

— "Jak prijdet do nas, uvidiš'. Budeš' pyšna na neho."

Toj noči, i pri vsích trudach dennych, troje ne mohli spati: Mrs. O'Donnal iz starosti, o svoju ďítinu, jej doňka iz radosti i sčasťa, a Mr. Pavel Smith . . .? Ne moh sobí otpustiti, čto tak slabyj byl, zabylsja i privadil na cíloje žiťe k sobí, totu ďívčinu, kotru iskrenno ľubil.

Tretij deň, posľí roboty, Pavel, na udivlenije robotnikov s Lizoju išol iz fabriki sjedno, i otprovadil ju domoj a s neju seriozno besídoval.

— "Ja priznajusja, čto ja ťa, Lizzie, iskrenno ľubľu. No jednak osterehaju ťa, ibo bojusja, čto ja ne tot čelovík, jakij moh by, takoho veseloho ducha i umnuju ďívčinu, sčastlivoju sďílati. Ja ne vírju, čto i pri vsej ľubvi mojej, dakoli veselym moh by ja byti. A kromí toho ja o mnoho staršij jak ty!"

— "Ja ťa i tak ľubľu, a možet byti, čto praví pro to poľubila ťa. Ja pousilujusja, čtoby ťa sčastlivym zrobila i dni tvoi obveselila. Tak choču ťa, jakij jes'."

— "Jesče jedno mušu ti vpered povísti. Priobísčaješ' mi, že o mojej minuvšosti, o

mojej molodosti, o mojem proischoždenii nikohda ni slovom ne budeš' doprošovatisja?"

Lizza malo razmyšľala, pozríla v jeho oči dolho, hluboko:

— "Priobísčaju! Kto takij čistyj vzor imíjet, tomu ne potrebno za sebe stydatisja. A ja víruju, že prijdet čas, kohda ty za ľubov' moju, i bez prošeňa sdovíriš'sja mi."

— "Ne znaju, ne obícuju. No vpered udostovírjaju ťa, čto v mojem žiťu, ne jesť nič takoho, za čto by mi pred Bohom stydatisja bylo potrebno. A odnakože jesť čas v žiťu mojem, kotoryj mučit mene, a ani tobí ne možu skazati."

— "A ja, ni slovom ne budu ot tebe prositisja."

— "I naprotiv toho, spustiš' tvoje sčasťa na mene?"

— "Ja ťa ľubľu!"

— "Buď dobra, prizovi mamu tvoju i predstav' jej mene."

Mrs. O'Donnal prišla v komnatu, privítala Smitha i posídali; a on prostymi slovami, zaprosil ruku Lizinu.

— "Mr. Smith, moja doňka vsehda dobra i mudra ďívčina byla. Jesli ona vas, vybrala sobí, ja udostovírenna, čto ona serdce svoje ne otdala nedostojnomu čelovíku."

— "Moje položeňe može uže znajete Mrs.?"

— "Ňít, ne znaju; i vašu osobu, lem včera imíla ja sčasťe poznati, iz ust druhich, no o tom ani poňatije ne imíla, že vy mojej doňki izbrannyj."

— "Ja prostyj robotnik v fabrikí Mr. Fortha . . ."

— "Ne virujte jemu mamko, ňít." — Smíjetsja blaženno Lizza, — "on foreman našeho otďíla, a to takij, že ne lem my ďívčata, no i vsí mužčiny zaľublenny do neho, až i sam Mr. Forth . . . ."

Na to uže i Pavel razsmíjalsja i ohrílsja. Naďíl na palec jej, obyčajnu zolotu obručku, pocíloval ju i mamí ruku, čto tut ne obyčaj, i choť zaderživali jeho na večerju, pozberalsja domoj, ibo jak hovoril, nič ne spal i stružennyj, čto i vidno bylo na nem.

Lizza vyprovadila jeho v peredňu komnatu, i podala usta na pocíluj. Pavel prihornul ju k sobí, dolho pozríl v oči, pocíloval i hovoril:

— "Molisja, serdeňko, čtoby ti udalosja mene veselym sďílati i so mnoju sčastlivoju byti!"

— "Budu!"

A tak porospravila Lizza materi vse o nem, o jeho domí:

— "A jesli by ty, mamko, slyšala jeho na skripkach ihrati, ta i ty by zaľubilasja do neho."

— "Daj Bože že by vy sčastlivy byli! . . ."

— "Ach, jeslib byl tvoj otec toho dožilsja!" — I oba zaplakali.

Vesíľa v oseni otbylosja v jednoj velikoj fabričnoj halľí, robotnikami na sej čas priukrašennoj. Starosta byl sam Mr. Forth, a svaškoju jeho žena. Mr. Forth i tut besídoval; meždu pročimi hovoril:

— "Mr. Pavel Smith, priobíščal vam četvertoho Julija, za vaši tohdašny trudy i vysluhu, prekrasnu jednu zabavu. Ja vsehda hovorju, že čto on raz do holovy vozmet, to i musit statisja. Žeby slovo potrimal, ta .... oženilsja."

Darunki ne lem ot robotnikov, no i ot Mr. Fortha polučili; meždu pročim i jeden automobil, na četyre osoby; jak fabrikant hovoril:

— "To, teper' vam cílkom vystarčit, choť i mamu budete brati so soboju, druhoho vy ne potrebujete ko sobí. A jak uvižu, že uže boľšij vam potrebno ... to i takij najdeme v mojej fabrikí; hde i maly ďítočki možno pomístiti."

Po svaďbí, ani na tak zvannuju "honeymoon" (neďíľa ľubvi moloďat) podorož ne išli. Lizza na pros'bu Pavla, s mamoju pereselilasja v jeho dom, a na tretij deň, ne lem Pavel, no i Lizza prišli snova do roboty. Jak ona hovorila:

— "Choču ťa vsehda viďíti. Ja by ne vyderžala doma bez tebe."

Ale, o paru mísjacy uže jej boľše ne pozvolil v robotu choditi. Imíla uže inoje zaňatije; šiti, prihotovľati drobneňki ríči, pro novoho člena familii.

Sčastlivo žili, uže šestyj hod, nikohda ni najmeňše nedorazumínije ne bylo meždu nimi. Chlopčik, cíla radosť rodičej, zdorovo, siľno rozvívalsja, no ich dobra i mila mama, pred hodom pomerla. Na serdečnu chvorosť, ot smerti muža svojeho terpíla.

No Pavel, vsehda očeň serioznyj byl, a časami až i smutnyj, pečaľnyj. V takij čas, ni jísti ne moh, malo čto hovoril, v noči ne spokojno spal, raz-dvaraz slyšala jeho, na neznakomom jazyku, besídovati v sňí. No ne prosilasja nič, lem ťím prijazňíjša byla k nemu. A on i v taki, čorny dľa neho dni, vsehda milyj, dobryj byl, tak ko nej, jak k ďítiňí. Ženu vzjal na koľína, abo nosil na svoich siľnych rukach, jak dajaku ďítinu, obcíloval:

— "Darling! No že zasmíjsja na mene!"

Obňala jeho šeju, a zašeptala v ucho:

— "Zahraj mi, ta zasmíjusja na tebe."

A on vzjal skripki v ruki, ihral čudesno, trohateľno.

— "My boy!" — hovoril jemu, po takom koncerťí domašnem, kotryj s ženoju vyslucha Mr. Forth, na porču Pavla. — "Hrích, že ty vo fabrikí zakopaješ' tvoj velikij talant. Ty by imíl v korolevskich palatach, pred publikoju millionerov ihrati. I ťí, ne vsehda

čujut taki koncerty. Namyslisja, my boy, ja ti na pomoči budu... Mrs. Smith, ne dajte jemu tu spľísňíti, idiť s nim vo svít. S pod jeho paľcach zoloto potečet i slava. On lem vas posluchajet."

No, Pavel ne choťíl ni slavu, ni zoloto. On sčastlivyj byl i bez toho. Po takich koncertach domašnich, Pavel jak by lem omolodnul, osvížal na paru mísjacy.

Jeden čas, až pri cílkom zadumannym stalsja. Pravi približalasja voľba robotničoj unii, v kotoroj uže meňšim urjadnikom byl. Robotniki, toj storony, siľno agitovali pri nem. choťíli izbrati jeho za vice-presidenta. Uže na prošloj voľbí, lem malo holosami upal. Choť on hovoril, i prosil svoich prijatelej, čtoby na neho ne čislili, on činovstvo sije ne chočet, ani ne prijmet. Jeho placa boľša teper', a ko tomu v pokoju žijet.

I sama žena myslila, čto voľba nespokoit jeho, a ne terpelivo ožidala konec voľby. No jemu ne dokučala. V deň voľby, Pavel osobenno nespokojnyj byl. Lizza viďíla, jak premahajetsja, mučitsja, a ne možet uspokoitisja, i meždu pročim hovorit mužu:

— "Pavel, dorohij, može voľba vice-presidenta našoj unii, nespokoit ťa? Hovorjat mňí, čto ty budeš' jednoholosno izbrannyj."

— "Ňít! Serdce moje. Ja ne želaju byti vice-presidentom, radňíje ostanusja v mojem

teperešnem položeňu. Moja platňa boľša, jak vice-presidenta, a ko tomu s vami spokojno žiju i ne mušu ostavľati vas, na cíly tyždni."

Lizza veseloju pokazalasja, čtoby jesče boľše ne drazniti jeho. Po večerí, Pavel cílkom oďítyj, vstupil v komnatu, pocíloval ženu i chlopčika:

— "Mušu pojti na svížij vozduch, v komnaťí ne vyderžu."

— "Papa, papa . . . . i ja pojdu," — prositsja diťa.

— "Vozmi i jeho so soboju, ne poškodit ni jemu."

— "Ňít, darling," — otpovidajet nervozno. — "Ja mušu dobrí ponaťíhovatisja, po horach, po skalach, a ďítina ne možet so mnoju. Zavtra pojdeme vsí troje."

I s ťím vyšol na street. Ohľanulsja; užeuže obernulsja k místu, machnul nervozno s rukoju, a tak pustilsja dorohoju, po pri fabrikí, za místom v hory. Lem čto paru minuty išol tuhim krokom, oslovit jeho jeden voločuha, jakich tut ne rídko vidno:

— "Ne poratovali by 'ste mene, pane, ja očeň holodnyj."

Pavel vidit pred soboju obdertoho, hnušnoho "boma", zarosnutyj, ne mytyj, paľcy iz shoesach (topankach) vystyrčat, bez košeli, stoplat vsjakoj farby; tvar' naduta, a whiskey (paľunki) smrod, lem tak valitsja

iz neho. Pavel pozríl na otvratiteľnoho voločucha, vyňal iz kešeni drobny hroši, i čtoby čím skorše pozbytisja merzavca hnušnoho, davajet jemu cílu žmeňu drobnych hrošej.

No, sej ne otberajet ot neho dar bohatyj, ale pristaľno vzerajetsja v jeho lice, a na posľíd, pristupit až pered neho v oči, čto Pavel ot hnušnoho smrudu pijanicy boma, dobrí ne zamľíl, i so radostnym udivlenijem hovorit:

— "Ho-ho-ho! Ne poznaješ' mene Pavle? Tvojeho kamarata, Ivana Ponti?! Ha-ha-ha, čto za radosť. Ta, to ty tot Smith, kandidat na vice-presidenta? Kto byl toho spoďívalsja pred dvanadcať rokami . . . ha-ha-ha . . ."

Pavel s užasom, poznal v obdertom, paskudnom bomí, toho čelovíka, kotoryj srujnoval jeho molodosť, sniščil jeho pokoj duševnyj! Čudo, čto v svojej nervoznosti velikoj, rozum ne utratil. Čuvstvije zloho bylo, čto jeho vyhnalo iz doma, čto jemu uže paru dni, stoľko terpínija prineslo!

— "Čto chočete ot mene?" — Zlosť, nenavisť, strach obhornul jeho, jedva moh zaderžatisja, čtoby ne verhsja na toho podľaka.

— "Čto? Lem ne tak ostro, kamarat . . ." — Po anglicki besídovali.

Pavel poobzeralsja, ci na okrestnosti ne jesť nikoho, že by jeho ne viďíli s takim voločuchom. Jesče viďíl svoj dom i myslil:

"Pro Boha, lem ottudu het daleko, čtoby Lizza ne pobačila."

— "Idim daľše v brosč, tam pobesídujeme."

— "He-he-he. Ta idim... Stydaješ'sja mene, tvojeho kamarata? Pravda, ty velikij pan, a ja . . . hm! . . . ja voločuha, bom . . ."

Iz dorohi pustilsja Pavel v husťíjšij brosč, na jednom berežku, a Ponti za nem bormotajuči:

— "Tak, tak . . . byl čas, že ty hordyj byl na moje prijateľstvo, . . . a teper' ja hordyj na tvoje prijateľstvo . . . By golly . . . nikoli ne byl jem spoďívalsja, . . . toho sčasťa . . . he-he-he . . ."

Vyšli na verch berežka, meždu krjaki, hde ich nikto poznati, obačiti ne moh, a tam merzko prositsja Pontoho Pavel:

— "Čto chočete ot mene?"

— "Čto . . . Lem ne hňívajsja; sečaj porozumíjemsja . . . Ty velikij pan, bohatyj . . . tobí lehko prijdet, zapevniti mňi na starosť spokojnoje žiťe . . . he-he-he . . ."

— "Mňí ne tykajte, podlecu posľídnij . . ."

— "Hovorju ti, ne hňívajsja,... he-he-he, ...takim sposobom ne pozbudeš'sja mene, he-he-he, ja choču hroši, mnoho hrošej . . . čtoby spokojno moh bez starosti žiti . . .", — a jak obyčaj pjanych, načal plakati, — "vidiš', kamarat, ja mušu whiskey mati, . . . mnoho whiskey. Lem tohda ja sčastlivyj; zabudu

vse. Voz'mi mene do sebe, prioďíj mja, zaosmotriš' mja sovším, a mnoho, mnoho whiskey . . ."

— "Podlecu prokľatyj, v moj dom? Zavtra vymíňu vam tiket v San Francisko a tam stanete do roboty . . ."

— "Do roboty? He-he-he, kamarat, jakij ty žartovlivyj! Jesli by ja znal i choťíl robiti, to ja by dnes' ne byl tut, a nevyzeral tak."

— "Ňít? Tohda sprjačsja toj okolicy . . . ibo . . ."

— "Sprjatatisja? Ale, na pered zajdu do Mr. Pavla Smith, kandidata na vice-presidenta, i tam porozpravľaju Mrs. Pavel Smitha, že jej muž . . . he-he-he- . . ., za pol roka siďíl v cholodku . . ."

Pred očami Pavla zatemňílosja, utratil razsudok. Sej skažet jeho žeňí, styd molodosti jeho? Zaskrežetal zubami, tupyj holos sorvalsja iz jeho hrudej, skočil ko voločuhu, schvatil za horlo iz ľíva:

— "Ty, mojej žeňí? . . . I ju chočeš' srujnovati?"

No i Ponti vzjalsja do bor'by, s jednoju rukoju choťíl vysvoboditi šeju iz ruki Pavla, s druhoju udariti jeho po meždu oči; no Pavel speredil jeho, a siľna pjasť Pavla, jak molotok, upala na holovu broďagi, jesli ne čapka hruba, to byl jeho ubil. Zamoročennyj Ponti, pustil ruku Pavla, no snova opamjatalsja i načal nazad cofatisja a bil Pavla v hrudi.

Bojazň za žitem, i zlosť podala bomu novu silu. Chriplivo syčal:

— "Tak? Ty mene chočeš' ubiti... sprjatati mene . . . poždi . . .!"

Bor'ba na žiťe i smerť. Oba dyšat ťaželo, jak dva zvíri. Ponti uže viďíl, čto jeho perepity sily, ne možut sravňatisja s molodšim Pavlom, ustupajetsja jemu na zad . . . uže lem vyhinajetsja udaram Pavla; holovu chranit ot jeho pjasti.

— "Ne zabij . . . pojdu . . . hde chočeš' . . . zmilujsja... ne ubij...!"

V jarosti i pro ťmu, ani ne zamíťat, ne obačat, že za nimi velika propasť: novozavalenna majna. Ponti zrobit jeden kročaj vzad v jamu, utratit rovnovahu, instinktivno chopitsja Pavla, a tak upal s verchu v jamu . . . lem jeden inch, i Pavel byl za nim poleťíl, no verhnulsja nazad, a upal na zemľu. Jesče slyšal jojk upadajuščoho vraha svojeho i šum kuľajuščichsja skal v majnu. Jak vse utichlo, preveliku slabosť čuvstvoval vo vsích žilach, vstal i po dvuch-trech kročajach, bez pamjati provalilsja na zemľu.

Jak prišol ko sobí, uže cílkom noč byla. Iz bereha viďíl pod soboju horod, fabriku, a ne daleko nej, svoj dom; na porču jesče svítilasja elektrika, ožidali jeho doma.

Pri svítľí pervoj lampy, za horodom, popravil na sobí odeždu, obtrepal poroch i lisťe, i vsunul ruku za hodinkoju; no, hodin-

ka ne byla v kešeňí kamizola (lajbika). Tak pamjatal, čto ju vzjal so soboju, no uspokoilsja, že vírojatno ostavil byl doma.

Dveri ne byli zatvorenny na kľuč, sťah light (električnoje svítlo), i po tmí, tichoňko dostalsja do svojej spaľňi. Žena jesče ne spala, ožidala na muža. No on ne pošol k nej, tak uspokoilasja, i ne choťíla dokučati jemu.

Pavel, po tmí složil iz sebe odeždu, i smučennyj na smerť, ťažkim snom usnul, a protiv svojeho obyčaja, spal do pozdnoho dňa. Žena boľše raz zazríla ko nemu, no žalovala probuditi muža. Otkazala vo fabriku, čto ne čuvstvujetsja dobrí. Okolo desjatoj probuditsja. Sjal na posteli, zadivlenno poobzerajetsja, jak by byl o nočnoj strašnoj epizoďí zabyl, hľadajet hodinku i ne nachodit ju na svojem místí, ni v odežďí. V druhoj komnaťí sťínna hodinka pravi otbila desjať. A, on zapozdnilsja vo fabriku!

Pošol v kupalňu, okupalsja v zimnoj voďí. Osvížennym čuvstvovalsja, no s tím i vse prišlo jemu na um. Jak by lem viďíl pred soboju Ivana Ponti, obdertoho! — A tota bor'ba pered zavalennoju majnoju! Čtos' strašennoje! Zadrožal. Nohi trjaslisja pod nim. Hor'ko stalo jemu v ustach.

— "Tot podlec choťíl Lizzí zraditi mene. Užas! Lem to ňít!"

Rozmyšľajet o vsem. Lem cholodnokrovno, pozberatisja, nezraditisja! I pozberalsja.

Choť bľídyj, no vyprosčennyj vošol v obídaľňu, hde služanka uže zakryvala stol ko obídu, a žena jeho, s chlopčikom zanimalasja.

Ženu serdečno pocíloval, a prosilsja:

— "Pro čto ty mene ne probudila, serdeňko? Haňba, dnes' ne pošol do roboty. Čto budut mysliti o mene?"

— "Never mind, darling! Ja rano otkazala, čto ne čuvstvuješ'sa dobrí. A jak vicepresidentu našoj unii, musjat perebačiti."

Obňala jeho šeju, pocílovala i smíjalasja na neho, svoim milym smíchom:

— "Gratulovati mojemu vice-presidentu?"

— "Ňít serdeňko. To, ne pro mene. Srezignuju."

— "Vidiš', darling! Tobí by to dobrí bylo; časťíjše by jes' byl meždu ľuďmi."

— "Ja, lem pri vas dvuch choču byti, ja lem s vami sčastlivyj."

Vozdvih chlopčika v horu:

— "Jak dobrí, čto ja ťa, ďítinko, ne vzjal so soboju! Daleko, strašenno daleko byl ja."

Sjali ko stolu. No Pavel ne moh nič jísti.

— "Ty chvoryj. Zašľu po doktora," — starajetsja Lizza.

— "Bože boroň'! Znaješ', serdeňko, to moj podlyj čas. Buď terpíliva, ono mňí perejdet, jak i druhij raz."

Posľí obída, pošol do roboty, tam jeho robotniki priňali toržestvenno, s besídoju sam Mr. Forth veličal, jak svojeho pomosčnika,

i pracovnika robotnoho naroda i pr. Lem poďakoval, nič ne hovoril boľše. Vidno bylo na nem nespokojstvije, nervoznosť; oči zapali, horjačkovo blesťíli. Mr. Forth choťíl jemu dati paru dni otpočinok, poďakoval, ne priňal.

No, pod čas roboty, Mr. Forth perešol k Lizzí, jak kum, ibo otríkal maloho chlopca Smithovych, i po jeho imeni polučil krestnoje imja Andrej, i s neju seriozno hovoril.

— "Ďítino moja," — tykal ju po obyčaju amerikanskomu nazyvajuči ju po krestnom imeni jej — "tvoj muž prepracovannyj, ko tomu jesče tota nesčastliva voľba, on musit dobrí vypočinutisja. Ja jeho i teper' zasylal domoj, poďakoval. Najľípše bylo by, jesli by vy troje, vybralisja na daľšu dorohu. Automobil stoit vam na rasporjaženije, i spoľahlivoho šofera možete sobí vybrati. Idiť dahde, choť na dva-tri mísjacy. Ja obstarajusja i o dom. Dovírno hovorju ti, Lizzie, ja pre Pavla imíju radostnu vísť, i pro tebe, no v takom sdenervovannom položeniju, ani ne smíju s nim soobsčiti. Buď mudra. Škoda by bylo takoho čelovíka!"

Jesče požartoval, pobavilsja s kresňatom svoim i pošol.

Pavel smučennyj, no spokojňíjšij prišol domoj. Na večerju uže jíl, no jesli lem chviľku zadumalsja, tak sorvalsja, jak by lem s kím do fajtu poberalsja; ruki v kulaki stis, zuby

zaťal; no, sej čas opamjatalsja i uteral s chustočkoju čelo spočennoje.

Prinesli večerši gazety. Jeho voľba obširno opisanna byla, spomjanuli i totu pamjatnu paradu, zabavu, jeho koncert. Polučil i paru gratulacii telegrafično; ťí pročital, a bez interessa složil, gazety ni v ruki ne vzjal.

Strašenno nespokojno spal, v sňí snova hovoril na čužom jazyku. Lizza bídna, majže nič ne spala, často zazerala na spjasčoho; čohos' bojalasja; sama ne znala, čto s neju. Načinala i ona byti nervozna.

Druhij deň večerom, neskorše prišol iz fabriki, jak uže familija povečerjala. Perekusil, a tak v sumraku (v polťmí) siďíl so ženoju na kanapí.

— "Ach, dorohij, perebač', ja čtos' zabyla. Pis'mo jes' dostal ot chief-burgessa, prosit ťa, čtoby v jeho offisí dnes' do devjatoj, konečno pojavilsja. Jesť i mnoho telegramov i pis'mennych gratulacij."

S ťím vstala, i pošla po pis'mo. To jeho sčasťe. Zadrožal i sblídnul ot strachu.

"Uže jeho našli," myslit sobí, "i sľídujut za mnoju. Lem vyderžati, ne zraditisja!"

Vstal i on, jedva moh zaderžatisja na nohach. Pošol oďílsja i s ťím pis'mom sjal do automobila, ibo uže poldevjatoj bylo, i pohnal vo místo.

Chief-burgess pravi uže sobralsja, i choťíl zatvoriti office, jak vstupil Pavel do neho.

Električnoje svítlo vyhašennoje, lem jesče na bjurku jedna lampa so zelenym pokryvalom.

— "Ach, Mr. Smith, dobrí čto prišli vy. Sprava ne tak važna. Samo perše prijmite moje blahoželanije ko voľbí. Jak by vy lem rodilisja byli, na siju važnu poziciju, ďa robotnikov. Serdečno gratuluju."

— "Ďakuju, pane!" — Ledva moh vydusiti tí slova. Ani ne moh sľídovati smysľ pročej besídy hlavnoho urjadnika místa. Potíšalsja: ne znajut jesče. Lem ne zraditisja!"

— "Može uže slyšali ste, čto v majňí, nad vašoju fabrikoju, majnery našli jednoho mertvoho voločuha?"

Pavel lem s holovoju pokival.

— "Ňít? Ta, to i ne tak čudno, vy imíjete važňíjši ďíla. Ale to divno, že v ruki toho boma, znajete, čto našli? Jednu zolotu hodinku!"

Pavel zachvijalsja, musil o stol opertisja. Pro Boha, jeho hodinka, a v nej fotografija jeho ženy. Uže otvoril usta, čtoby priznalsja ko ubijstvu.

— "Ja . . ."

— "He-he-he!" — Smíjalsja solodko chiefburgess. — "Lem dobrí, že ju dakotoryj majner . . .," a s rukoju pokazal kradež'. — "He-he-he! My sobí doraz myslili, i detektiv vyskazal, že voločuha, vírojatno vkralsja vo vaš dom, ukral hodinku i s neju polem utekal, na druhij place (místce), hde byl propil."

Pavel ťažko vozdychnul, i myslil:

"Chvala Bohu, ne znajut! Lem ne zraditisja!"

— "Ja rozumíju vašu radosť, Mr. Smith;" — myslil, čto s radosti nad hodinkoju vzdychnul Smith. — "Ne lem hodinka mila dľa vas, no v osobennosti fotografija vašoj Mrs. Pamjataju, jak by ja ju lem pered očami viďíl, na bílom automobiľí, jak "Liberty". Bo to i parada byla! No, daľše ne zaderžu vas, Mr. Smith, ibo i ja idu v moj klub. Prošu vozmiť vašu hodinku, a otdajte moje pozdorovlenije vašej Mrs. Smith! Good bye . . ."

Pavel jedva poďakoval. No, jak vyšol iz offisa načaľnika místa, jak prišol autom čerez místo, domoj, ne znajet. Jak ťaželo chvoryj vstupil v izbu; žena ožidala na neho, a jak uviďíla jeho bľídoje lice, smučenny oči, ulapila jeho zimnu ruku, ustrašilasja, i skričala.

— "Ty chvoryj, dorohij moj. Telefonuju za ľíkarem!"

Usmíchnulsja na ňu, pocíloval ju i pustilsja k dverjam svojej izby:

— "Prošu ťa, serdeňko, ne prizyvaj doktora, do rana vse dobrí budet."

A tak sjal v svoje velikoje skorjannoje kreslo, ko bjurku (ko pisjačomu stolu), vyňal hodinku, otvoril verch, i prizeralsja na malyj obrazčok svojej ženy, dolho-dolho. Složil pred sebe na stol hodinku i načal razmysľati. Uže vstal, čto ispovístsja svojej

žeňí. Snova sjal. Ňít, nevozmožno, radňíje smerť, jak jej čistoje, dobroje serdce s takim užasnym hríchom obťažiti.

— "Ty jednak lem ubijca. Pravda, on ťa srujnoval, no ty ne imíl prava jeho ubiti! A jeslib byl Lizzí skazal, čto ja za polroka siďíl v temnicí? Ne byla vírovala, že ja nevinno terpíl . . ."

I tak mučilsja: ispovístisja jej, ili ňít?

Lizza čerez škary dverej viďíla, čto on jesče ne spit. Po polnoči zaďíla na sebe nosčnyj plasč i pošla ko nemu. Ani ne obačil. Položila na holovu jeho ruku.

— "Ty jesče ne spiš'?"

Podvih holovu, a tak žalostno pozríl v jej oči, čto ledva zaderžalasja ot plaču. Vzjal ju na koľína, prihornul k sobí i načal:

— "Choť čto budet, ja ti mušu ispovístisja, ibo inače ošaľíju, rozum utraču . . . Ja ne Amerikanec, ja s Europy prišol pered devjaťnadcaťíťami, jak syn bídnoho, no čestnoho učiteľa. I ja okončil kurs učiteľskij, a diplomu polučil, jak dvadcaťíťnyj molodec. Poznakomilsja s jednym vysokoobrazovannym, no razvrasčennym molodym čelovíkom. Ja o tom ne znal, i poľubil a dorožil jeho prijateľstvo. Jak ja diplomu polučil, večerom prišol do mene, mňí gratulovati. Teplyj, jasnyj, vesennyj deň byl; zaprosil mene na prohuľku (špacírku). Niže místa hovorit mňí:

— "Pavle, prijateľu moj, ja ľubľu guvernantku grafa H." — pravi prišli my pod park jeho ľítušnoj palaty, — "ona mňí dnes' naznačila randevu (svídanije, vstríču), ibo dnes' grafska familija na jednoj zabaví. Ja ďívčínu za ženu choču vzjati i s neju, o tom choču teper' pohovoriti. Zrobiš' mňí lasku, posidiš' tu v krjaku, poka s neju pohovorju? Vseho polhodiny, najboľše hodina."

Ja nijak ne choťíl. Jemu až do plaču išlo. "Stoľko prijateľstva ne jest' u tebe?" i ja sohlasilsja.

"Jesli uvidiš', čto dakto približajetsja, zasvistaj. Ne choťíl by ja ďívčiňí nanesti klopoty, haňby."

Da o pol hodiny v kaštiľu krik nastal, i jeden vystríl, a moj prijateľ bez kapeľucha, bižit ko vorotam parkovym, i polem uťíkal. Ja ustrašennyj, za nim. Vírojatno byli sme utekli, jesli ne pusťat za nami psov; ťí nas poimali.

On v domí grafa, razbijal kassu, v kotoroj drahocínnosti grafiny byli složenny. Daremno sviďíteľstvoval ja svoju nevinnosť, ne pomohli ani sviďíteľstva dobry, moich professorov; do izsľídovanija spravy, čerez šesť mísjacy siďíl ja v temnicí.

Tohda vyšlo na verch, čto moj prijateľ avanturist (svindler) svítovyj, syn jednoho rabina poľskoho, internacionaľnoj bandy obšukancev člen. V naš horod, jak kupec prišol;

nočami, množestvo kradežej ispolnil; nikto ne poďívalsja na neho. Tak, hľadali jeho iz Pariža, Londona, Vidňa i Boh znajet jesče s kotorych horodov, pro oklamstva.

Moj otec iz haňby, iz žaľu pomer; ne viďíl ja jeho boľše. Sija víst' rušila i serdce mojeho uničtožiteľa, ibo i jeho otec pomer, iz žaľu — pro neho. Spovílsja, a mene očistil ot vseho podozrínija. Tohda, zaslal mňí na pamjatku, ťí skripki, jak osuždennyj na dvanadcať ľíta.

Temnica u nas prevelikij styd, ja musil uťíkati s kraja. Tu ja priňal imja Smith, ibo rosprostranennoje. Schopnosť imíju k jazykam i vsehda lem meždu anglikami sderžovalsja, čtoby učilsja seho jazyka s dobrym vyrazom."

Vzdychnul, i malo otpočil. Ona pohladila jeho lice i so usmíchom prositsja jeho:

— "A ty stydalsja mi to vse ispovísti, pri tvojej nevinnosti?"

— "Poždi, to jesče ne konec. — Tohda pred četyr'mja dňami, koli ja tak neskoro prišol iz prohuľki domoj, ja vstrítilsja s moim hubitelem . . . i . . . i on othražalsja čto moj styd otkryjet pred toboju! . . . Ja stratil ducha pritomnosť . . . prišlo na bijku . . . on pred udarami moimi ustupal nazad i . . . čto ja v jarosti ne pomerkoval, ani on . . . on upal v zavalennu majnu . .. no ratujučisja, choťíl mene ulapitisja, ruka jeho ne zastihla lem lan-

cušok, a s nim vyrval mi i hodinku, a s ňu v rukach, našli ubitoho majnery. Pro to pozval mene chief-burgess, čtoby mi ju vozvernul. Detektivy mysľat, že s našoho doma ju ukral i s neju utekal vo susídnyj place . . . Užas! . . . Na mene ne imíjut podozrínije. — Strach, a odnakože ja jeho nahnal do propasti . . . ja ubijca!"

Bídnyj čelovík stonal, a oči jeho v horjačkí horíli, na čílom ťíľí trjassja, jak v lichoradkí, v zimnicí.

Lizza rosplakalasja, vstala, pohlaskala lica jeho i pocílovala v čelo, a sťím, bez slova, pošla v svoju spaľňu.

Pavel, siďíl na tom samom místí, jesče dvi-tri hodiny, rozvažal, rozmysľal:

"Ne otpustila mi. Stydajetsja, boitsja mene. Bez slova ostavila mňa."

Lizza rano zazríla v izbu muža. Posteľ ne rušenna, a jeho ne našla. Vmísto neho ale, pis'mo na stoľí; nastrašenno vozmet v ruki i izumlenno čitajet:

"Doroha Lizza moja! Čeho ja bojalsja, čto mene tak mučilo, jednak musilo statisja, musil utratiti tvoju ľubov', i tebe. Ty s ubijcom žiti ne možeš'; ja to vpered znal. Vse imínije moje ostavľu tobí i našoj ďítiňí; so soboju nič ne beru, lem hodinku, dar tvoj, s tvoim obrazkom i malo hrošej na podorož'. Boľše mňí ne potrebno. Prebač' mi, čto ja

ťa nesčastlivoju sďílal. Mňí ne bylo svobodno tebe ko mojej nesčastlivoj doľí privjazati. Tverdo pokutuju za moju lehkomyslennosť. Tebe na víki ľubľasčij, nesčastlivyj: Pavel."

Malyj jesče spal, služanka pošla do místa. Ona chodit s komnaty, do komnaty, zazríla v jeho kasňu, ne vzjal nič, lem jeden overcoat; ot kassy kľuči na stoľí, hroši vsi na misťí, malo čto moh k sobí vzjati.

Pravda, ona v noči, bez slova ostavila jeho bídnoho, v takoj ťahoťí duševnoj, i ťílesno chvoroho. Tak, ona pričina. On ot nej ožidal otpuščenije, razríšenije. Pro čto ne prehovorila k nemu, nepoťíšila?

Teper', hde že obernutisja? K policii? Otdati jeho snova v temnicu, a prinesti styd na ďítinu? Za nim idti? Hde? . . .

Hde? Ta vot tut ich dobroďíteľ i chľíbodateľ! Lem čto služanka vozvernulasja iz stora, napisala paru rjadki do Mr. Fortha, i pro Boha prosit jeho, čtoby vo važnom ďíľí byl laskavyj potruditisja do nich. Mr. Forth pravi po fryštyku, sejčas prišol.

— "Jak ko mojemu vlastnomu otcu obertajusja, ko vam, Mr. Forth."

I rospovíla jemu vse doslovno. Fabrikant vstal, lem s holovoju kival, a chodil po komnaťí.

— "Jeho najti ne lehka ríč. Policiju ne smíjeme do toho zamíšati. V staryj kraj ne pojíchal. Ktomu hrošej ne imíjet . . . hm . . .

hm . . . no, ot neho i to vystanet, že jak topjač zverbujetsja na dajakij šif i prejdet, — choť ne vírojatno! Spoďívajusja, čto do druhoj roboty ne pojdet, jak do automobilovoj. Ale hde obernulsja? A jesli oholitsja, to ani ty sama ne poznaješ' jeho. Hm . . . hm . . . Lem byla jes' jeho bez slova ne ostavila. Teper' uže neskoro o tom besídovati. Hm . . . hm . . . Lem zimnu krov'. Samo pervíje dovídajemsja na depot-ach (na žeľízničnych stancijach), hde povernulsja. Sjal takoj k telefonu. Vozzval jedno depot.

— "Hallo! Tut Mr. Forth: kto hovorit? . . To ty Jim? Radujusja. Jak sja maješ'? Smotri lem, my boy. Ja vyslal mojeho managera, Mr. Smitha, znaješ', novoho vice-presidenta, na paru dni vakacij, a čtos' imíju za nim zaslati, a ne znaju hde povernulsja, . . . tak, po pol noči mohol sidati na train . . . John byl tohda v roboťí? . . . Zrobiš' mi lasku . . . pozvidajsja ot neho, ci Smith ne bral ticket, a hde? Dobrí, ďakuju. O hodinu ottelefonuj do mojeho offisu . . . Ďakuju . . . Good bye."

Lizza tichoňko plakala, no vnimateľno sluchala.

— "Rozumíješ'? . . . Teper' pojdem na druhu stanciju."

Tot samyj rezuľtat. Na tretem, na ich veliku radosť, doznalisja, že Mr. Pavel Smith, vymínil tiket do New Yorka. Fabrikant pozrít na hodinku.

— "Za nim telegrafovati uže ne skoro, on uže davno v New Yorku. Ja by sam pojíhal za nim, no s moimi šesťdesjaťšesť ľítami, ja tam ne mnoho vychožu. A bojusja, i na pevno beru, čto on pojdet v Britaniju. Fach svoj rozumíjet, jak malo kto, a na naši Amerikanski patenty Britijcy strašenno ľubopytny, on tam hroši zrobit."

— "Ňít, Mr. Forth, on vaši tajny fabrikacii ne zradit, radňíje budet holodovati."

— "Pravdu imíješ' Lizzie! No ja bojusja, čto tam pojdet!"

— "Ja sama pojdu jeho hľadati . . ."

— "Ty, ty ne znaješ' New York. Ty stratiš'sja v nem. Daju k tobí jednoho spoľahlivoho čelovíka."

— "Tohda vse vyjdet na verch, a nesčasťe jesče boľšoje budet."

— "Pravdu imíješ'! Teper' poljedenadcatoj, o hodinu idet express, hotova budeš' do toho časa?"

— "Jesli potrebno, o pjaťnadcať minut možu rušitisja."

— "Dobrí, diťa moje, ja ti na čas prinesu rekomendaciju (vručenije), do jednoho mojeho znakomoho i spoľahlivoho detektiva privatnoho. Pozberajsja. Good bye!"

O tri čtverti automobil Mr. Fortha, uže ožidal Lizzu, a na nem siďíl sam fabrikant.

— "Lizzie, ja uže hovoril s detektivom na telefoňí, on ťa budet ožidati na dipí a do toho časa, ľudi jeho zrobľat vse vozmožnoje. O vydatki ne starajsja, ja uže polahodil vse."

Jak Lizza zyšla iz trena v New Yorku, detektiv ožidal ju:

— "Mrs. Smith, vse v porjadku. Mužčina, o kotorom telefonoval Mr. Forth, zaňal místo na korabľí v London. No, až pozavtra otchodit. Prosto možeme pojti na jeho kvartiru."

Sjali v auto, i pojíchali v jeden malyj hotel. Jak Lizza vstupila v komnatu Pavla, sej ne víroval svoim očam, myslil že viďínije pred nim. Lizza s radostnym plačem verhlasja na jeho hrudi:

— "Pro čto zrobil ty nam takoje? Pavel moj, moj dorohij?"

— "Ty mene osudila, ni slovo ne imíla pro mene."

— "Osudila? Tebe nevinnoho. Koli ja s žaľu ne mohla ni slovo prehovoriti. Bo, i my pereterpíli taku krivdu, jak ty."

A tak rospovíla jemu, čto jej otec kassirom byl v jednom banku. Jednu noč propali hroši iz kassy, ko kotoroj lem on i upraviteľ banka imíli kľuči. Jej otca podozrívali i vložili v temnicu, na posľídok i osudili na pjať ľíta. O polhoda vyšla na verch nevinnosť jej otca, vypustili, s učtivosťu, iz temnicy, no . . . smerteľno chvoroho. V korotkosti pomer, a mati

zanedužala. Malyj majetočok ich, zabrali advokaty i doktory.

— "Žaľ nad toboju i za moimi rodičami, zaujal mene, ne mohla prehovoriti ni slovo."

Jesče tot samyj večer vozzval o vsem informovannyj, Mr. Forth, Pavla na telefoňí:

— "My boy!" — Kričit Pavlu v telefon. — "Za klopotu, jaku ty nam narobil, ne osmíliś'sja pred mene, choť lem do tyždňa javitisja. Teper' ja zaslal ti, telegrafično, dva tysjač dollary. Prioďíj mi Lizzu, a i sebe elegantno, o dva-tri dni, s Mrs. Forth budeme vas hľadati v Atlantic City, v Central Hoteľí. Tam učuješ', čto ja o tobí mysľu. Posanuj moju Lizzu, bo to ne taka glupa, jak ty. Malyj Andrej u nas, zdorovyj; i jeho prineseme. Jesli chočeš' mi na ďaku zrobiti, oholť borodu, čtoby ja s cílkom novym čelovíkom vstrítilsja. Boľše ne imíju s toboju nič do roboty. Good bye!"

A zatvoril telefon. I Lizza sluchala pri telefoňí. Pozríli jedno na druhe i radostno, serdečno pocílovalisja.

— "To ne chľíbodateľ . . . . , boľše, jak otec. Čto bylo by bez neho, iz nas?"

Zarjadili svoi ďíla, a tretij deň, uže v kupeli morskoj byli, ožidali na svoich dobroďítelej i na syna, kotory jesče tot samyj deň prijíchali, na automobiľí. Mrs., uže vpered v prihotovlenny rumy vošla preoďítisja iz drahi, fabrikant že, za ručku provadil svojeho

krestnoho, a vstupil v otďíl Pavla. Chlopčina, uviďívše mater' svoju, sviskajuči pobíh k nej, no mužčiňí, kotoryj pri mamí stojal, vystupilsja:

— "Mama, mama . . . hde ty byla, ja za toboju plakal."

Mr. Forth s komičnoju serioznosťu, sjal v jedno kreslo i hovorit ko Lizzí:

— "Očeň fajno, Mrs. Smith; naš bidnyj Pavel, hdes' do Londonu topit "Pembroke" (šif ťaharovyj, na kotorom Pavel namírjal perebitisja v London), — a s potom svojeho čela usilujetsja, čtoby "honorable" muľaki iz westov, sčastlivo dostalisja do welskich (Wales) majnach; a jeho počtenna žena, pod ťím časom, flirtujet s čužim molodym chlopcom. Fajno! Na koli tot novyj Kolumbus naš, vozvernetsja ko svoim penatam, to jemu doneset vse, jeden dostovírnyj čelovík, kotoryj vse to, na svoi oči, mal sčasťa viďíti!"

Lizza na holos smíjalasja; a Pavel, choť stydalsja, musil smíjatisja i sam.

— "Ne smíjatisja, prošu! Ja s toboju, ďívčino moja, teper' seriozno besíduju. Čto ja choťíl Pavlu mojemu skazati, to musiš' ty sama vysluchati. Ja Pavlu, tohda jesče byl u neho i rozum i rozvažnosť, priobícal, tomu šesť ľíta nazad, že jesli ja, jakohos' to Mr. Greena, pjať akrovy property v svoi ruki dostanu, to zrobľu jeho, za mojeho kompanistu. Pomyslij sobí, ďíta moje," — a s

paľcom, jakby s velikoj tably čital, — "Andrej Forth and Co.,—t. j. Pavel Smith, fabrika automobilov. A to stalosja! Pred mísjacem, pjať akry perešli i perepisalisja na totu obícannu firmu!"

S radostnym usmíchom pozríl na Lizzu, i na jesče vse stojasčoho Pavla, kotoryj za čelo chopilsja, zarumjanil, a oči jeho radostno zaiskrilisja.

— "Počtenna kumo moja, Mrs. Smith, začim tot moj kompanista sčez, jak kamfor, a tebe ne možu za kompanistu priňati, — znaješ', čtoby moja stara lady, Mrs. Forth, dajak ne podozrívala molodu solomjannu vdovu, kumu, — kresňa moje, choť mudríjšij chlopec, jak jeho papa, jesče primolodyj, — poradť mene, Lizzie moja, čto maju teper' sďílati? Ibo kompanija, kortom uže udobrenna i potverždenna!"

Lizza, skočila iz kresla, a s chlopčikom na rukach, kľakla ko kreslu Mr. Fortha, plakala, smíjalasja i pocílovala ruku staroho . . .

— "Dorohij . . . dorohij . . . otec!"

— "Ňít ne ruku, my lady, no verni mi tot pocíluj, iz pred šesť ľít, na pamjatnoj zabaví."

I pocíloval ju v čelo, pravi, jak jeho žena vstupila v izbu.

— "Mary, darling, snova v podlyj čas jes' natrafila," — hovorit ko žeňí svojej, — "ku-

ma moja, mi, teper' pravi, ľubov' svoju izjavila."

Lizza sorvalasja, složila ďítinu na zemľu, pobíhla k matroňí, pocílovala jej ruki i obňala ju:

— "Mrs. jaka ja sčastliva . . . duže sčastliva."

— "Mary, darling, imíju česť predstaviti tebi Mr. Pavla Smith."

Stara pani, pozríla na neho zadivlenno; pred neju stoit jeden čelovik, čorny volosy, na slychach malo zasíďíty, vyholennyj, po obyčaju boľšinstva Amerikancev, nevírit svoim očam:

— "Pavel . . . Pavel . . .," — jedva možet jeho spoznati.

— "Prošu, prošu, ne tak dovírno!" — žartujetsja jej muž. — "Do toho časa on 'naš' Pavel byl, a ot dnes' kompanista tvojeho staroho muža-vitrohona, Mr. Andrew Fortha! Rozumíješ'?"

Čemu stara pani iskrenno radovalasja.

Pavel vzjal na ruki chlopčika, obcíloval i prositsja ďítiny:

— "Ne poznaješ' mene, darling, tvojeho papa?"

Až po holosi poznal svojeho otca. S paľčikami poobmatkal dobrí jeho lica, i zasmíjalsja na cíloje horlo:

— "Ach, papa, papa, jakij ty smíšnyj 'boy' (chlopec) teper'!"

V seľí pokojnoho ďaka Stefana Rostoka, v Hornych-Poľanach, cílkom uže zabyli na Pavla Rosotka; ne slyšali nikohda nič o nem, ani ne znali hde poďílsja, jak vypustili iz temnicy . . . nevinnoho.

Po dolhich ľítach, polučila jeho sestra, Julča, ne znajet ot koho i ot kudu, tysjač koron, tak samo i jej molodšij brat, Kosť, kovaľ v jednom malom místočku, takožde polučil tysjač koron; a na hroby pokojnoho Stefana ďaka i jeho ženy, ktos' dal postaviti krasnyj pamjatnik iz marmora, i fundaciju složil, za ich dušami.

Seľane lamali nad ťím holovy, i vsjaki bajki hovorili meždu soboju, no pevnoho nič ne znali.

Hde poďílsja Palko Rostoka? Ani v Ameriki nikto jeho neviďíl, ani o nem ne znal. Propal bez sľída.

Pod obrazom o. A. Duchnovič.

Na toržeství 50 ľ. hodovosčiny smerti jeho, maja 30-ho 1915. otdeklamoval M. Hanchin v Homestead, Pa.

PO nad hory, nad Beskidom,
Vesnyj víter produval;
Solovej naš hromkim hlasom,
Novuju písň zaspíval.
Spíval Rusinam svobodu,
Ľubov', pyšnym holosom:
"Ja Rusin byl, jesm' i budu,
Ja rodilsja Rusinom!"

Dolinami, s sela v selo,
Jak na krylach sokola,
Roznosilasja veselo
Písň radostna, písň nova.
Probudila jednosť, shodu,
Soznaňe, novym duchom:
"Čestnyj moj rod nezabudu,
Ostanus' jeho synom!"

Hde suť naši slavny časy?
Podkarpatski Rusiny!
Hde poďílis' kňazi naši,
I slavny ich družiny?
Pora uže raz nam vstati,
I vzbuditisja iz sna:
"Rusin byl moj Otec, Mati,
Russkaja vsja rodina!"

Kto vzbudil nas? Kto nas učil,
Novym duchom prokormil?
Čto sej narod podkarpatskij,
Ľípšu doľu zaslužil!
Kto nam otkryl silu žiťa, —
Čto my odna rodina:
"Rusiny sestry i braťa
I široka družina!"

Prinudila ťazka doľa,
Poprosčatis' s rodinu,
Ostaviti rodny poľa,
Vyjichati v čužinu:

No, i tut, pod novym nebom,
Duchnovič mňa naučal:
"Ja svít uzríl pod Beskidom,
Pervyj vozduch russkij ssal!"

No, nezabyl ni v čužiní,
Na moj rod, na rodnyj kraj,
Sela, chaty na rodiní,
Hory, lísy, cvítnyj haj.
Pamjataju vírnym duchom,
Čto mi Duchnovič spíval:
"Ja kormilsja russkim chľíbom,
Rusin mene kolysal!"

Ježednevno snom, dumkami
Rodne selo prochožu,
A molitvy nad hrobami
Roditelej, prinošu.
Pod skaloju "Kosteľana"*)
"Pervyj raz otvoril rot,
Na az-bukí Duchnoviča,
S čela potek pervyj pot."

Russka vdova mňa kormila,
I otec moj Rusin byl,
Russka cerkov' vysvjatila,
Meždu Rusinami žil;
Russkim chľíbom vyučilsja,

*) "Kosteľany" hora, nad mojim rodnym selom: Štefurov.

"I teper' mňa kto deržit?
Samoje russkoje plemja
Moju hodnosť soderžit."

Preleťíli polsot ľíta,
Po nad hory Beskidov,
Hde snom víčnym spočivajet,
Baťko Uhro-Rusinov.
On nas učil, on prosvíščal,
Jak svoj narod ľubiti,
I primírom sam pokazal,
Jak 'mu nado služiti.

V hodovščinu pjaťdesjatu,
Na dalekoj čužiní,
Podkarpatskoj Rusi baťku,
My prazdnujem Ťa nyňí!
"Za pečaľnyj pot i trud tvoj"
Zďís' pod tvoim obrazom,
Ľubiť tebe i narod tvoj,
"Klenemsja živym Bohom!"

Rodnyj kraju, mati moja,
Čto sďílali s toboju?
Jaka strašna doľa tvoja,
Spusťíli ťa pustoju!
Ľísy, poľa razorenny,
Sela, chaty propali;
Ďítočki osiročenny,
Mamy vdovy ostali.

Krov' proľalas' potokami,
Za rodnyj kraj, otčiznu;
Braťa naši, tysjačami
Pomerli za rodinu!
Uslyši nas, Christe milyj,
Ruku pomosči im daj,
Vdovic-sirot slezy sotrij,
Voskresi naš rodnyj kraj!

Vozdvihni, Ty, vírnych mužej,
Podkarpatskim Rusinam,
Bezkorystnych učitelej,
Jakij byl Duchnovič nam!

Jedno svídanije.

Ja stoju na platformí, žeľízničnoj stancii. Hde čelovík posmotrit, povsjudu polno naroda, v osobennosti že ženščiny: stary mamy, so sídnymi holovami,, molody ďívuški s lentami (s pantlikoju) v volosjach, a ne malo ďítej. Mužčiny v roboťí; dorohovizna velika, robotu ne mož ostaviti ni na deň, čtob semejstvo nuždu ne terplílo.

Na samom krají platformy, načaľnik místa (chief burgess), na čeľí jednoho komiteta horodskaho; ňískoľko veteran-vojinov s jednym stareňkim kapitanom, i najľípša místicka banda. Uliceju, pod žeľíznoju staniceju, deputaciji bratstv, spoločnostej, obščestv, pod svoimi praporami, a po bokach ulicy množestvo naroda; v každoho ruki emblema otečestva: zvízdnyj trikolor.

Koho ožidajut s takoju paradoju? Presidenta, governora, senatora? . . . Ňít! Jesče slavňíjšich mužej. Svoich synov — srodnikov — herojev, vozvertajuščichsja iz poľa bitvy!

Ne jeden ostal v čužem kraju, položil žiťe svoje molodoje, za česť otečestva; jeho krevny ne uviďat boľše ani hrob jeho; ne jeden vozvertajetsja domoj vo víčnom kaľícství (v izuvíčennosti). Jak že ich ne prinimati s česťu, kotory za česť rodiny žertvovalisja?

Narod, neterpelivo vyzerajet vdoľ šinnoj kolejí; opreďílennyj čas uže minul. Stalosja-li ňíčto? Serdca zadrožajut.

V jednom kuťí stojit molodeňka, no bľídaja žena, na rukach s četyre ľítnym chlopčikom. Oči jej horjat bleskom radosti, a pristaľno smotrit horí koleju; a pri nej staršaja žena, jej mati. Uspokojajuči pohladit holovu ďítiny svojej, i nespokojnoho vnučka.

* * *

Istorija familiji toj, ne každodennaja. Anna, jedinka doňka vdovicy Martin, choť krasavica i ne uboha (nebídna), a boľše považnych prosotarej imíla, na protiv voli materi svojej, otdalasja, za Alexija Petrov.

Chlopec krasnyj, usilovnyj robotnyj, no očeň lechkomyslennyj; jak hovorjat jeho prijateli: "barz dobroho serdca". Čerez mísjacy rabotal, ščadil, otkladal hroší; kamaratam iz daleka vystupilsja iz dorohi. Ale ťí poznali jeho slabosť: vzjali meždu sebe, jesli pros'ba ne pomohla, to vysmíjali jak trusa, skupca. A jak uže raz meždu nich dostalsja, zabyl o vsem, a svoi hroši do posľídňaho centa prohuľal, razmarnil s nimi. Po takoj huľatiki,

vyterezvivšesja, dobrí o sťínu ne bil holovoju; na daval sobí vsjaki prozvisča, až i — plakal.

No, kromí seho, nikto ne znal na neho, nijaku podlosť, nečesť. On "dobryj chlopec" byl, no postojannosti, tverdoho karaktera, ne bylo u neho.

Ďívčata místočka, vďačno zabavľalisja s nim; hrubymi žartami, ne oskorbil ženščinu nikohda, znal zabavno razhovorivati, a tanečnik osoblivo dobryj byl. Jesli ne tota nesčastliva lechkomyslennosť, to choť i najbohatša byla ochotno prijala jeho za muža. On o tom dobrí znal, a pro to ne zanimalsja ani s jednu seriozňíjše; sam sebe bojalsja, čto pri nem žena, ne možet sčastlivoju byti.

* * *

Na jednom vyleťí ľítušnem, tomu šesť ľíta nazad, na pikniku, i on bral učasť. Alexij, po obyčaju, najpristojňíjše vyoďítyj, pozdno do poobída, kohda uže na mužčinach voobsče, uživaňe spiritnych napojev dobrí poznati bylo, kromí vody, jesče ani kropľu nijakoho napoja ne imíl v ustach, a za to veselo, prijazno razhovorival s ďívuškami, s každu poznatuju tancoval; boľše jemu neznakomy ďívuški, dali sobí jeho predstaviti. Dobrí zabavľalisja s nim.

Pred večerom, pod čas otdycha pri samoj platformí muzykantov, starodavny kamaraty, ne jeden uže siľno podpityj, obstupili Alexija, a nahovorivali, čtob s nimi išol napitisja. Ďí-

vuški prizeralisja na to, i othadovali, ci on snova dajetsja perevesti? Pojedny žalovali jeho, druhi vysmívali; jedna iz pervych ďívčat hovorit, choť vsí znali, že Alexij ľubitsja jej: — "A, choť by on lem sam byl na svíťí, za takoho slaboho karaktera mužčinu, ne pošla by ja!"

Anna Martin, choť pravi nikohda ne čislila na neho, odnakože požalovala jeho, ibo sej deň s neju boľše raz tancoval. Potomu pustilasja k muzykantam, jak kamaraty uže vzjali Alexija meždu sebe, i nasiľstvenno choťíli s nim k barí pojti; muzyka zahrala. Anna že otvažno pristupila k nim i hovorit Alexiju:

— "Mr. Petrov, na sej tanec vy mene zaprosili. Posemu možete s nimi pojti!"

A s prezrínijem pozríla pijakam v oči. Alexij vyrvalsja iz pomeždu nich, stis ruku v kulak, a zlostno, choť ticho, hovorit im:

— "Holotary! Proželi uže svoji hroši, i moji by ste choťíli? Na moju česť, kto jesče raz približitsja ko mňí, oči vybiju jemu!"

Ťí rehotajuči pošli snova k barí, a Olexa tancoval s Annoju. Stisnul jej ruku:

— "Miss Martin, serdečno ďakuju vam!" — I nič boľše.

Banda perestala ihrati, tanec okončilsja.

— "Očeň horjačo." — Hovorit Anna. — "Ne otprovadili by 'ste mene k ozerí, tam moja mamka, a v ťíni derev cholodňíjše."

Alexij bez slova išol s neju, zadumčivo. Po chviľčí ona prohovorit:

— "Pro čto tovarišitesja s ťími ľuďmi?"

— "Ne tovarišusja, miss, uže boľše mísjacy ne byl s nimi . . . Znajete, miss, ja ne imíju nikoho. Rodiči davno pomerli. Jedna vdova teta vychovala mja. Dobra byla, jak rodna mati. Pjať ľíta tomu, pomerla . . . . Ja lem u čužich ľudej . . ."

Tichoňko hovoril s tupym holosom, otčajanno. A ona rasmysľala v sobí: Jesli ne moja mamka? Ci ne hor'ša, jak pojedny moji lechkomyslenny tovariški byla by i ja vyrosla? Ci možu jeho osuditi, sirotu?

Bokom pozríla na neho; tak viďílosja jej, čto v jeho očach slezy.

— "Pro čto ne oženitesja?"

— "Pro čto? Vzjati sobí taku lechkomyslennu, jak . . . ja? . . . Hm. Vy, miss, myslite, čto ja o tom uže ne razďumoval? Čto bylo by iz nas? O považnu, serioznu ďívčinu, iz poznatych moich, mi ani rozvažati. Bojusja sam . . . . sebe!"

Prišli k ozeru. Vdova Martin, pozdorovlenije Alexija, lem s malym holovy pohnuťem (kivkom) priňala a chrebetom obernulasja k nemu, hovorja k doňkí svojej.

— "Poď, diťa, so mnoju. Čtos' imíju ti skazati.

Petrov porazumíl, čto vdova ne želajet jeho prijateľstvo s doňkoju, bez slova poklo-

nilsja i terpkim usmíchom, pustilsja prosto k maloj stancii, čtob o polhodiny s pojízdom vernulsja domoj.

Dokučlivosť jeho starodavnych prijatelej, ohorčila jeho, no ne čuvstvovalsja oskorblennym; ale prezrínije vdovoj Martin, bolem ispolnilo jeho serdce. Sjal na lavku i ožidal na tren (pojízd).

— "Pojdeme domoj!" Hovorit vdova doňkí svojej.

— "Pro Petrova?" — Prositsja Anna.

— "Ňít! Holova bolit mňa!"

Anna znala, čto jej mama, na boľ holovy, nikohda ne terpit. Odnakože, ne otpovídala ni slovom. Jesče malo pobyli meždu znakomymi, i pustilisja k stancii, a s nimi mnoho druhich, kotory jesče pred nočju choťíli doma byti. Pravi tren nadjíchal, vse hornulosja v otďíly, čtob místce polučiti. Anna, vo velikom natisku, otlučilasja ot materi, i sjala v druhij otďíl; lem čto sjala i vyzerala von oknom, jak jeden mužčina prosit pozvolenije sjasti k nej. Anna ohľanulasja i pozríla v lice Alexija; on skonfundovanno poklonilsja i choťíl daľše pojti.

— "Prošu, Mr. Petrov, sjaďte ko mňí... Mama moja otorvalasja ot mene. Može v druhom otďíľí sidit, so znakomymi."

Petrov sjal, no nič ne hovoril doľšij čas, poka lem ona ne prehovorila k nemu:

— "Čto vy takij molčanlivyj? Ne vaš obyčaj?"

— "Vaša mama ne chočet, čtob ja s vami hovoril."

— "Tak jest'! Ne chočet, čtob ja s lechkomyslennym Petrovom družilaśja, no ne boronit mi razhovorivati s porjadnymi, serioznymi molodymi ľuďmi."

* * *

O polhoda, otbylasja svaďba i naprotiv voli materi, Anna zadovolenna byla s Alexijem, ľípšoho muža, ni žadati ne mohla sobí. On ne lem ľubil ju iskrenno, no i blahodarnyj byl jej, čto po meždu vsích, jeho izbrala sobí. Na rukach nosil ju, jak hovorjat. Bez nej, jesče ani na prohuľku ne vyšol, a ťím meňše, na dajaku zabavu. Až i sama svekra poľubila jeho, jak rodnoho syna.

Ale, zlyj duch ne spit! Po jednom hoďí sčastlivoho žiťa, Boh požehnal ich krasivym chlopčikom. Alexij ne choťíl vesely krestiny, — čtos' neprijatnoje predčuvstvoval, — no, odnakože krestnych roditelej i najbližajšu rodinu ženy svojej, musili pozvati na perekusok, k čemu, jakij-takij napoj musil obstarati.

Prišol iz roboty, povečerjali, poradilisja, čto i skoľko imíjet prinesti na krestiny, s ťím pozberalsja i zabíh do najblizšoho salonu, po napoj.

Našol okolo bary svoich starych prijatelej. Ťí, pobačivše jeho, s velikim krikom privít-

stvujut Alexija, gratulujut sčastlivomu otcu, a takoj pijut na zdorov'je pervorodnoho syna i jeho roditelej. Alexij čuvstvujet sebe siľnym i pevnym protiv toho pokušeňa, v radosti svojej: poblahodarit (poďakujet) ich blahoželanija, no piti ne chočet. Prosjat, silujut. Ňít! I načnut nasmíchatisja nad nim:

— "Lem jeden! Jesli ti svekra ne zakazala!"

Svekra jemu ne zakazovala.

— "Ne napiješ'sja s nami, ani na zdorov'je tvojej ženy i syna?"

Začerveňíl, a .... vypil! Pervyj keľušok, po dvuch ľítach! A tak, čtob skupym ne deržali, vynahorodil počesť polučennuju, prikazal i on po stakaňí (po pohariku) každomu: no, zaperlisja, bez neho ne choťíli vypiti, tak on, uže pod vplyvom alkohola, obvjazannym čuvstvoval sebe, vypiti i druhij ...

Kamaraty, s oduševlenijem pjannych, sviskali, podskakovali okolo neho, cílovali jeho, a .... pili daľše i .... s nim vraz!

Anna daremno ožidala na muža; plakala horeňko. V noči ľíkarja musili prizvati k nej, horjačku polučila. Mama ju ne osuždala, no poťíšala.

Alekxij nad samym ranom, soveršenno spityj pritačalsja domoj; jakos' našol svoju spaľňu, oďítyj verhnulsja na posteľ, i tupym snom pjannych perespal do samoho poludňa. Kohda perebudilsja, porozzeralsja po spaľňí, ne znal,

hde nachoditsja, ne moh opamjatatisja. Holova strašenno boľíla, nesnosimyj smjad (žažda) .... očeň chvorym čuvstvovalsja. Potomu raspamjatalsja. Dnes' rano imíli jeho syna krestiti, a on . . .!? Popozeral po sobí; odežda, košeľa zamaranna, — zazríl v zerkalo, i sam hnušalsja sebe! On by moh tak vyzerati, jak sej škaredyj pijak v zerkaľí? Sčorňíte lice, — mutny oči . . . Fuj! Spľunul.

Čto teper'? Pojti k žeňí? Izviňatisja, otpuščenije prositi? Vstrítitisja so svekroju? . . Pokrestili ďítinu? A on opityj, do bez pamjati ležal! Fuj! . . .

Rastvoril okna. Pri svížom vozdusí počuvstvoval, jakij hnušnyj smrod valitsja von iz komnaty, i jak paskudno smerdit jeho odežda za whiskoju, za dymom podloho tabaka!

Čto teper'? Okupalsja, preoďílsja i otvažno vstupil v spaľňu svojej ženy. Tam jej ne našol. Pozríl na hodinu; jedna posľí obída. Ďítina imíla o 9-oj pokresčenna byti. Prisluchujetsja, ci hosti pozvanny jesče tut? Ticho povsjudu. Sošol v parter (na nižnij etaž) i otvoril dveri do svítlicy (parlor).

Zaslony spuščeny, jedva moh v poluťmí raspoznati predmety. Na kanapí ležit jeho žinka prikryta, pri nej voziček ďítinskij, jeho maleňkoho chlopčika, a na kresľí sidit mama. Sej čas vstala iz kresla, i na paľcach prišla k Alexiju:

— "Ticho! Teper' malo usla. Ľíkar' byl v noči pri nej!" — Šepčet k nemu i spokojno vytisnet jeho v kuchňu.

— "Pro mene! . . . A ďítina?"

— "Okresčenna."

Ne obvíňala, ne uprekala jeho. On viďíl s jej bľídych lic i vyplakannych očej, čto očeň terpjat pro jeho lechkomyslennosť. Ne znal, čto ďílati; pereprošati-li, plakati, obviňatisja, poľípšaňe obícati? Očeň nesčastlivym čuvstvovalsja. Ne moh daľše sderžatisja. Ticho otvoril dveri v parlor i pomalu pristupil k žeňí, kľaknul k nej i ožidal. Oči jeho privykli k polumraku i viďíl, čto Anna uže ne spit, no smotrit na neho, a licami jej, sleza za slezoju kuľajetsja. I mati prišla v izbu, a snova sjala na kreslo.

— "Annočko moja, anhele moj stradaľnyj, otpusť mi! . . . . Ne znaju jak stalosja . . . Ja strašenno terpľu i pokutuju za moju slabosť."

No ona ne otpovídala jemu. Ciloval jej ruki, obviňalsja, klenul svoju lechkomyslennosť, obíščal poľípšaňe . . . . Ne otpovídala, lem tichoňko plakala.

— "Pro Boha . . . prošu vas . . . kleniť mene, prozyvajte . . . bij mja po licu . . . zaslužil . . . ."

— "Ňít, Alexij," — hovorit mama tichoňko, — "u nas to ne bylo v obyčaju. Ja mojemu pokojnomu, čerez dvadčať četyre ľíta, nikohda prikre slovo ne skazala, ni on mi . . .

ne bylo potrebno. Ni moja doňka ne slyšala ot mene podloje slovo . . . Ty sam musiš' prijti so soboju v porjadok . . . Ty uže ne sam svoj, ty uže otec. Tvoje diťa ne dolžno zlyj primír viďíti, ot svojich roditelej, ot svojeho otca."

Lahodno, spokojno besídovala stara, a s ťím vyšla iz komnaty i ostavila ďíti samy. On lem daľše kľačal i preprošal ženu. Anna pohlaskala jeho holovu, no ni slova ne mohla prehovoriti. Na posľídok vstal i pošol horí v svoju spaľňu, hde uže mama ich, vse vyprjatala. Tam verhnulsja na posteľ i plakal, poka lem stara ne prizvala jeho k večerí. V kuchňí bylo zakryto pro nich dvoje.

— "Možu pojti k Aňkí?"

— "Ňít, synu moj, snova polučila horjačku. Ľíkar' prikazal chraniti ju, ot vsjakoho nepokoja. Daj jej čas, čtob uspokoilasja . . ."

— "Mamo doroha, jak vstrítnusja s dakotorym, nesčasťe stanetsja!"

— "Ňít, synu moj, ne obviňaj kamaratov tvoich, ty sam sobí vinovatym."

Druhij deň išol skoro do roboty, Annu i ďítinu ne viďíl, až posľí obída. Ľípše čuvstvovalasja, no očeň slaba byla. Snova pereprošal, no ona ne mohla prehovoriti k nemu sej čas rosplakalasja. Tretij deň uže vstala, no smutna byla, i malo čto hovorila, lice jej lem tohda vyjasnilosja, jak ďítinku piľnovala.

* * *

Ne ustavala svítova vojna. Mnoho molodych ľudej, dobrovoľno sverbovalosja, do kanadijskoho vojska. Britijski agenty hľadali, v svoju armiju, sposobnych mužej.

Alexij stydalsja vyjti na svít; i v robotu, jak by kradkom chodil, lem čtob so znakomymi ne vstrítilsja. Četvertyj deň po krestinach, večerom perezeral místnu gazetu, a na svoje ne miloje udivlenije, čital v nej jeden satiričnyj stišok: "o jednoho molodoho otca, kotoryj tak zradovalsja daru dovhonosatoho bocana (buzana), že utek ot kolyski svojeho pervorodnoho syna v salon, a tam propil vsí na krestiny opreďílenny hroši; pod časom že krestinach syna svojeho, vsí zvanny pritomny byli na hostiňí, lem otec ňít, ibo baru vartoval; pro to s pevnosťu proročestvujetsja synovi novokresčennomu, že dostojnym nasľídnikom stanetsja otca svojeho, pri barach . . . i pr." Gazetu shužval i brosil v kut . . . krov' zastyla v nem. Alexij schopilsja za holovu; take poruhaňe! Na publičnyj posmích vystavili jeho! Ne lem propili, prohuľali hroši jeho, a sruinovali jeho semejstvennoje sčasťa, ta jesče i v gazetach povoločat jeho? Styd, hňív, otčajanije pomíšali jeho razsudok; vyňal revoľver iz stolika i primírjal na slychu (na vysok) . . . .

— "Ňít, vpered počisľusja s nimi . . .!"

Bez kapeľucha vybích, s revoľverom, na ulicu. Iz storony, hde on ponahľalsja, veselo

smíjusčesja, približalisja fabričny ďívčiny, k jeho domu dolov streetom.

— "I tí uže s mene rehočutsja . . . ."

Stydalsja pred nimi, a skrylsja za porč (altanu, balkon). No tí ne s neho smíjalisja. Poka perešli po pri jeho domí, i on malo ocholodnul, opamjatalsja.

"Kto vinen?" — Myslit sobí. — "Nad kím vymstitisja? Prinesu jesče boľšij styd na nevinnu ženu moju . . . a moj synaček budet synom ubijcy? . . . . ili samoubijcy . . .?"

Revoľver vložil v karman (v kešeňu), pomalu tichoňko vernulsja v svoj rum (room, v izbu); složil na holovu kapeľuch i snova pustilsja na ulicu. Žena so svojim tichim, smutnym holosom hovorit jemu:

— "Alexij, večerja na stoľí! . . . ."

— "Ďakuju, ja ne holoden . . . . O hodinu doma budu . . . . Good bye!"

Pri dverjach, na ulicí, jesče rozvažal . . .

— "Ňít, daľše ne možu tut ostatí!"

* * *

Rišíteľno pustilsja, horí místom, vstupil v office kanadijskoho vojennoho agenta, i sverbovalsja. Podpisal kontrakt, polučil tiket žeľízničnyj v New York, a korabeľnyj v Halifax i pjaťdesjať dollary, na putešestvije.

— "Mr. Petrov, gratuluju!" — Hovorit agent. — "Ja udostovíren, v korotkosti ofiserom ostanete. Zavtra, prošu, pojavitesja u

mene, o četvertoj, s polpjatym trenom pojdeme s pročimi. Gratuluju!"

Uspokojenno vertalsja domoj; ale jak prišol pered dveri svojeho byvaňa, jakos' ťaželo stalo jemu na serdcí. Stojal doľšij čas pered dverjami. Čto i jak teper'? Prosto idti k žení i jej skazati, čto on sverbovalsja? Ostaviti sem'ju bez slova? —

Mama jeho oknom obačila pri dverjach, i hovorit Anňí:

— "Ďítino, ne hňívajsja doľše na neho. Podobrijtesja. On ťažko pokutujet za svoju lehkomyslennosť! Pered dverjami stoit, a bídnyj, ani uže ne osmíľajetsja domoj prijti."

— "Mamko, ja jeho i teper' strastno ľubľu .... ja ne hňívajusja na neho i otpustila jemu iz serdca .... ja jeho žaluju, on s toho sam nemožet .... Poterpiť mi malo, o deňdva snova nastanet staroje sčasťe ...."

Alexij išol prosto v svoju izbu, zasvítil elektriku, a dolho chodil horí-dolov komnatoju. Dvih gazetu, vyrovnal ju, a s neju pustilsja k svojim. Bez slova dal Anňí gazetu i pokazal na stišok. Ona pročitala i molčkom peredala materi.

— "Alexij, synu moj," hovorit stara mama, — "čto mučit ťa. Imja tvoje ne spomjanuli. A choť by? Prijmi vse za pokutu! Ty by ne osudil druhoho tak samo? My tebe ne osuždajem. Anna mohla byti na take priho-

tovlenna; ja že sama, denno ožidala ot tebe. Jesli my spokojny, pro čto i ty ňít?"

— "Ja haňbu ne možu snesti daľše. Ja . . . ja . . . . sverbovalsja?"

— "Jesče i to . . . Alexij? . . . Pro . . . čto?"

Hovorit Anna i pozrit na neho s ustrašennymi očami. Kľakla k kolyscí, zakryla rukami lice, a s žaľu v cílom ťíľí trjaslasja, jak na lichoradku.

— "A, ty možeš' ostaviti diťa tvoje, ženu tvoju?" — Prositsja mama.

— "Ja moje žalovaňe (platňu) zašľu vam, do posľídňaho centa!"

— "Ňít, ne zasylaj, synu moj; my imíjem s čeho žiti."

Alexij prikľaknul k žení svojej, mama vyšla v kuchňu, vzjal meždu doloňí jej tvar', scíloval slezy, s očej:

— "Annočko, serdce moje, ne hňívajsja uže . . . ja jesče hor'še choťíl sďílati, v mojem ohorčeňu! — Teper' idu pokutovati za vse."

— "Ty imíl tut otpokutovati za vse, v ľubvi pri mi i našoj ďítiňí . . . Jak ja perenesu tot cílyj čas? . . . Bože moj!"

* * *

Druhij deň, Alexij, otjíchal k vojsku. Iz Kanady, sej čas pereslali jeho v Britaniju. Lem čto vyexercirovali, uže išol na front. Sperva časťíjše pisal, no, iz fronta pis'ma rídko prichožali. Po odnom hoďí, polučili izvístije ot neho, čto zdorov i lajtnantom ostal,

a posemu, za polhoda, boľše nič ne znali o nem; i ot seho časa, uže ani platu jeho ne polučali, kotoru skladyvali, na imja ich chlopčika, takožde Alexija.

Anna, v tretom mísjací, priňala zaňatie u jednoho lawyera (advokata), jak typewriterka; na jeho vručenije o paru mísjaci polučila stanovisče pri hlavnom suďí. A malyj Alexij, pod dozorom babuški svojej, siľno rosnul i razvívalsja.

Anna očeň nespokoilasja: doprašivalasja u jeho praviteľstva boľše raz, za mužom svoim; až po polhoďí polučila otpovíď, čto v jednom sraženii, pri Amiensí, propal bez sľída. Jeho oberst, s najboľšim uznanijem pisal o nem. Až koncem 917-hoda, polučila izvístije, čerez Červlennyj Krest: pri Amiensí poranennyj, dostalsja v polon ňímeckij, no teper' dobrí čuvstvujetsja. Pro Annu i to bylo veliku poťíchoju: choť lem živyj!

* * *

Amerika vstupila takožde v evropejsku vojnu; vykaz imen pobitych, poranennych našich vojnov, prevelikij byl; no pobídu, vojska naši, uže iz načala zapevnili. Ňímcy načali ustupati; v Kieľí flot sbuntovalsja, revolucija ňímeckich vojsk vostorhlasja; kajzer utek v Hollandiju; Ňímcy složili oružije, i na milosť svoich protivnikov, poddalisja; pľínnikov, meždu nimi i Alexija, pustili na svobodu.

Vojska naši vozvertajutsja; na ich privítstvovanije, sobralsja narod. Ja ne choču opisati cílu paradu; počtenny čitateli sami brali učasť v ťích šestvijach. My vozvernemsja nazad k našim znakomym.

* * *

Mrs. Martin, s jednu ruku, hde hlaskat svoju doňku Annu, hde vnučka svojeho, a v druhoj buket cvítoček deržit, ďa ich Alexia. On, ne lem muž, otec i jej syn, no i heroj. Zabyli na vsí stradanija, terpínija, lem by čím skoríje privítati jeho, stisnuti ruku jeho!

Oči molodoj ženy červlenny, vyplakanny. Skoľko slez žalosti i žaloby, proľalisja iz nich, a teper' že, iz nadeždy i radosti?! No pri vyplakannych očach, lice jej schudloje blestit radosťu, a na ustach usmích ľubovi, otdannosti. Jak pered četyr'mja dňami polučili ot neho telegram, čto šifa sčastlivo priplyla na bereh miloho svojeho otečestva, a po otbavleniju formaľnostej vojennych, o paru dni doma budet, jesli jeho s ľubov'ju prijmut nazad, uže ne imíla boľše terpelivosti, vykončiti službu: poďakovala za robotu i prihotovľala dom, na priňatije muža svojeho!

Jaki to dolhi, strašenno dolhi dni byli ďa nej. A tota posľídňa noč? Ne mož bylo doždatisja rana, — teploho, svítloho, radostnoho rana!

A teper' tut ožidajet s ďítinoju, s mamoju na neho, ot kotoroho v takom žaľu razluči-

lasja na dolhi, predolhi četyre ľíta, čtob sčasťe snova načati!

Pojízď iz daleka zatrubil, a hremuči, čto raz ľípše približajetsja. V oknach vesely, smíjučisja tvari voinov, šapkami machajut. Pojízď s jednym siľnym poryvom zastanovitsja; banda zaihrala, narod sviskajet ot radosti.

Na stupeňach jednoho otďíla, javitsja krasivyj ofiser, roshľanetsja bystrym vzorom po naroďí . . . .

— "Anna, diťa, naš Alexij!" — skričit mama.

Sdojme s rukach materi diťa, energično prebietsja čerez ľudej, podast chlopčiku cvítočki v ručeňata, složit jeho na zemľu:

— "Iď ďíťatko, na vstríču otca tvojeho!"

Narod zatichnet, i sama banda perestala ihrati, a prizerajutsja na prekrasnu scenu!

Ďítina razzerajetsja po voinach, hľadajet očeňatami svojeho otca, o kotorom jemu mamoňka stoľko rospovídala ,a kotoroho spoznati ne znajet. Jedna ženščina holosno hovorit:

— "Krasotka, jesče ne poznajet otca svojeho!"

Alexij vidit chlopčika, s baboju jeho, rasprostret ruki k ďítiňí, a ono smíjučisja bížit k nemu! Sotki oči napolňatsja slezami, sotki serdca radostnym čuvstvom otca zatrepočut,

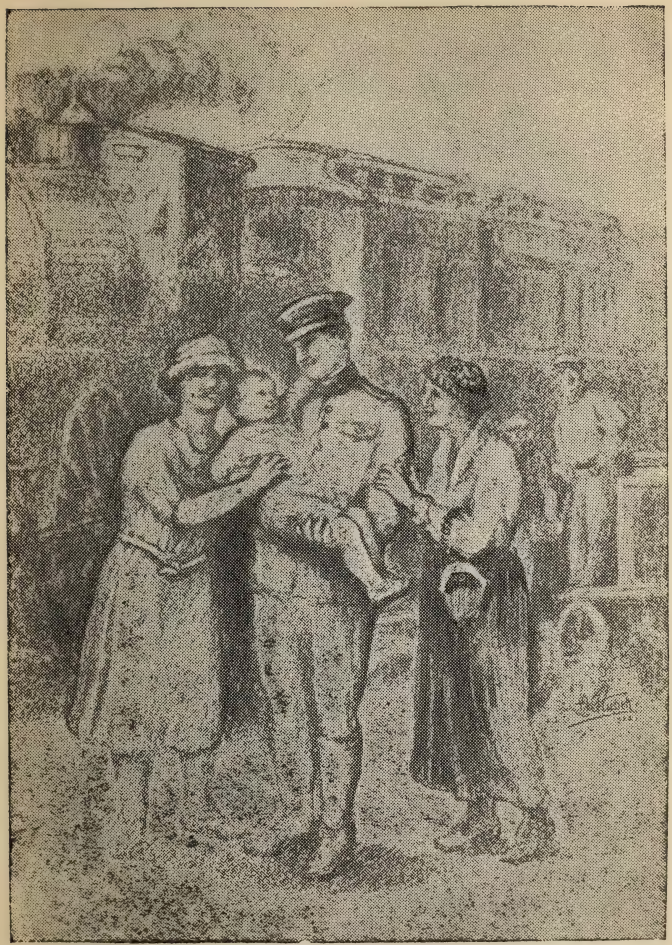

"Ja tvoja krov' . . . ."

sotki ruki s ľubovju materi složatsja, jak by na blahodarnu molitvu.

— "To tvoje diťa!"

— "To tvoj otec!"

Alexij prihornet ďítinu k sobí. A jeho mjahoňke ťílko, jak by jemu tverdosť ducha, ochotu na bor'bu so žiťem, vlivalo; duša maleňkaja, veliki mysli šepčet v dušu otca:

— "Ja tvoja krov', ja kosť iz tvojej kosti, ja dopolnenije tvojeho velikoho "ja", ja časť tvojej duši, ja prodolžateľ tvojeho žiťa. Ty pro mene, a vo mňí, pro tvoju i moju budučnosť imíješ' žiti, pracovati . . ."

Siľny ruki pritisnut ďítinu k bjusčemu serdcu otcevskomu; s blahodarnosťu pozrit k nebu, jak by obít skladal Tomu, kotoryj po stoľ nuždí, dal seho sčasťja dožitisja; hordo porozzerajetsja po pritomnych, hordo na toho maloho čelovíka, na rukach svoich, oči jeho blesťat, a prohološajut molčkom:

— "Smoťte, divujtesja, to moj syn, a ja jeho otcem, pokrovitelem budu!"

To vse stalos' pod jednym mhnovenijem (pod okomhnuťem). Oči jeho chlubilisja, v dva mily, radostny oči svojej ženy, a, usta jej lem stoľko znajut vyskazati, a plačem, smíjuči:

— "Alexij moj!"

On čuvstvujet i slyšit v nich ľubov', viru, dovírije, spokojnosť, otdannosť. Ne čuvstvovalsja takim sčastlivym, ani v deň svo-

jej svaďby. Pocíloval ruku mamy ich, a tak svojej ženy, — ona zarumjanila, no i pred vsím narodom podala jemu usta, na pocíluj.

— "Alexij moj!"

Pľíňajusčaja scena. Narod prelestno, v tichosti pozerajet na nich, Alexij, na rukach so svoim synom, s dvuch storonach žena i mama. Muzyka zahrala snova, narod zakričal radostnoje: Hurra! I toržestvenno provadit heroja svojeho v pochoďí patriotičnom, k novomu žiťu, k novoroždennomu sčasťu.

Pozdravlenije dl'a krajevoj Rusi.

Z svobodnoj zemli, Washingtona kraja,
Zaslali nas ko vam, vaši brat'a rodny:
"Idit', d'íti naši, ci Rus' sčastlivaja,
Vsmotrit', ci naši Rusiny svobodny?!
Ci pod Karpatami jesče Rusin žijet,
Ci u našich krevnych russke serdce bijet?
Ci ich ne uhneli, ci im ne otňali
Vse to, čto nam svjato, za čím rabotali
My, a naši predki s krov'ju zachraňali?
Ci po russkich zemľach, russke slovo zvučit,
Ci po našich horach, russkij víter hučit?
Ci Karpatskoj bídnoj Rusi vse podali:
Naši russki zemli, kuľturu narodnu,
Russku našu cerkov, našu Rus' svobodnu,
Začím my borolis', čto nam obícali?
Idit' d'íti naši, russkije Sokoly,
Spíšites' za more, v Beskida udoly;
Hde Methodij—Kirill posvjatil Karpaty,
Propovídal Christa, s ňítranskoj palaty.
Idit' vy, Sokoly, do Karpatskoj Rusi,

Pozdoroviť krevnych, iz serdca i s duši:
Pozdorovte hory, jej ľísy, potoki
Jej zemľu, na kotroj vysše tysjač roki,
Otcy, mamy, braťa žijut-rabotajut,
Hde pomeršich našich kosti spočivajut.
Idiť, posly naši, vozbudiť ich voľu,
Čtob bystro borolis', za sčastlivu doľu,
Za svítlu budučnosť russkaho naroda,
Čtob im ne propala, na víki svoboda!
Vspomniť im, Sokoly, čto v jedinství sila;
Bratska bor'jba siľny narody snisčila.
Im by ne ssoritis', nad ničtožnosťami,
No, v raz pracovati, s obsčimi silami.
Skažiť im vy, ďíti: tretij korystajet,
Jesli dva ssorjatsja, s nimi obladajet!
To Juda, kto ličny vyhody hľadajet,
Koli jeho rodnyj narod unyvajet
V bor'jbí, za svoj život, a 'ho razďíľajet!
Prosiť ich, pro Boha, čtob sojedinilis',
Protiv krivdy chrabro, razom boronilis'!
Naši braťa hinut, naša zemľa rodna,
Jesče i do nyňí stonet, nesvobodna!
Nužda, holod minet, dastsja napraviti,
No, predannyj narod, ne mož voskresiti!
S tím vas, posly naši, ko nim vysylajem,
Čerez vas, Sokoly, my ich pozdravľajem.
Pocílujte za nas, zemľu rodnoj Rusi,
My ju blahoslovim serdečno, iz duši.
Ona dolžna byti sčastliva, svobodna;
Naša Rus' da živet, naša zemľa rodna!!

Paschal'nyj dar.

INTERNACIONAĽNYJ yard, jakich množestvo v predmísťach amerikanskich horodov, ležit v streeťí . . . ale, hde tam, to ani ne street, ani ne avenu, no second alley. Iz toho mož uže sobí predstaviti, položeňe i obstojateľstva, ne lem samoho street . . . . už to alley, no i jeho boľše-meňše počtennych žitelej.

No, čtob iz alley-i, vse ne propalo, pro romantičny duši, sejčas izjavime, že i dereva suť representovany v našej second alley-í; no, na žaľ, boľšoj i meňšoj molodeži, uže ne cvítuči i zeleny dereva, čerez kotorych molodoje lisťa, vesennyj vítrik ľubovny písni šušočet, a ptički zaľublenny arii pojut, — no čestnoje, stajemnoje derevo — "lumberyard" v kotorom, — meždu doščkami, latami, — ot vesny do tverdoj oseni spokojno prebyvajut, jak dajaki novomodny Diogeny, specialny filozofy zemli amerikanskoj, počtenny "bomy".

Kompanijskij "lumberyard", bez žeľíznicy ne možno mysliti; a tak, po nad samy "housy" našej "second alley-i", treny dubo-ňat, to personaľny, to ťaharovy, to "black diamond", ili "expressovy", že až zemľa trjasetsja.

A to každu polhodinu, deň a noč? Ot dyma, porocha ani solnce ne može porozzeratisja porjadočno, po meždu "housami"; no, vmísto toho, imíjut ľudi, v "second-alley-í", inu vyhodu; ani svítlo ťích dvuch malych električnych lampoček, jakimi ich, starostlivyj "town council" obdaroval, ne "baderujet" (bother) ich nočnuju tišinu. Čto ne lem pro panov "bomov", ibo spokojno možut sobí meždu doščkami prebyvati, no vyhodnoje i pro obyvatelej, osobenno po "pejďí" (pay-day).

Kto lem dva-tri mísjacy prožil v "second alley-í", sej čas iz daleka možno jeho raspoznati, ot žitelej druhich streetov. Až i v samoj cerkvi.

Second alleyčane, ni šeptati, ni ticho besídovati ne znajut. Pri hremoťí trenov, tak privyknut k holosnoj besíďí, že ot toho, ne lehko mužut otučitisja; a kričuči hovorjat i tohda, koli druhi ľudi, šepotati zvykli, jak to pri spovídi.

V našom "sceond-alley yarďí", o kotorom ja hovorju, pospychanny, jak heringi v bočku, osem' familii meškajut. Ba, ne osem',

ale poldevjata. Osem' cíly familii, tak jak to po zakonu mož, i potrebno rozumíti: muž so ženoju, a i kupa ďítej, a tota poldevjata familija, to naš Fedor Bistrica.

Na jednom loťí, poldevjata familii ukryti, ne tak lehko, ani na "second alley". Lem že Mr. McMuch — (prošu ne čitati mucha, ale "mač") — hovorju, Mr. McMuch, šikovnyj chlopina, on i tot kumšt potrafil. Jeho žiteli ne imíjut nijakij dvor, čto k žiťu i ne sovsím potrebno, ani svítla, čemu ne on, no želíznična kompanija vinovata; hej, ale dva talľary meňše plaťat mísajčno "rent", jak v porjadnom místí. A to važne.

Samy žiteli s cíloj Europy pozberalisja: jeden poľak, jeden litvin, jeden grek, jeden serb, jeden rumun, jeden niger, i dva taliany.

No, ťí dva taliany, jeden iz Lombardii, druhij iz Sicilii, ne lem ne porazumíjutsja, no začím dva sestry vzjali sobí za ženy, to i vsehda v hňíví prebyvali, ani za krajanov ne choťílisja uznati.

Skutočnyj internacionaľnyj yard.

No, i to imílo svoí dobry svojstva. Sperva, hde jedny, hde druhi povadilisja. A bylo i nad čím! V samom yarďí 36 ďítej, meňšich-boľšich. U samoho nigra sedmero, u dvoch talianov, dvanadcjať. Ne raz vsí, s izjatijem nadhrudnych, na kupu bilisja; mamy, po obyčaju, pro to načali ssoritisja, každa po svojemu. A naklali sobí dľa ďaki;

no, začím ne razumíla jedna-druhu, skvajer (squire—sudija pokoja) ne moh pri nich nič skorystati, to ich povyhaňal.

Vaditisja bez skvajera? Jakaže to zabava? Taj i perestali; no perestali i ďíti tovčisja; a jesli pobilisja, to ne išli k rodičam na skarhu, ibo nahňivanna mama, vyvaditisja porjadno ne mohla, radňíje napasala svojeho ľubimca; a tak k sinomu oku, ili k prebitoj holoví, jesče i siďíľnu časť, v opasnosť byli prinesli.

Lem naš Fedor Bistrica, ne míšalsja do nijakich sprav svojeho internacionaľnoho yarda. K tomu ani pravo ne mal. Ne lem pro to, že ani ženu, ani ďíti ne iníl, ani cilyj rent ne platil, ale osobenno pro to, že on zavzjatym nepriatelem byl vsích ženščin, a ne meňšim vrahom i ďítej. Za svít ne byl pozdravkal jednoj ženščiňí; a obozvatisja? Ta choť by jemu, k cílomu svítu, jesče i tot yard darovali! Ňít.

Až teper' uže vižu, že i ja zaľíz do trobľu (trouble-klopota). Jesli ja uže vyskazal "Az", to i "Buki" mušu vypovísti. Rozbalakalsja ja o "second yarďí", choč-nechoč, vytarakal až i Fedorove imja, to teper' uže i dolžnosť moja, i pričinu jeho hňíva oprotiv ženščin i ďítej, iztolkovati, choť by mja pravi, až i pred skvajera poťah.

Fedor teper' sorok šesť ľítnyj, no tak vyzerajet, choť by desjať rokami staršij byl.

Zdorovyj, pri dobroj siľí, ale chmuravyj, chudyj. Chmuravyj, ibo uže dvadcjať tri ľíta, otkoli v Ameriku prišol, dusit-hryzet dušu serdce jeho, pamjať molodosti jeho.

Čto to za veselyj, roskošnyj parobok byl?! Skromnyj, učtivyj, jak jeho maloje rodnoje selo, pod Karpatami; bystryj, jak dolov jeho selom tekučij potočok; spíval, jak žavoronki po nad poľa; za pluhom, za kosoju; i v tancí, on pervyj byl. Ne jedna ďívčina, s radosti zarumjanilasja, jesli ju oslovil. A dobryj syn byl.

I sam svjasčennik interesovalsja o nem, a jak schopnoho chlopca, konečno choťíl byl v školu zasylati dati.

— "Sluchajte-le, Vasiľu. Mate s čoho, dajte daľše do školy vašoho Fedora. Može by svjasčennikom byl."

— "Ďakuju otče, za lasku. No ja ubížden, čto hospodarstvo ne meňše važne, jak i same svjasčenstvo. Mal by s neho byti podlyj pan, volit ostatisja dobrym prostakom!"

Soveršenna pravda, protiv toho, ani svjasčennik ne moh protivo reči. A tu staroho, ba tohda jesče molodoho Vasiľa Bistrica, šesť osmin bylo, a k tomu lem dvoje ďítej. Pri Fedorí, jesče jedna, o dva ľíta molodša doňka, Nasťa.

— "Na koho že ostavľu moi šesť osminy? Na mene ich moj otec ochabil, a ja ich synu

peredaju, naj chranit otcevsčinu vírno, jak i ja ju zachranil, pro neho!"

Tu ľubov našeho Rusina, k rodnoj hruďí, a krasna hordosť usilovnaho hospodarja, umnoživšoho svoju otcovsčinu tak, jak Vasiľ ju umnožil.

I sama Paraska, mať Fedora, takich myslej byla. A tak ostal Fedor hospodarem, ibo i sam ne imíl ďaku k ničemu inomu, jak ko gazdovstvu.

Vasiľ Bistrica, považannyj gazda byl v cílom seľí. Urjad nijakij ne choťíl prijati na sebe, choť jeho boľše raz zvolili za seľskoho rychtarja; no cerkvi svojej, očeň rad vysluhoval, jak kurator. S nikim nikohda ne klopotilsja, a v suďí, jesče ani za svídka ne byl. Pri takich svojstvach, s cílym selom v priateľství perežival, osobenno že so svoimi sosídami s Mitrovymi.

A Mitrovych, i molodyj Fedor, osoblivo učtil. Ne lem pro to, čto Uľa Mitrova, jeho manaškoju byla, jeho otrikala, no v osobennosti, že taku krasavicu vychovala, jak jej seredušňa doňka Martha. Už to, pro neho, ona nikohda ne byla Martha, lem Martusja, otkoľi oboje pamjatajut. A, to ot samoho roždestva Marthy, molodšoj ot neho o poltreta roka.

Jesli by my vse choťíli doskonalo opisati, jak oni oboje, ďíti sosídny, za mala kvaski mísili pri potočku; jak on ju ostorožno pro-

vadil do školy; a v zimí pretoptoval jej dorohu sňíhom; v jari že na rukach perenošal čerez mlaki; jak chodili razom na pole s jahňatkami, pozdňíjše že so statkami? Ho, ho, ho! Ta my by do konca ne dobilisja.

Ta ci raz zahornul ju, do svojej huni, protiv zimnoho dožďa ? On merz, že jemu až zuby cvenkali, lem bodaj Marthusja, ne prostudilasja. A, lem by byl paľcom dotknul sja jej, daktoryj svavoľnyj chlopčisko! To jesče, to!

Raz mlinarskij Jurko, drylil Marthusju do mlaki, že cílkom sbolotilasja, až plakala; jak Fedor skočil do neho, choť pravi Jurko dva roki staršij byl, a trisnul s nim do toj samoj mlaki, a začal koľínkovati na nem! Sčasťja, že Jurko roskričalsja, ta pribíhli chlopcy, i vyderli iz ruk Fedorovych, bo byl jeho zadusil v boloťí. Ale i vyzeral tot Jurko? Boloto lem tak kidalosja s neho, jak mačanka, a iz rozbitoho nosa, krov tekla, jak na špuľku.

Pervy cvítočki, pervy jahody, maliny, to v listočku, to v kadlubku, v Marthusinych rukach byli; pravda oni na jej doloňi ne vyrosli, no Fedor prinošal ich Marthusí, a choť bylo prichodilo jemu, i na tretij chotar za nimi bížati. Jesli druhij parobok choťíl byl s ňu na zabavach tancovati, jeho prosilsja:

— "Fedor, ci možu Marthusju vzjati na tanec?"

A Marthusja lem posmotríla na Fedora, sej čas znala, s kím možet itti na tanec. V ľíťí

večerjali, a v saďí Bistricovych, prekrasno spíval jeden solovej, a Martha Mitrova, radostno sluchala na neho, poka lem cílkom ne zatich, — Fedor na listčoku, písni solovja piskati. Ni sam solovej ne byl rospoznal, ot pravdivoho piskaňa.

Cíle selo znalo, že oni jedno druhomu suť sotvoreny i rodiči ich myslili to, oni že samy meždu soboju o tom ani ne besídovali ibo ne mohli uvíriti, čto by to i inače mohlo byti na svíťí.

Fedor dvadcjať ľítnyj byl, jak jeho oďíli v čisarskij mundír; vzjali k husaram. S Marthoju ne obícovali sobí vírnosť: on v nej víroval, jak v anheľí, ona že pevna byla v nem. Často sobí ne dopisovali; to na seľí ne obyčaj. Fedor v paru mísjacach, zaslal jedno pis'mo, a pozdorovil rodičov i nanašku s cílu familiju, na sto krat razy; s toho každyj mudryj čelovík vyrozumíl, že on pozdorovľajet Marthusju, na sto krat razy, a nanašku, lem na dodatok. Druhij rok služby, na fašengi prišol na urlaub i prines Marthusí hadvabnu chustočku, na dar, i perstinok s červlennym očkom. S ťím, uže i pred seľanami, zaručennymi ostali.

Vozvernulsja k regementu, a o paru mísjacy pisal domoj, i pozdorovľal uže ne lem nanašku, no i Marthusju, po imeni. K tomu uže i pravo mal, čerez hadvabnu chustočku i perstinok s očkom. Sije pravo choť ne vypisan-

no ni v krajinskich, ni v cerkovnych zakonach, no ono tak jesče ľípše obvjazujet molodež', ibo v svoi serdca jeho zapisali.

Fedor ne polučil otpovíď, ni ot roditelej, ni ot samoj Marthusi. Pisal i druhe pis'mo; i to daremno. Tak napisal do samoho otca duchovnoho, a doprošalsja, čto tam s jeho rodičami? Ci pomerli, ci žijut, že ni slovičko ne pišut? Svjasčennik ale, vyčital i to iz pis'ma, čto v neho Fedor ne napisal, už to: čto s Marthusju voditsja? Že ani ot nej ne možet doždatisja, choť jednoho pozdorovleňa? Vseč. Otec dal prizvati k sobi Vasiľa:

— "Sluchaj že, Vasiľu! Pro što ne otpišeš tomu bídnomu Fedorovi?"

— "Ej, otče, što že mu pisati? O pol roka prijde domju, sam uvidit, što i jak sja stalo. Vy znajete, otče, že my s Parasku, ničomu ne pričina."

— "Tak, tak! No jednak by 'mu otpisati."

— "Buďte laskav, otče, otpišiť vy jemu. Ja-ja-ja-sja boju."

— "Dobrí Vasiľu; otpišu ja jemu. Bo, víruj mi, ja bojusja za tvojeho chlopca, žeby ne sdezertiroval, ne uťík ot vojska, lem za to, žeby Marthu uviďíl."

— "Ale! I to by mohlo sja stati?" — Prositsja ustrašennyj Vasiľ. — "Majte s nami milosť i uspokojte 'ho dajak!"

Svjasčennik lem stoľko napisal Fedoru, na jednoj obrazkovoj počtovoj kartkí:

— "Moj synu Fedore; chvala Bohu, tvoi vsí zdorovy. Ne o dolha prijdeš' domoj i sam uvidiš'."

Fedor prišol domoj na same žnivo; skoríje vypustili jeho, jak byl sam naďíjalsja. S kufrikom v rukach, ot želíznicy, svizdajuči, veselo ponahľalsja k domovi; a čtob skoroditi dorohu, berežkom okolo mlina. Selo uže blizko pod jeho nohami; s berežka slyšal uže i havkaňe seľskich sobak. Vyťah chustočku, pouteral znoj (pot) s čela i prizrílsja v selo. A viďíl otcovsku chatu, a pri nej bílu stínu chiži Mitrovych; až serdce v nem zatrepotalo ot velikoj radosti. On už doma, pri svojej . . . Marthusí! —

Mlin pod samym hrunkom, a tak ne choťači, zazríl do mlinskoho dvora, hde jedna ženščina drobizgu (dvornym pticam) razmitovala zerno iz míska. I, tak viďílosja jemu iz daleka, jak by byla pozríla na hrunok, k nemu, i míska vypala jej iz ruk, a spološenna vbíhla v mlin.

Jak byl ktos' po holoví udaril Fedora. Každe pohnuťe ženščiny take, jak Marthusine. Byl prisjah, že to ona. No čto tam hľadala by v mliňí? S molotem jej mati chodila do mlina, a ne jej doňka. Ale, i ne teper'

pod čas žniva? Hde tam! To jakas' čuža iz sosídnoho sela; može služnica mlinarja.

Skoro pustilsja dolov berežkom, a perechoďačí čerez lavku potoka, už-už choťíl vstupiti v mlin. No, začím on s Jurkom nikohda ne byl v lascí, s ťím jedinkim čelovíkom ne mohli snošatisja, kivnul s holovu, a išol daľše svistajuči. No to jemu nijak ne išlo, už to svistaňe.

Sadami približalsja k otcevskoj chaťí. Ot plota, vidit svojeho otca s kosu pri dverjach, besídujuči do síň:

— "Žito uže dokosil jem, na "laňí", k "potoku" az zavtra pojdeme. I tak uže večur."

Nasťa nese travu k doiňu.

"Taj, i večerja hotova," — otpovídajet mati.

— "Slava Isusu Christu! Tato."

Vasiľ, na pozdravlenie syna, tak ustrašilsja, čto jemu kosa vypala iz ruki, skričal v síni:

— "Parasko! Naš Fedor tu!"

— "Hde je?" — Kričit Paraska i uže takoj pred dver'mi, a letit k plotu, ani ne čekat, žeby syn pereskočil čerez neho, no obimet za šeju i cílujet lica, oči, usta, a horeňko zaplačet:

— "Diťa moje, synu moj rostomilennyj! Lem že jes' mi doma!"

I Nasťa uže doma. Sošmarit zajdu s travu

iz pleča, priletit k bratu i zavísitsja jemu na šeju:

— "Oj Fedorku, Fedorku!" — A plačet. Staryj zlostno zabormočet:

— "Ne robte tu komediju, iďte do chiži, bo ľudi sja pozbíhujut!"

A tak, hde mati, hde sestra porospravľali jemu, jak to vse stalosja. Po jeho urlavbí.

Mitrova byla moloti, a tam Jurko, kotoroho rodiči pod paru dňami, jesče v oseni, nahlo poumerali, začal okolo nej lestitisja; poukazoval jej vse svoje bohatstvo; prekrasnu bílizninu, ladu leňanoho polotna, kožuchi, posteli, jeden míšok serebrjanych hrošej, meždu kotorymi až i zoloty dukaty blesčalisja, a tak .... prosil ot nej Marthu za ženu!

— "A Fedor?" Boronilasja, sdurenna bohatstvom hrošej, baba.

— "Što Fedor? Či on može svojej žeňí take žiťa dati, jak ja? Šest osminy? Osmoťte tu moje pole, okolo mlina! V jednom falaťí, jak u dajakoho orečnoho pana! A moja žena ne musit choditi na pole hrabati, kopati. A doma, što za robota? Lehne, koli schoče; stane, jak jej sja ľubit. Isči ani k pecu nemusit itti opekatisja. Na to u mene služnica i sluha.

Mitrova Uľa lem s holovu kivala, a s hrošej blesťasčich na stoľí, ne mohla oči spustiti. Ot alčnosti, až jej hor'ko stalo v hortani.

— "A vam teto, jak by dobrí bylo pri mi! Zerno, muku vsehda by 'ste hotovo mali u nas . . . a ked potrebno i hrošiľ"

Uľa až polykala. Jurko složil skľanku solodkoj paľínki pered ňu. Ponukoval. Babisko napilasja i jak byl lem zlyj duch vľíz do nej! Sama načala vychvaľati Jurka i jeho bohatstvo, a uže i načala zaviďíti svojej doňkí sčasťe:

— "Oj, Juričku, bo to by jej tu dobrí bylo pri tobí! Oj — oj, matičko moja! — Što že ja užila pri mojim mužovi? Nič, s hola nič, lem preveliku nuždu, pracu — oj, oj . . . ."

Jurko bil želízo, poka horjače, sunul paru taľary jej v ruku; stara ot uťíchi až skričala.

— "Tvoja bude Juričku, tak mi Bože, tvoja!"

A tak načala Marthu mučiti, klenuti, biti. — S Mitrovych spokojnoho obysťa, peklo stalosja. Martha raz-dvaraz utekla do Vasiľovych poskaržitisja. Paraska hlaskala, poťíšala:

— "Lem poterp', ďítino, poterp'! Fedor na rok prijde domju, on ťa zachranit."

Uľa, na to povadilasja s Bistricovymi, a take čudo im robila, že pol sela sbíhlosja . . . Onda Mitrov, ne moh poraditi s durnu babisko, do bitki bralasja do neho. A, Marťí što robila?

— "A preklenu ťa, ked ne pojdeš' za ňoho. Prehrišu ťa, že s tebe ťílo za žiťa opadat . . . a zemľa vymeče tvoi kosti."

I svjasčennik zamíšalsja do ďíla; prizval Uľu na faru:

— "A, što im do toho? Ci to ich ďívka?"

Jurko mlinarskij, hde lem vstrítilsja s Uľu, vsehda ju potužal, darunki jej daval; i jeden krušok polotna! A tak po pascí zaslal svoich prosotarov. Martha i jej dví sestry utekli do sela. Onda Mitrov, išči ani ne posidali k stolu; ani ne skazali čeho prišli, vpered im otpovíl. Uľa posadila prosotarov k stolu, sama pobíhla do sela i Marthu za volosja privlekla domoj, a takoj ju i priobícala Jurkovi.

Do cerkvi, tak rečenno, na silu ju vzjali. Bídna ďívčina, po tom uže ani ne pamjatala, čto s ňu stalosja. Svjasčennik ožidal, čto pri oltarju otkažetsja i tohda ju zastupit. No, ona otpovídala na vsí voprosy, a tak ne mož bylo zakročiti. Vesíľa v mliní spravili; no, ni otec, ni sestry ne byli na nem.

Po vešíľu Marthu ne čekal takij roskoš', jak Jurko obícal. Služnicu otpustil, a Martha vse musila pracovati. To bylo može i jej sčasťe, ne mala času rozmyšľati. Uľu, svekru svoju ľubeznu, o paru tyždni, Jurko vyšmaril s mlina, ibo jemu na oči vytykala, že ne sanujet Marthu.

Martha, ot toho časa, boľše ne vstupila v selo, ani v cerkov' ne chodila. Jesli kto iz sela prišol v mlin, to skrylasja, abo ani slovo ne prehvarila.

Ľudi hutkajut vsjačinu, o Marthinom žiťu, no nikto ne znajet nič pevnoho skazati. Jak to vse porozpovídali, Fedor vstal ot stola. A uže i mati i sestra objali jeho:

— "Pre Boha Fedorču! Ne pojdeš' tam, nočnu hodinu?"

Fedor chviľku rozmyšľal, a tak seriozno otpovíl:

— "Ne bojtesja mamo, ne pojdu . . nijak!"

V čas rano na razsvíťí, Vasiľ kosu klepal, a Fedor sjal k nemu na klata i hovoril spokojno:

— "Tato dajte mi hroši do Ameriki."

— "Do A-me-ri-ki?" — Čudujetsja otec.

— "Ta, lem jes' včera prišel domju."

— "Lem! No, ja tu ne možu ostati daľše."

— "Dobrí, ďítino! Ja ti hroši dam na Pokrov, i možeš' pojti."

— "Tato! Ne chočete, žeby jem" . . . šeptom hovoril . . . . "do temnicy prišol?"

— "Synu, pro Boha! O čem ty? Po žnivach možeš' pojti. Lem isči dva-tri mísjacy pobuď."

— "Ne možu!"

— "Maj Boha v serdcí! Ne ochab' nas teper', v najvekšoj roboťí."

— "Mušu!"

— "Počekaj, synu moj, dva-tri tyždni, lem hroši poražu."

Fedor vstal bez slova, pošol v sad, sjal sobí pod hrušku, i siďíl nerušimo, až do samoho fryštyka. Nasťa prišla po neho.

— "Bratišku moj, poď na fryštyk."

On vzjal ju za ruku, pohladil ju, pozríl jej v oči, i dva hruby slezy poľalisja jeho licami, lem stoľko skazal:

— "Ne možu!"

Nasťa obernulasja i pobíhla v chatu, čtob na holos ne rosplakatisja pred bratom. Sjala k stolu i hovorit:

— "Ne može prijti."

— "Dajte 'mu pokoj . . . Lem by tyždeň-dva mož 'ho doma zatrimati . . . ozdaľ by peremohsja . . . Do Ameriki choče iti."

Ni slova boľše ne hovorili, no, i ne jíli nič. Vasiľ vstal, vyšol po kosu, a Nasťa vzjala serp i pošli žito žati.

Fedor sidit v saďí, na tom samom místí. Zuzka, Mitrova, najmolodše ďívča, okolo 17 ľítna, pristupit so zadu k Fedoru, i položit ruku na jeho pleče. Ani ne obozrílsja.

— "Fedor! Hňívaš'sja na nas?"

— "Ňít!"

— "My ne pričina ničomu."

— "Znam."

— "Martha veľo plače za tobu."

— "Za mnoju?"

— "Už i mama banujut."

— "Ne skoro."
— "Ne hňívaš'sja na Marthu?"
— "Žaľ mi ju . . ."

Tretij deň Fedor sčez. Nič ne vzjal so soboj, lem svoj parobskij oďív. Do treťaho dňa čekal ot otca hroši na podorož'; otec že naďíjalsja, čto pomalu peremožet žaľ svoj, i jesče vse na dobre obernetsja. S ťím poťíšalsja sperva, čto može vernetsja, ibo ne odobralsja ot nikoho.

Teper' lem to ich mučilo, ci dašto s Jurkom mlinarskim ne choče vystrojiti! Nasťa vyzerala k mlinu, ci jeho ne uvidit tam itti. No jak uže ni tretij deň ne vernulsja, to Vasiľ uže znal, že jeho ne doraz uviďat. Do Ameriki ne imíjet hroši, može dakde vo susídství stal do roboty, ili do služby. Doprošalisja za nem, vse daremno.

U Fedora ne bylo lem paru koron, s ťími do Ameriki ne mož dostatisja. S vojennu svoju knižočku dostal robotu pri želíznicí; mašiny čistil. Raz zachvoril istopnik (stoker, hajcer) v dorozí, i on podňalsja na siju robotu, ibo uže i pomahal istopnikovi; tak dostalsja na prussku hranicu. Pri poľnoj robotí polučil tam zanimanije, po dvuch mísjacach zarobil sobí, ne lem na odeždu, no i na dorohu v Bremu, hde polučil robotu na jednom parochoďí, i pereplyl v New York, a s tadi pojídnali jeho na farmu na westy, hde za

dvanadcať ľíta pracoval; služil u jednoho staroho farmera.

Tu očeň dobrí čuvstvovalsja. Ne vstrítilsja s nikim, tichoňko perežival ľíto, za ľítom. Placu svoju otkladal, a krasnu summu uže zasčadil. Po smerti farmera, prišol v Pennsylvaniu i snova dostalsja do jednoho staroho farmera, i u toho pracoval uže četyre ľíta.

Jeden deň, prišlo jemu pojti v susídne místo, pokupiti pro farmera podrobnosti, a pro sebe odeždu. Idet jednym streetom (uliceju), i o pered neho takožde idut dva mužčiny, porjadno oďíty, a na jeho ne meňše udivlenije, slyšit ich besídovati po — russki. Uže sem'nadcať ľíta ne slyšal russke slovo! Malo s radosti ne skričal; no, opamjatalsja i išol za nimi tichoňko. Oni vošli v jednu cerkov', a on takožde za nimi. I vsjal v jednu lavku. S udivlenijem razzeratsja po cerkvi: vse tak, jak to s domu pamjatal. Ikonostas, zastavy. Lem že vmísto prostoj odeždy, paňske ubraňe na moľasčichsja.

I načalasja služba Božaja. Tak samo, jak doma. A on o tom ani poňatija ne imíl, že i tut, v Amerikí, suť russki cerkvi. Žen mnoho bylo v cerkvi, no mužčin malo, ibo to ne byla neďíla; chlopy v roboťí byli. Načal rozmyšľati, jake že to svjato imíjet teper' byti, po vesni? I ne znal. Čerez toliki ľíta, meždu anglijskimi protestantami, uže zabyl na svoi svjata.

Sidit i razmyšľajet; zabyl o vsem okolo sebe. Jak by lem tam pod hruškoju siďíl byl. Vidit svojeho otca, svoju mamu, sestru, i . . . i . . . . Marthusju! On myslil, čto uže vse zabyl, do teper'! Ne zabyl, lem choťil zabyti. Cílyj svoj žaľ, snova pereživajet. Ci ťí žijut jesče? Malo že ne zaplakal na holos, no slezy zaderžati ne moh. Jake puste, jake marne jeho žiťe!

Jeho susíd zadivľenno smotrit na neho, a uže-uže choťíl byl Fedora v cerkvi oslovíti, no žaľ vyražajučijsja na tvari Fedora, ne dal jemu otvahi. Poznaval Fedora, i pevnyj byl, čto to on. Na koncí služby, Fedor vstal i vychoďasče iz lavki, lice obernul k susídovi, a sej poimal jeho za ruku:

— "To, ty Fedore?"

Fedor zadivlenno smotrit ne neho i bez slova usilujetsja von iz cerkvi. Lem naj nikto ne poznajet jeho. No tot ne vypustit ruku Fedora, i jak stanut na svobodňíjšim místí, energično potrjaset jeho ruku:

— "Ne poznaješ' mene, Fedore? Ja syn Porady iz vyšňaho konca, Petro. Vjedno sme parobčili."

— "Lem tu ňít, Petre! Poďme v dajake místce, hde spokojno možeme pohovoriti."

Vstupili v jeden restaurant. Petro rozskazal zakusku, a porozpravľal Fedoru o vsem, čto doma stalosja.

Jak Fedor propal iz otcevskoho doma, poholoski rozneslisja po seľí, že chočet nad Jurkom vymstitisja. Jurko v velikom strachu byl i očeň opilsja, upal s hrota i mlinske koleso zabilo jeho, da o tri týždni, po Fedorovom otchoďí. Vse ostalo na Marthu. Daremno hľadali Fedora. Martha zachvorila, no k rodičam ne choťíla pojti, a mamu svoju ani k sobí ne dopustila. Hde jedna, hde druha sestra byla pri nej, poka ne povydavalisja. Jak oslabíla cílkom, uprosilasja do Fedorovych, a pered smerťu vse dala na Fedora prepisati. Ostatňa jej pros'ba byla, žeby Fedoru dati znati, čto ona k nemu, do smerti vírna byla, s mužom ne žila, pro to ju strašenno mučil. Ot Fedorovych ju pochovali. I Nasťa, Fedorova sestra, otdalasja, a rodiče jeho pomerli. Stara Mitrova rospilasja; umertu našli ju raz na hrobí Marthinom, hde vsehda chodila plakati, a preprošala svoju ďítinu. Mlin prodali, a hroši za neho, teper' v stoličnoj kassí složenny, pro Fedora. V seľí každyj udostovirennyj, že Fedor dahde zahinul.

S jakim serdcem sluchal to vse Fedor, kto by moh to znati? No teper' uže ne lem na ženy, pre kotory on takim nesčastlivym vstalsja, ale i sam na sebe hňívalsja. Ibo, jesli by byl otca posluchal, i perebyl doma dva-tri mísjacy, vse inače mohlo statisja.

Hej! No, a jesli byl on s Jurkom dahde nespoďívanno vstrítilsja? Čto tohda? Na toho čelovíka, po stoľko ľítach, jesče i na pomeršoho, ne može pomysliti bez hňíva. A tohda, vo velikom žaľu? Ne otpovídal nič, ne vyprošalsja ot Petra. Podpersja na ruki, razmyšľal, razmyšľal. A jak Petro posmotril na jeho sbľídnutoje lice, ustrašilsja jeho.

— "Znajes' Fedore, što? Ja o dva-tri mísjacy vozvertajusja domju. Čas bylo by uže po štyroch rokach .... Pozberaj sja, priď i ty!"

— "Ta, na što, Petre? Što ja tam možu hľadati?"

— "Hroši tvoi, za mlin."

— "To ne moi hroši! .... To prokľaty hrošil"

— "Ta, choť lem porjadok zrobiš', s otčizninu tvoju."

— "S otčizninu moju? — Pravdu maš. Pravdu maš. Petre! Prijdu do tebe, a zrobime porjadok."

Fedor dovídalsja, hde byvat Petro; o paru dni prišol do neho, a s nim do konzula. Fedor vystavil pis'mo u konzula, v kotorom svoju otcevsku časť darujet svojej sestrí Nasťí, v druhom že pis'mi, pokojnoju Marthoju jemu ostavlenny hroši, pereporučajet na pomnik na hrobí Marthinom, na fundaciju

za jej dušu, na cerkov i na spomahaňe bídnych svojeho sela.

Petro jeho boľše ne viďíl.

Fedor Bistrica, takim sposobom dostalsja do našeho second-alley- yardu. A začím, v místočku, nikoho ne našol iz svojeho sela, stajemno zahnízdilsja do celeru (pivnicy) v kotorom my jeho našli.

S nikim ne stykalsja. V korčmy ne chodil, lem žeby ne znakomitisja s ľuďmi. Kollektu v cerkov' sam prinošal kollektoru; ani ne znali hde meškajet.

Jeho maleňkaja izba, bídno byla zarjaženna; malyj pecok, jedno kreslo, malyj stol, kufrik; na poličkí paru graty kucheňski, i posťíl. No, vse čiste bylo. Lem žeby s níkim ne stykatisja, sam varil, sam prjatal sobí; robotny šmaty sam vyrajbal, a bíliznu daval do čajnov. V yarďí s nikim ne stal do besídy, ani imja jeho nikto ne znal.

A, jak uže znajete, ženščiny ne naviďíl, im iz daleka vystupilsja, tak samo i ďítej storonilsja. Chmuravyj byl, teper' uže i sam na sebe hňívalsja.

Pravda i neprijemny hodiny imíl. Jesli nigry, v laskí proživali paru dni, tohda otec vzjalsja do muzyki, a na svojem banjo, cíly hodiny vyhraval, a jeho maly nigerčata, s mamoju razom, vyspívovali, tancovali, čto až koliba cíla chvjalasja pod nimi. To Fedora

merzílo, no ne hovoril nič, vzjal kapeľuch i išol do brosča, a v zimí na místo poprechoditisja.

No, susídam na stoľko dopilasja sija nigerska familija, čto na posľídok trebovali jej otdalenije. Nigry musili "vymufovatisja." V yarďí nastal pokoj. Lem ďítiska sbytki robili, a tren dubonil.

Fedor neterpelivo čekal, kto prijdet byvati nad jeho holovu. Tretij deň prijíchala nova familija. Jesče molody ľudi s jednym malym, dva-tri ľítnym ďívčatkom. Tichoňko zaňali svoje nove pomeškaňe, i tichoňko žili sobí. lem . . . jesli byli hryzli, vadilisja, to Fedor by s nimi zadovolen byl.

Molodyj muž išol do roboty, žena s maloju Helenkoju vyprovadila jeho pered dveri, on jesče raz poľubil ďítinu, pocíloval ženu, otprošalsja, jak do dalekoj dorohi byl vyberalsja. A maleňka za otcom jesče i tohda metala kisy (pocílui), jak on uže davno vyšol iz yardu. — "Bye, bye, pap! Bye, bye . . . .!"

Prichodil muž s roboty, žena uže v dverej, s Helenkoju. Snova cílovaňe, privítstvovaňe, choť byl s dalekoj dorohi vozvertalsja. A jesli tren ne išol, ne dudnil, to ťí troje veselo smíjalisja, radovalisja svojemu molodomu žiťu, sčasťu. Ticheňko, jak by bojalisja svoje sčasťe, podlomu, zavistlivomu svitu pokazati.

Petro, poohľadalsja po svojej komnaťí, hor'ko jemu stalo, i ne moh poňati, jak to možut druhi ľudi, tak sčastlivo žiti, koli v jeho serdcí, stoľko horesti? Jak možut tak dvoje ľubitisja, postojanno, vírno, koli on, ot stoľkich ľít, jedno mile slovo ne slyšal ot nikoho, no i k nikomu ne prehovoril!

A, jak ich slyšal po russki hovoriti, ustrašilsja, čto jemu prijdet dakoli s nimi do besídy stati?! V tichij čas jeden, slyšit molodoho muža besídu:

— "Martusjo, serdeňko moje . . ."

Boľše ne čul, ibo tren zahremíl . . . Až pot vybilsja na jeho čeľí. Tota moloda nevísta, takožde Martusja! Jej muž, tak laskavo vyhovorivajet jej imja, jak on . . . jesče tohda, tohda davno! Starodavnyj žaľ, snova zavladíl jeho serdcem:

"Lem byl jem posluchal otca! . . . Može byti, vse mohlo bylo napravilosja, a ja by . . . Tak, no jesli byl mi Jurko, hde-tam pered oči byl javilsja . . .?"

A teper' i zlosť, hňív vospalilsja v nem, protiv samoho sebe. Načal sebe obviňati, čto Martha jeho i do teper' mohla byla žiti, pri nem, s jeho ďítmi! Ach, jak nenaviďíl cílyj svít, ťích tam nad soboju, s ich zaľublennymi serdcami, i sam sebe!

Ne moh vyderžati v pivnicí svojej i sluchati ich veselyj, sčastlivyj smích, čilovaňe . . .

Vstal, složil kapeľuch na holovu, i merzko ostavil yard.

A toto diťa,—uže paru mísjacy byvajut nad nem—jesče raz ne čul zaplakati. Vsemu radovalosja, kľapkalo s ručeňatami, a smíjalosja solodkim holosom, jak mala herlička. Dožď padal, tíšilosja; zablislo solnečko, až zahikalosja ot roskoša; prišol otec domoj, ne znalo na dosť naľubitisja jeho. A, to Fedora vse tak hňívalo, merzílo. Merzílo? Ci može zavisť lem mučila jeho, pro sije solodkoje, iz ľubvi, iz sčasťa roždennoje diťa?! Sam ne rozumílsja. Stranilsja tích sčastlivych ľudej boľše, jak druhich.

Svítloje voskresenije približalosja. Tepleňkij, prekrasnyj čas zapanoval. Fedor prijíchal iz nočnoj svojej roboty, umylsja i choťíl sobí ľahnuti, otpočinuti. Jeho nad holovnyj sosíd, po imeni Nikolaj, na deň robil, a žena jeho Marthusja, išla v místo pokupiti potrebnosti, no ďítinu ne brala so soboju.

— "Helenko, ostaneš' doma. Ne vychodi, krasotko, s chaty. Ja sej čas prijdu domoj i prinesu ti čtos' krasnoho. A što by ty choťíla?"

— "Mami, mami, bíloho psika . . .!"

— "Dobrí, prinesu. No, ne pojdeš' na von?"

— "Ňít, mami, ňít!"

Ďítina obňala mameňki svojej šeju, vycílovala, a smíjalasja: Bye, bye, mami.

Fedora sije cílovaňe razdraznilo, že ne moh i po vsej nočnoj prací, zasnuti. Razmysľal dolho, i na konec skočil iz posteli i oďívalsja:

— "Ja mušu pojti stadi, tu ne mož vytrimati."

Pustilsja k dverjam, jak slyšit, čto o jeho dveri ktos' klopkat; otvorit dveri, i dobrí ne upal nazad. Mala Helenka, pre kotoroj postojannyj smích, lem teper' ríšilsja ostaviti svoju spokojnu kvartiru, stoit pri dverjach. Posmotrit jemu v oči, zasmíjetsja, energično otsunet jeho na storonu, a vojdet sobí v jeho izbu, v kotoru, otkolí on tut meškajet, nikto jesče ne vstupil. Fedor na stoľko sbalamutilsja, čto dal ďítiňí robiti, čto chočet.

Ďítina, prosto vyľízla na kreslo, tam našla ot fryštyka kusočok chľíba, smíjetsja na Fedora i zahryzet do chľíba.

— "Ty, ujku, už papal?"

Fedor, jak omeľsnutyj, smotrit na ďítinu i sam zasmíjalsja na ňu, a lem s holovu pokival. Helenka s kresla, prosto k otvorennomu kufru, tam hodinka Fedorova s lancuškom, diťa kľapkat s ručkami, dvihnet hodinku k uchu, sluchat, a smíjetsja serdečno na Fedora:

—"Tik-tik-tik, Ujku."

Složila na místce hodinku, a tak pustilasja k dverjam:

— "Bye, bye, ujku!" I mečet jemu pocílui.

Fedor složil kapeľuch, zatvorit za ďítinoju

dveri, sjadet na kreslo, opresja o stol i zaplakal.

— "Mušu pojti ottudu!"

Da o dva dni, snova tovčut ručeňata ďítiny o dveri Fedora. Čto robiti? Vonka zimnyj dožď padat, jak že ne otvoriti diťatu? I rastvoril dveri. Helenka v ručečkí s jednym čuločkom (stocking, štrimfľa), druha nožočka obuta, vchodit, a po obyčaju smíjetsja na Fedora:

— "Ujku, obuj nožku.... Ujku, zimno nožku..."

Jak že ne obuti? Vzjal ďítinu na koľína i sťahujet jemu čuloček na nožečku, no v pered ohríl, nad peckom, ibo diťa zmerzlo. A tak sjal s ňu na kreslo i oďíl jej nožku. A diťa sčebočet, jak mala ptička:

— "Mene mami ľubit... mami kupit mi bíloho psika... a papi prinese mi na "Easter" jaječko... znaš' ujku, take "candy..."

Jak Fedor obul ju, ona obňala jeho šeju i pocílovala v lice:

— "Ujku, ja ťa ľubľu..."

Na to pravi, mati ďítiny, Martha susída, otvorila dveri. I zadivovanno smotríla na tí dvoje. Ona, ani to ne znala, že Fedor Rusin; stoľko čula ot žitelej, že velikij divak, kotoryj s nikim ne stykajetsja, no boľše i proči ne znali o nem nič. A tu jej Helenka cíluje toho divaka!

Fedor skonfundovanno vstal i otdal dit'a materi, bez slova. No i Martha, ne v meňšom zamišateľství nachodilasja; ne znala, na jakom jazyku imíjet prehovoriti? Ta po anglijski prosila perebačeňe ot neho i vzjala ďítinu na ruki, a ono pocílui metalo k Fedoru, i smíjalosja ne neho:

— "Bye bye, ujku!"

Fedor teper' uže seriozno pohňívalsja sam na sebe, na svoich nadholovnych sosídov; a na malu Helenku—ne znalsja hňívati. Jesče čuvstvoval na šejí teplotu jej mjahoňkich ručeňat, i teply ustočka na svoich licach; a ťí veliki sini (belavy), vesely očeňata, vkralisja v jeho samotnoje serdce.

Schopilsja, i pošol novu kvartiru hľadati, čto ne tak lehko, jak by sobí čelovík myslíti moh. Cílyj havz, ne lem na rent, no i na prodaj byl našol, ale jeden rumik (izbočku), hde by ot ľudej otosobenno žil, a s nimi ne musil stykatisja, to uže ne bylo tak lehko. Kvartiru, sej deň ne našol, no zaumínil sobí, že ďítiní boľše ne otvorit svoi dveri.

V pjatnicu, pered cvítnu neďíľu, zatopil v pecok, ne lem čtoby ohrítisja, ibo velika zima byla, no i sobí sjísti izhotoviti. V četver' teplyj, jarnyj deň byl, v noči na pjatnicu prišol dožď s morozom. Poledovka, že ne mož bylo zatrimatisja na nohach: kto ne musil, ani ne vychodil s teploj chaty.

A na dverjach Fedora zakľapkajut maly ručeňata Helenki.

Uže sorvalsja s kresla, že diťatu otvorit, no snova sjal:

"Ne otvorju!"

A diťatko klapkat o dveri postojanno, pozdňijše už lem tichoňko, na posľídok zaplačet. Tohda sbíhnet mati jeho, i Fedor čujet i jej plač, ne lem ďítinin:

— "Bože moj, ta na što že ty vyšla von? A boso! Jaj Bože moj, taj ty zmerznute, jak kočan. Bože moj, ty mi ochvoríješ'!"

No ďítinu ne bylo slyšati. Fedor stydalsja sam sebe. Pro jeho durnu nenavisť, bídne diťatko, ľubov svoju k nemu, s žitem svoim zaplatit! Sam ssorilsja so soboju:

— "Pro čto ne merkujut na ďítinu? No, jesli umret, jednak lem ty budeš' pričinoju . . . Jednu už ješ' zabil, s tvoim tverdym serdcem, bo ťa barz ľubila . . . i tomu neviňatku staneš' na kark, že ťa sdičennoho duraka, poľubilo; a ťí dva rodiči pozbaviš' ich radosti . . . nikomu jes' na svítí dobroho ne zrobil . . . nikomu!"

A tak osuždalsja, hryzsja. S kresla ani rušitisja ne omsílilsja, žeby tota bídna mati dajak ne doznalasja, že on doma byl, a dal jej ďítiňí, pri svoich dverjach, na smerť smerznuti:

"A ty christianom nazyvaješ'sja?" ssorilsja so soboju daľše. "Žebraka, ba psa prituľat

v takij čas, a ty zlobniku, toto diťa, oj-oj-oj." s pjašťu bilsja v čelo.

Ne odolha muž Nikolaj prišol s roboty. Martha uže v dverjach ožidala jeho i s plačem hovorila 'mu.

— "Ďítina chvora, bez sebe ležit, iď sej čas po doktora."

Tren zahučal i boľše ne čul Fedor ni slova, no viďíl Nikolaja tak, jak s roboty prišol, ponahľatisja v místo. Ne odolha vozvernulsja s ľíkarem. Fedor nič ne moh sjísti, o holoďí išol do roboty. V cerkvi, na cvítnu neďíľu, jedva moh doždatisja konca služby Božoj. Choť solnečko snova zahrílo, cílyj deň siďíl doma. Tak byl choťíl znati, čto s ďítinoju? No ne moh doznatisja. Doktora dva razy viďíl prichoditi. Na noč ani uže do roboty ne išol; i sam chvorym čuvstvovalsja. Cílu noč ni oko ne zatvoril. Ledvo moh doždatisja rana. U Nikolajovych tichoňko bylo; ostorožno chodili, ibo ich diťa ťaželo chvore.

Fedor, v pondeďílnik, uže ne vyderžal doma. Vstal i pošol do místa, sobí novu kvartiru hľadati. Chodil hori-dolov místom zadumannyj; kvartira jemu ani na mysľ ne prišla. Uže k domovi, vidit chlopcov, pred odnym "storom" prizeratisja v okno vykladnoje, a tam boľší-meňši zajačiki, jaječka paschaľny, v velikom čisľí. Ani sam ne znajet, jak i čto stalosja s nim, vstupil v "store" vybral jedno-

ho bíleňkoho zajačika, i jedno pozoločennoje jajce, v serediňí kotoroho cukorki byli, dal za pakovati i pošol domoj.

Okolo obída, uže ne moh vyderžati, zaťal zuby i pohnulsja k dverjam, a baksu s zajačkom stis pod pleče, i vstupil do svoich nadholovnych susídov.

V kuchňí ne našol nikoho, i tak vstupil v druhij rum (komnatu). Pri bíleňkoj posteli diťatka, siďat rodiči, ruka v rucí, tichoňko, ve velikom žaľu.

— "Slava Isusu Christu!" — Pozdorovit ich Fedor ticho: Oba stanut i zadivlenno, bez otpovídi divľatsja na neho. Fedor zatvoril dveri, a ustrašilsja, i myslit, tak smotrjat na mene . . . jak na ubijca svojej ďítiny. Po chviľcí Nikolaj otpovídajet jemu:

— "Vo viki, amiň! . . . To, i vy Rusin?"

Fedor až teper' porozumíl ich zadivleňe, a lem stoľko skazal:

— "Prišol jem Helenku osmotríti, jesli vam ne protivno!"

— "Naj vam Boh zaplatit, za vašu lasku. Diťa vas barz poľubilo, a vsehda sja do vas, do ujka prosilo."

Otpovidajet Martha i ponuknet jeho s kreslom. A Nikolaj podal jemu ruku i sčiro potrjas. Fedoru až lehše stalo na serdcí:

"Oni ne znajut, že ja pričinoju chvorosti ďítiny." Myslit sobí.

— "Ľíkar hovorit, že toj noči nastupit kriza (perelom chvoroty)!" — hovorit Nikolaj, Martha že zakryla oči i vyšla do kuchni.

A ďítina ležit nespokojno, vo velikoj horjačkí, sorvetsja časami, i jedva slyšnym holosom vyhovorivajet pojedny slova:

— "Mami . . . papi, . . . bílyj psik . . . ujku . . . otvor' . . ."

Fedora žaľ obhornul. Jak jeho toto diťatko ľubilo, a on jemu ne otvoril!

— "Vidite, zavše vas spominajet, a prositsja do vas." — Tolkujet slova ďítiny otec.

A, siďat po pri posteli cíly hodiny, i prizerajutsja na chvoroje diťa. A, jak snova spominalo "ujka", Fedor vstal, vyňal iz papera zajačika bíloho, i zolote jaječko, sohnulsja k ďítiňí i hovorit k nemu dobrotlivo:

— "Heleňčo, ja . . . ujko, tu . . . pri tobí!"

Diťa sorvetsja, i otvorit oči, dolho smotrit na Fedora, a poznalo jeho, i jak by choťílo zasmíjatisja na neho. Fedor pokazal jemu zajačika:

— "Heleňčo, vidiš', bilyj psičok i jaječko."

Ďítina porazumíla, dvihla ručku i pokazala na pokryvalo k sobí, on tam složil zajačika i jaječko, diťa pozrílo na "bíloho psika" a tak na "ujka", ručku položilo na jeho ruku, malo zasmíjalosja, obernulo, holovoňku na bok i spokojno — uslo!

A tohda Martha, viďíla, že diťatko zaslo, i ďa slov doktora, chvorota obernulasja na

dobre, sohlasja i pocílovala ruku . . . Fedora!

Fedor zastydalsja. Jeho ruku cílujut, koli jeho by biti trebalo, jak pričinu chvorosti bídnoj ďítiny!

A, tak Fedor prosil rodičov, čtob išli otpočiti, on posidit pri ďítiňí do rana. Poslucháli, ibo oboje uže očeň utomlenny byli. Taj, i Fedor ne spal uže dví noči, no teper', jak viďíl že diťa peremohlo chvorosť, cílkom siľnym čuvstvovalsja. V čas rano rodiči postavali, Fedor že pošol domoj. Oj, jak jemu ďakovali, prjamo za spasiteľa svojej ďítiny deržali jeho. A diťa spalo smačno, tverdo, bez horjački . . .

Fedor spal až do samoho večera; lem čto obleksja, Nikolaj uže zaklopkal na dveri jeho i hovoril:

— "Helenka uže bavitsja i prositsja za vami: zrob'te lasku i prijdiť na minutu do nas."

Pozvanije Nikolaja—sam Fedor zadivovalsja—ne bylo jemu neprijatnym; takoj bez kapeľucha, pošol horí za Nikolajem. A ďítina iz posteli vyzerala na neho, a sered izby zakrytyj stol byl i dľa neho.

— "Ujku, ujku . . . aha! Bílyj psičok . . . hde ty 'ho našol? Mami, ja idu k ujkovi . . ." —i smíjetsja na neho. Jak on poťíšilsja! Diťa zdorovoje!

— "Pozdi, krasotko moja, lem ujko povečerajut . . . Ne shordiť s nami, pane . . . pane

"A diťa spalo snačno, tverdo, bez horjački . . . ."

. . ." i so zamíšateľstvom smotrit na Fedora, ibo ne znajet jeho imja.

— "Ujku" — prišol jej Fedor na pomoč, a ona zastyženna hovorit:

— "Ani jesče imja našeho dobroďíteľa ne znajeme . . . Musite vybačiti, dnes' ostatnyj tyždeň posta, s mesom ne jíme . . ."

Posidali. Diťa v jednoj ručki so zajačkom, v druhoj s jaječkom, prositsja k stolu, k ujkovi. Mama boronit, no Fedor vstal, zahornul ďítinu do pokryvala i s neju na koľínach, sjal nazad k stolu.

Po večerí, Martha poprjatala stol, diťa vložila v posteľ, hde ono sej čas zaslo; a s blahodarnosti, začala rospravľati o samych sebe.

— "My isči v starom kraju pobralisja, choť moim rodičam, to cílkom ne bylo na ďaku. Nikolaj ne gazdovskij syn, lem služil na farí. Brat mene s oreka vyplatil, i Nikolaj mal jakis' zasluženny hroši, i tak my sja, po vesíľu doraz, vybrali do Ameriki. Mojej mamy brat, hdes' tu v Amerikí; hľadame čerez novinki, otkoľí sme prišli do toho kraja, no daremno; a naši rodiči, mama moja barz nam nakazovali, že by sme 'ho pohľadali."

Fedor vnimateľnym stalsja.

— "A davno uže pošol vaš stryk s kraja?"

— "Uže okolo dvadcjať pjať ľíta."

— "Ty ne s Doľnych Poľan?" — Vstal Fedor iz kresla i vhľanet jej v lice.

— "A vy jak znajete?" — Prosjatsja jeho oboje začudovanno.

— "Ty ďívka Nasťí Bistricovoj?"

Fedor ťažko spustilsja na kreslo, pomaly sohjal holovu na ruki, ťílo jeho zadrožalo, a iz pomeždu paľcach hruby slezy proťíkali. Martha teper' uže znala, kto on. Pristupila k nemu, dvihla jeho holovu, pozríla v oči:

— "Stryku!" — On lem kivnul s holovoju, a po chviľcí prehovoril:

— "Jakij Boh milostivyj! Čudo musil zrobiti so mnu, žeby jemsja sam poznal i našol!"

Vstal, pošol k posteli, a ďítiny ručku pocíloval, jak anhelovu.

Ñít! My Ne Pomreme!

ÑÍT! My ne pomreme!
Zima pominulas', vesna nastupila...
Naš narod vzbudilsja. My žiti budeme!
Mjateľ, snížny buri, perestanut v jari,
Ľís zazeleňíjet, zacvítut chotary;
A radostny písni ispolnili svít ves':
Christos voskres! Christos voskres!

Ñít! My ne pomreme!
Ne možno ubiti, jeden živyj narod!—
Jesli my vzyvati ko Bohu budeme.
Nam prišlo stonati, preterpíti mnoho,
A, ne mali pomoč', lasku u nikoho.
No teper' už svíťat i nam luči s nebes:
Christos voskres! Christos voskres!

Ñít! My ne pomreme!
Ibo Christos bídnych prihortal do sebe,—
My s mužesku víru, ko žiťu pojdeme!
My deržimos' vseho, čto nam otcy dali,
A materej našich my sja ne stydali.

My deržimsja vírno, nasej cerkvi sloves:
Christos voskres! Christos voskres!

Ňít! My ne pomreme!
Choť by nam i treba, na Golgoftu pojti!—
My nasľídstvo otcev, deržati chočeme.
A, choť my i v jakoj nuždí preživali,
No, svojeho nihda my sja ne stydali.
Preterpim 'sče malo, my ne boimsja slez:
Christos voskres! Christos voskres!

Ňít! My ne pomreme!
Nam pokazal Hospoď, róskoš' svojej pravdy!
My sja jeho cerkvi deržati budeme.
Vo velikich mukach išol na Golgoftu,
A s kresta daroval narodam svobodu.
Uhnetennych, bídnych ko sobí on voznes.
Christos voskres! Christos voskres!

Ňít! My ne pomreme!
Jak svobodnyj národ, na zemľí svobody, —
Svobodno na vsehda, my žiti chočeme!
Čtob nas ne klenuli v hrobach naši ďíti,
Svobodu my dolžny, pro nich ostaviti!
Christos ju daroval, da slavit 'Ho mir ves':
Christos voskres! Christos voskres!

DIOCESE OF PASSAIC
HERITAGE INSTITUTE

Posl'í dožďa-Solnce

TAKIJ to teplovatyj večer' bylo, jakij lem u nas, i se ne každoj vesny, no lem časami, zvykli nastupiti. Dolhu tverdu zimu, s velikimi sňíhami, zamínili mokry dni. Dožď ľalsja vedrom, nalehla unylosť na nervy, ni žiti ne choťílosja čelovíku. Pravdivy čorny dni, dľa duši — ťíla.

Čelovíku prichodilo by otčajati. Hde pozrit ťma, na same poludne; ne večerňaja ťma, no duševna. Jesče i svítloj kraski (farby) predmety temnymi pokazujutsja byti.

A po takich ťmavych dňach, neožidanno zablesťílo, čerez mutny chmary (oblaki), solnečko, bojazlivo, pobuždajuči, uveseľajuči unylu dušu čelovíka. A druhij deň propali oblaki s neba, jak lem byl ich, dajakij velikan s mítloju posmítal; na sinem (belavom) nebí, solnečko smíjalosja veselo, a vysušalo mlaki, promoknutu zemľu, čto až parnyj sopuch dychťíl iz svížoj zemľí.

Čelovík osvížal, uťíšalsja. To uže vesna, načatok novoho žiťa, novoj nadeždy!

Ja sižu, pri rastvorennych dverjach i vyzeraju na čerešeňku mojeho maleňkoho sadika. Jesče cílkom naha, ni jednoho listočka, no uže vidno na počkach (pupcach) vesennoje žiťe, novyj život.

Moja Martočka, zakryvajet stol k obídu i tichoňko spívajet sobí, po staromu obyčaju.

— "Dobryj deň!"

Prervet jej ľuľaňe, mužeskij hrubyj holos.

— "Tut živet, prošu pan Georgij H . . .?"

Jej otpovíď ne porozumíl. Ale holos mňí tak znakomym viditsja, — iz davnych vremen.

— "Doma-li on? Moh by ja jeho viďíti?" Prositsja čužij holos daľše.

— "Tak! Prošu vstupiti v komnatu, na ľívo."

V dverej bjurka mojeho, stanet mužščina, v svítľí protiv okna; ja že obernutyj chrebetom k oknu, lice moje v ťíni ostalo, i sej čas ne poznal mene moj posítiteľ.

— "Georgij . . .?" sprašivajetsja medliteľno.

— "Michail!" Ja spoznal jeho sej čas i prošusja radostno: — "Hde že ty vzjalsja tut, po stoľkich ľítach?"

Privítalisja serdečno, jak dobry prijateli, iz ďítskich časach. I razhovorivajem sobí o davnych vremenach. Michail rospovídal mňí svoje žiťe, s posľídnych pjatnadcať ľít, jak on ostavil místočko naše, a uže staršij cholosťak (parobok) povernulsja na westy (na zapad),

za lučšoju robotoju, hde jemu posčastilo. Poznakomilsja i oženilsja s porjadnoju ďívčinoju jednoho staroho farmera, a nasľídnikom ostal na farmí svojeho tesťa (svekra); troje ďítoček u neho, sbohaťilsja i pr.

Ja viďíl jeho nespokojstvije. Skoľko raz vstupila moja Martočka, v (obídaľnicu) stolovuju komnatu, vsehda zazeral na dveri, no ju s kuta viďíti ne moh. Ja znal, na čto ožidajet, no ne hovoril nič. Na posľídok že prositsja mene:

— "Hde že tvoja supruha (žena)?"

— "Sej čas uvidiš' ju!"

A Martočka uže vchodit k nam: — "Obíd hotovyj; prošu k stolu."

— "Michail N..., moj druh starodavnyj!"

Predstavľu jeho Martusí. On poklonitsja bez slova, i pozerajet na mene... a ja daľše predstavľaju jemu:

— "Martočka... moja... žena!"

Pomalu i po jednomu, otďílenno vyskazal slova. Michail pozrit zadivlenno raz na mene, raz na Martu.

— "Tvo... ja... že... že... na?"

A Martočka smíjetsja, jak serebrjannyj zvonček i podajet jemu ruku.

— "No... a ...pani..."

— "Dva ľíta pomerla. Jak prišol ja k Martí? Razskažu ti pri obíďí. Chodim, ibo vycholodňíjet nam sup."

Michail, vo velikom zamíšateľství, sidajet k stolu, a čto raz hľanet, hde na mene, hde na Martočku. Očeň učtil moju pokojnu. Ne možet poňati, jak prišla sija moloda, jedva dvadcať šesť-sedem ľítna žena, za mene, o dvadcať ľíta staršoho?

— "Divuješ'sja, jak ja prišol k Marťí? Ne meňše to i pro mene divno. Pamjataješ' ty, na totu maleňku kuderjavu (kandratu) ďívočku, v našom dvorí? Sirota, otdaľnoj rodiny, našoho byvšoho sosída... Ne vesely dni ďítinstva, pereživala pri svojej svarlivoj teťí. Stoľko ľubvi i prijazni ušlosja jej, jesli moja pokojna, pohladila jej lice. Ďívočka, iz blahodarnosti k nam, jesli rospamjataješ'sja, mojej vsehda obícovala, čto jak siľňíjša budet, prijdet k mojej za služanku, a mňí hovorila:

— "Georgij ujku! Ja vas očeň ľubľu, jesli schočete mja, to pojdu za vas, ibo vy oboje barz dobry."

— "S čoho my ne raz smíjalisja, osobenno moja pokojna. A vidiš'... čto ďítina nerozumna hovorila, to stalosja; prišla za mene."

Poobídali; Martusja prinesla nam kavu a pri cigarí, na pros'bu Michaila, rospravľal ja jemu, istoriju mojeho druhoho supružestva:

— "Sosíd moj R..., takoj po tvojem otchoďí, nečajanno pomer. Vdova jeho, pa-

mjataješ' na svarlivu, nespokojnu osobu, sej čas po smerti jeho, sprodala vse i vyjíchala iz místočka. Martočka, jedva zastihla otobratisja ot nas. Ďítina vyplakana vbíhla do nas i obcílovala moju i mene, a s plačem otberalasja:

— "Teto Marija, lem posiľníju, sama prijdu do vas služiti; a za vas ujku, jesli mja schočete, jak velika budu, otdajusja. Nikohda ne zabudu vas . . . ."

Stara vdova uže kričit za neju, s proklonami, s nenavisťu. Vidno bylo, čto čuže diťa, jej lem na pereškodu. Da o hodinu, moja pokojna hovorit:

— "Znaješ' čto, Georgij? My ne imíjem ďíti, ne bylo by dobrí, Martusju vzjati za svoju? Mudra dobra ďítina. Boh znajet, čto stanetsja s neju, pri takom vospitaňu (vychovaňu)? Sirota . . . ."

Ja sej čas pobíh na stanciju, no uže ne skoro. Telegrafoval za nimi, no daremno. Ľíta preletali, a my ne slyšali nič o ďívočkí, choť ne zabyli na ňu, i často spominali sirotu.

Moja zachvorila, i po dolhoj boľízni, ja ostal vdovcem. Ťaželyj čas byl to dľa mene; vyskazati ne možu. Rasprodati vse, čto my s pokojnoju, prigazdovali, čerez dvadcať ľíta? Žaľ mi bylo. Proboval so služankoju. Našol jednu molodu ďívčinu. Lem postojanna merzota; bezprestanno lazila, to po sosídach, to

po místí, a dom, čto raz v boľšom neporjadku. Vzjal jednu staršu ženščinu. Pervyj mísjac, jak tak; a potom naríkaňe, ponosy, ot rana do večera; skoľko ona musit pracovati, pro čužoho, i pr. na posľídok až i načala svaritisja, čto tak i sjak. Ponuklasja jedna moloda vdova; to jesče lem komedija byla! Sperva zalicalasja, oblestno-solodko vyslužila; pozdňíje načerkovala, že ju podozrívajut v česti, a tak i pokazala zuby: prjamo trebovala čtob s neju ženilsja, bo inače . . .! Omerzilosja mi, vyhnal s doma. Načal sam hospodariti. Pomiluj mja Bože! — Blizšoj rodiny ne bylo. Ženitisja? Vzjati na kark sobí jednoho drakona (šarkaňa)? Ňít! Pojti na propitaňe do čužich? To uže cílkom ňít.

Otdal kľuč ot doma, i sobralsja na dva-tri sedmicy (tyždni) na vylet. Ne moh daľše zaderžatisja doma; išol svítom, sam ne znal hde pojíchati: malo zabyti, otpočiti.

Na stancii maloj, v . . ., pojízd priňal novych putešestvennikov. Místa uže ne bylo porožňaho, lem pri mňí. Jedna ženščina, na moju merzosť, prosit pozvolenije sjasti k mňí. Ja ne pozríl na ňu. Pojízd pohnulsja i ja vyzeral oknom. Lem raz ozvetsja ko mňí, moja sosída: — "Ujku Georgij!"

Zadivlenno hľadu na ňu. Mene tak nikto ne nazyval, lem jedna maleňka dívočka. Ja zabyl, čto tomu uže mnoho ľíta nazad. V

duší ja viďíl ďítinu, a pri mňí sidit jedna krasna, siľna, moloda ženščina, no s ťím samym davnym ďítinskim holosom, milo oslovit mňa: — "Ujku Georgij!"

Ja ti, Michail ne možu vyskazati, čto ja čuvstvoval v razstrojennoj duší mojej. Najradše byl by ju obcíloval, moju . . . maleňku Martusju. No, to uže ne ona, ne ta malaja ďítina, kotora v pamjati mojej žila. Ne ťí sucheňki ručeňata, uzki plečka, chudneňki lička. Ja byl ju ne poznal. Vzrílsja jej v oči; ťí samy čisty, vírny, ďítoči oči, jak u maloj Martoňki. A ona smíjetsja nad mojim zamíšateľstvom, s ťím davnym zvonkim smíchom:

— "Ujku, dorohij ujku! — Ne chočete mene uže poznati. Zabyli uže na mene?"

Tak mi dobrí, veselo stalo v serdcí. Zabyl na svoju cílu nuždu, na pričiny putešestvija mojeho, lem smotríl na ňu, a slova ne moh perehovoriti.

Lem dobrí, čto my v samom posľídnem rjaďí siďíli, inače vsích soputnikov vnimateľnosť byli vozzvali na sebe. A ona smíjetsja na mja, jak davno. Bez slova, vzjal jej obí ruki v svoi, a lem prizeralsja na ňu i myslil:

"V neprijaznom ďítinství tvojem, duša tvoja ne smaľíla, no ukrípilasja!"

— "Jak že tetoňka? Zdorovy?"

Až teper' opamjatalsja.

— "Ne divisja Martus'. Nečajanna vstríča naša, cílkom pomíšala mja. Ja na tebe vsehda

"Marta vstala iz kresla i pohlaskala mi holovu . . . ."

lem, jak na davnu ďítinu pamjatal . . žena? .. Prošloho hoda . . . pomerla . . . ."

— "Teta pomerli — nevozmožno! . . . Ach Bože moj . . . ." i rosplakalasja. — "A ja jesče i včera molilasja, za vas oboich zdorovijem. Ne bylo dňa, čtob ja ne byla raspamjatalasja na vas . . ."

A tak my siďíli ticho, uhlublenny svoimi mysľami.

Jak ja sije Michailu rospravľal, Marta vstala iz kresla, i pohlaskala mi holovu. Ja pozríl na ňu, jej licami slezy kuľalisja. Vyšla iz komnaty v kuchňu. A ja prodolžal:

— "A, po daľšom molčaňu, Marta snova načala o pokojnoj hovoriti, a so blahodarnosťu vspominala vse, čto jej moja dobroho sďílala. Pamjatala i najmeňši epizody, iz svojeho ďítinstva. I hovorit:

— "Pamjatajete ujku, jak ja vam vručalasja za ženu?"

— "Pamjataju, Martus'!"

Teper' prišlo mi na mysľ, čto ani ne prosilsja, ni ona nespomjanula, ni slovom, o svojem žiťu. Po chviliňí hovorit:

— "A teper' uže pozdno!"

Ja ne porozumíl, na čto otnošajut sja tí slova.

— "Čto pozdno, Martus'?"

— "Ja uže šesť ľíta zamužna!"

— "Ach, tak? . . . Perebačajte, čto ja vas lem tak po staromu nazyval . . ."

— "A s tím vy mi, ujku, veliku lasku sďílali. Znaju teper', čto tí, kotorych ja ľípše ľubila, jak svoich srodnych, pamjatali na mene."

I tak rospovíla mi svoje žiťe. Jej ujka žena, po smerti muža, rasprodala vse, i pojíchala ko jednomu otdalňíjšomu srodniku muža, ko farmeru.

— "Na pojízďí, ne polučili vy ot mene telegram?"

— "Ňít, o tom neznaju!"

— "My s mojeju pohovorili, čto ot vašoj mačichi, vozmeme vas do sebe, i ja so stancii telegrafoval za vami, no otpovíď ne polučil." Jakos' ne moh jej tykati.

— "O tom ne slyšala... Ujku, pro čto dvoite mi, čto zamužnaja? Prošu, pozvoľte mi ďa vas, i na daľše Martoju ostatisja!" — A rospravľala daľše o sobí:

Vdova ujka jej, uže po paru sedmicach, strašenno posvarilasja so srodnikom, a s jeho ženoju, až i poderlisja. Farmer, jej otca jakijs' srodnik, prohnal ju, a Martus'u u sebe zaderžali; jak hovorila ona:

— "Znajete, ja duže pridalasja v gazdovství."

Srodniki ne podlo zaobchodilisja s neju. Chodila v školu farmerov, vseho 10-12 ďítej, a pomahala pri gazdovství, skoľko mohla, do dvadcatoho svojeho roka. V sej čas pomerla žena jednoho staroho sosída farmera, i on

svatal ju za ženu, choť ot nej o mnoho staršuju doňku imíl, otdatu v místí. Srodniki, do toho časa nahovorivali ne skušennuju ďívčinu, poka ne otdalasja za neho — staroho mužščinu. No s tím, zaťahla na sebe hňív jeho doňki i zjaťa, kotory choťili vzjati otca k sobí, v horod. Ne nastoľko otca, jak jeho imínije.

Farmer, po svojemu, ľubil ju, jak dobru robotnicu, kotoroj ne bylo potrebno platiti, a jesče i jeho piľnovala vírno. Po paru ľítach, i doňka podobrílasja s neju, jak vidíla jej vírnu, bezkorystnu pracu, a osobenno jak doznalasja, čto jej otec v testamenťí svojem, druhoj žení, lem dosmertnoje (dožiznennoje) uživaňe farmy ostavil jesli ne otdaetsja snova.

Zachvoril ňíkto u doňki, uže mačichu prizyvali na pomoč', a ona vírno, veselo, vyslu-hovala im; ne dostavalo u doňki chľíba, masla i inych farmerskych produktov, u mačichi hľadali pomosč', ibo staryj, ne byl im ni jedno jaječko zaslal darom, čto doňka otdalasja protiv jeho voli, za míščana, maloho počtovoho urjadnika.

I tohda, jak ja ju, po stoľ ľítach, snovu viďíl, išla v horod ko doňkí. Dvoje ďítej zachvorilo jej na osypki.

— "A, vaše žiťe, ujku?"

— "Moje žiťe, Martočko? . . ."

— "Praví pered tím žiťem utekaju . . ."

Na sľídujusčej stancii, ona ostavila pojízd, tam prebyvala jej muža doňka. My poprosčalisja, a ja pojíchal v ...., hde namírjal doľšij čas zabavitisja. Do pozdnoj noči, ne moh zasnuti. Jak by lem vpravďí slyšal jej slova:

"A teper' uže pozdno!"

Sam hňívalsja na sebe, pro svoi durny mysli. Propalo:

"A teper' uže pozdno!"

Ta vot jej muž o mnoho staršij, jak ja... A ona ne imíjet pri nem nič... Pracujet; a po smerti jeho?—

"Ach! A teper' uže pozdno!"

S pervym pojízdom, vozvernulsja domoj, uspokojennyj. Druhi jesče boľše terpjat i neotčaivajut, no terepelivo snošajut, na nich naložennyj krest. Za siju podorož' očeň blahodarnyj ostal Martus'í. Bohato otplatila mi i mojej pokojnoj, cílu našu ľubov: uspokoila mene.

Vozvernulsja domoj, a vsí ťažkosti mojeho žiťa, v inom svítlí viďíl. — Iz ťaželostej malych, sostoit naše žiťe.

Za jeden hod, nič ne slyšal o mojej Martus'í. A čudesno, ona v pamjati mojej, i daľše lem, jak davna mala Martoňka proživala: sucheňki ručeňata, uzki plečka, chudneňki lička, kučerava holovoňka, no čisty, mily očeňata.

V okrestnom místí imíl robotu, sľídujuščoho hoda. Teplyj osennyj čas byl. Tím samym pojízdom išol, čto i prešloho hoda. Jak rušilsja s doma, Marta mi ani na mysľ ne prišla; no jak tren približalsja k toj stancii, hde pered hodom Marta prisjala ko mňí, stal nervoznym, nespokojnym, bez vsej pričiny, a sija nervoznosť tím boľše vozrastala vo mňí, čím ľípše približalsja ko stancii. Nepoňatno. Cílkom zabylsja a ostro vyhľadyval oknom na perron, udostovíren, čto ja dnes' ju vidíti dolžen, čto s neju besídovati budu!

A jesli moje predčuvstvije, ci čím jeho nazvati imíju, ne bylo ispolnilosja, to ja byl očeň nesčastlivym čuvstvovalsja, a tak viditsja mi i teper', čto byl musil skočiti iz pojízda, a pojti, i pohľadati ju, choťa ne znal ni toj farmy míste, ni jej muža imja.

I ne sklamalsja, v ožidanii mojem. Odnakož, jak ja ju usmotríl (obačil) približatisja ko otďílu, malo ne vskričal na holos. S radosti-li? Ni teper' ne znaju.

Vskočil so sidíska i spíšil o pered nej, vzjal za ruku, i bez slova priprovadil na míste. Martusja sjala, pozríla na mene i tichoňko prohovorila:

— "Ja, znala čto vy na mene ožidati budete!"

Zadivlenno pozeraju na ňu, i tokmo teper' zamítil, čto cílkom čorno oďíta. A jak by sčitala mysli moi s očej, hovorit:

— "Pered šesť mísjacami pomer!"

Znaješ', Michail, mene ne mož lehko v zamíšateľstvo prinesti. No, ja tohda na stoľko sbalamučennyj byl, čto ja ne ponimal cílu ríč; vse svítlo bylo v mysľach moich, no s nich vymotatisja ne moh, jak by kto v ľísí zabludil.

— "Mojeho pokojnoho doňka, pozvala mja k sobí . . . Mi ne ostavil nič, lem zarjaženije, jesli ne ostanu hospodariti na farmí . . . Ja daľše ne mohla tam ostati . . . Sreklasja iz vseho . . . K jeho rodiňí ne pojdu . . . Jesli vas tut ne najdu dnes', to . . . boľše ne byli vy mene viďíli . . . Služiti namírjaju . . ."

A, jak to ona hovorila? Tichoňko, spokojno, bez plaču no na každom jej sloví slezy lipli, slezy žalosti, opuščennosti. A mi ni jedno slovo poťíchi ne prišlo na mysľ.

— "Pro čto ty mi ne pisala, Martus'?"

— "Na čto? Ja vírila, čto vas uvižu, no i . . . stydalasja.

— "Čeho?"

— "Ne znaju!"

Ja vzjal jej ruku v moi. Ne otťahla ju, spokojno siďíla, lem časami pozríla bokom na mene. Dolho ne hovorili ni slova. Naposľídok prošu sja jej:

— "Martoňko, jak ďítina hovorila ty mi, čto prijdeš' za mene; pamjataješ'?"

— "Pamjataju."

— "A teper' prijdeš' za mene?"

— "Prijdu . . . jesli mňa chočete!"

Take bylo moje svataňe. Za ďítinstva ne poznala roditeľskuju ľubov; jak moloda žena, pri stareňkom muží, ne skusila ľubov. A ja stydalsja, jak o mnoho staršij, skazati jej, čto ju istinno poľubil. Ibo až tohda čuvstvoval ja, čto jaka ona doroha, mila, mojemu serdcu.

Jesče pred obídom prijíchali v horod. Pered samym místom hovorju jej.

— "Martus'ko, pojdem vybrati sobí pozvolenije ko ženiťbí, a takoj tut svínčajemsja."

— "Jak vy chočete!"

Pri suďí vyňal pozvolenije, s ťím pojíchal ko svajsčenniku, kotoryj so vzhľadom na obstojateľstva, sej čas pozdaval nas. Ja okončil svoje ďílo, perenočovali v hoteľí i skoro rano vertali domoj, jak muž i žena.

Vstupili v dom v kuchňu. Marta poobzeralasja. Vse zapusťílo, arža, poroch, choť i deržal ženščinu, kotora mi prjatati chodila dom. Vojdeme v obídaľňicu. Poobzerajetsja. V skľaňannoj kasňí srebro sčorňíte, poroch po vsjudu, paučina. Marta sila na kreslo, ni ne privístvovalisja, i horeňko zaplakala. Jak by lem, ves' žaľ, svojeho žiťa ne veseloho, slezami teper' choťíla posmyvati.

Ja ne znal čto začati. Poťíšati-li ju! No ani ne porozumíl jej žaľ. Ustrašenno prišlo mi v um: ci ne žalujet čto za mene prišla?

Konečno. Ina pričina ne možet byti, jak velika raznica vo víku našem!

— "Martoňko! Jesli žaluješ', čto za mene vydalasja, ja ne choču ťa nesčastlivoju sďílati, ja ti vozvernu svobodu tvoju."

Perestala plakati sejčas, ustrašenno vskočit s kresla, pozrit mi v oči s otčajanijem:

— "Vy mene chočete otoslati ot sebe? . . . Ne rozumíjete vy moi slezy? Ne ponimajete moi čuvstva? . . . Hde jedinko sčasťa našla, jak čuža ďítina: v tom domí, ja teper' možu proživati, pri vas, kotoroho ja cílym serdcem vsehda ľubila . . . a v domí pokojnoj, kotora moju smutnu molodosť osolodila! . . . A, vam ne byl kto vaš dom prijatnym sďílati, i vy stoľko preterpíti musili . . . Ne razumíjete vy to?"

A ja, jak dajakij zaľublennyj molodec, obňal, prihornul k sobí, obcíloval jej ustaoči; ona vzrílasja mi v oči, a smíjalasja na mene, s tím samym ďítinskim holosom, jak davno i šepotala:

— "Ujku Georgij! Ja vas očeň ľubľu, a ot vas nikohda boľše ne pojdu!

Michail vstal s kresla, podal ruku Georgiju, poobzeralsja po komnaťí, vse blestit čistotoju. Hluboko vzdychnul i prohovoril:

— "Posľí dožďa—solnce!"

Svobodna Rossija - 1917.

EREZ stoľítija Rossija stonala;
Hroznaja vlasť carej, v rabstvo ju skovala.
Ne smíla vozzríti na nebo svobody:
Strašno uhnetenny byli jej narody.
Jej carizm piroval v hrjazi razvratnosti,
Narod v suevír'ju, v pjanství, v neukosti.
Vozdychla ne odna duša blahorodna:
"Rossija! Budeš'-li dakoli svobodna?"

Oj! Skoľ slez proľali, Rossii narody?
Skoľ životov stalos' žertvoju svobody?
Pro svítlosť—svobodu, stoľko preterpíti,
Ne prišlo druhomu narodu na svíťí,
Jak žiteľam Rusi! — Na smerť otdalisja
Najlučši jej ďíti. Moľba na nebesa,
Iz potokov krovi, vospíla narodna:
"Matuška Rossija, da budet svobodna!"

Proizvol, hroznoje pravlenije vlasti,
S strachom zapolnilo Rosii vsí časti:
V ťurmach za otčiznu, — na stepjach Sibirja,
V svincovych rudnikach, pod kohťami zvírja..

Sliškom ľudi hinut. No v sľíd ich stavajut
Novy mučenniki, kotry umerajut
Za narod, svobodu! A s carskaho trona
Ruhajut: "Rossija, ne budet svobodna!"

Igo despotizma, složat na svobodu,
Propasti prichodit bídnomu narodu:
Visílnicy hnutsja, pod strašnu ťahotu,
Palači ne starčat krovavu rabotu!
No, novy tysjači: molodcy, ďívuški,
Prichoďat na pomoč skovannoj matuškí!.....
Cípi brenčat, rvutsja . . . Tut pora uhodna:—
"Probudis' Rossija, i staňsja svobodna!"

I cerkov' zaprjahli v službu hosudarja,
Jej sluhi, voiny ne Boha, no carja!
Za svobodne slovo, mysli, vídomosti,
Tysjači shnivajut v mohilach kríposti;
V domach sumašedšich, v ssylkí propadajut,
Kotry za svobodu — narod rabotajut.....
No, iz ťmy blestajet svoboda voschodna:
"Vstaň horí Rossija, i budeš' svobodna!"

Voždi, ostavili kryty ubížisča,
Javno soberutsja v ulicach na víča.
"Baťuška, pomiluj! Pohibnem s holodu,
"Upravľaj otcevski. Daj "Dumí" svobodu!"
No, s knutom i s ružjem kozaki zaplyli
Ploščaď, a s krovju, s trupami pokryli.
V krovi utonulas' naďíja narodna:
"Rossija! Budeš'-li ty jesče svobodna?"

Možet rabskij narod, chrabro vojevati?
Jesli 'mu otčizna mačicha, ne mati!—
No, jak zamítili, čto ich otečestvo,
Tirany hľadajut zraditi nečestno:
Červlennyj svobody prapor raspustili,
Carja, iz prestola, v storož nizložili.
Písň k nebu vozneslas' bystra, prevoschodna:
"Hurra! Mať Rossija, stalasja svobodna!"

Bor'ba ne skončenna!.... Za sčasťe, svobodu,
Hor'ko prijdet jesče poterpíť narodu!
Zavisť chitrich druzej, zloba javnych vrahov,
Partijna strasť, alčnosť, kovarstvo tiranov,
Hraždanskaja vojna, demagogov pycha:
Skoľ prolijut krovi-slez, nanesut licha?!.....
No, ni zlato, ni lesť škoditi ne hodna,—
Choť by snov i carja vozdvihli na trona,—
"Rossija odnakož stanetsja svobodna!"

"Komu što Boh obícal."

Povísť z narodnoho žiťa.

AJ Bože sčasťa!"
Zdorovit sínokoscev Ivan Promach, iduči lukami do ľísa.

— "Daj Bože i tobí dobre zdravja!" — Otpovídajut jemu koscy, s každoj storony, hromkim — vďačnym holosom.

Po desjať ľítach otšestvija, lem pered tremja mísjacami vozvernulsja domoj, iz Ameriki. Ne jeden pozírajet zavistlivo na jeho luku; on uže včera svozil svoje síno suche, jak poper, pachňače, jak cvít. Ne jeden gazda žalujet, čto i on ne poskorílsja, no dva—tri dni prodaremničil, lem žeby obyčaj seľskij zatrimati.

Bo, u našoho naroda, tak bylo to davno, tak jesče i teper', čto svoju robotu nikto ne načnet skoríe, lem vo jeden čas s cílym selom, vo opreďílennyj deň. Kto ne deržitsja

toho obyčaja, posmíškam vystavitsja, a často i neprijaznosti ďílajut jemu.

Ivan, jak amerikanec, ne deržalsja toho glupoho obyčaja, no tam, i tohda pracoval, hde i kohda jemu najľípše vychodilo, tak i kos'bu tyždnem skorše načal, a pri dobroj chviľí síno sporjadal i domoj svozil.

Fečo "Rylo" ne moh zaderžatisja, čtoby svoje zlobnoje primíčanije, i na Ivana ne sďílal:

— "H—e . . .! Ale že sja Ivan sponahľíl! Myslit, že dva svíty perežije! Lem ked by jeden potrafil obohnati! Skosil travu nezrílu.... ťfuj! až hrích!" — Hovorit Fečo poluholosno k susídovi.

Taj, jeho lem tak za chrebetom prozyvajut: "rylom." Takij to seľskij: "míšaj krupy." On s nikim nezadovolen, vsjady vpychajet svoj nos, pro to i nazvali jeho tak. Robil by porjadki i s popom, s ďjakom, s rychtarom, tak v cerkvi, jak i v seľí. A, doma, v svojem gazdovství? Bože sochrani! Jesli ne jeho utraplenna, sponevírjana žena, to jeho hospodarstvo, uže davno bylo rozleťílosja, a v židovski ruki bylo perešlo.

Ivan idet horí lukami do ľísa, na plečach sokira, kurit svoju korotoňku amerikansku pipočku a rozzerajetsja po lukam i koscam. Ne daleko samaho ľísa, vidit na jednoj lukí ženščinu s kosoju, ko nemu chrebetom obernutu, pravi ostrit kosu. Ne poznal ju.

''..operlasja na kosu, i tak nerušimo stojala!''

Až jemu smíšno stalo. Ženščina—i kosa! Jedno k druhomu nijak ne pristavat, ne pasujet. On take čudo jesče ne viďíl, choť pod čas vojny, i amerikanski ženščiny pomahali, pri hospodarství po farmach. Košenije, to chlopska robota. Rusin pro kosjasču ženu, ani slova, vyraz ne imíjet.

Vysše ženščiny, okolo šesť ľítnyj chlopčik kolisalsja, s nohi na nohu, a s rasprostertymi rukami k ľísu, zvonkim holosom vyspívoval: — "Kuku . . . Kuku . . . siďíla jem na buku . . ."

Tohda ženščina, pouterala pot (znoj) s lica v perednik (vo fartuk), i snova načala kositi. Ivan ne pozríl na lice kosjasčej, lem na jej robotu, až ju požaloval.

— "Bože moj, jaka to robota?! Polovina travy ne podkošenna . . . a dokos, jak hriva . . . No, nezaviduju ti, neboho!"

Ona, jak by počuvstvovala byla, na sobí pohľad čužich očej, obernulasja malo, na storonu, k Ivanu, poznala jeho i sbľídla, jak sťína. V zamíšateľství, perestala kositi., operlasja na kosu, i tak nerušimo stojala.

I Ivan poznal ju takže. Merzko spľunul, hor'ko stalo jemu vo roťí i zloradlivo myslit sobí:

— "Tak ti treba!"

A, bystrymi kročajami pustilsja v ľís. Jak vstupil v ťíň pervych bukov, i ne choťači obernulsja ko lukam, v storonu kosjasčoj

ženščiny. Viďíl ju v travi ležati, a pri nej kľačal chlopčik, a hlaskal ju po holoví. Ivan sam ne byl znal skazati: merzítsja-li on, ci jemu žaľ?!

* * *

Pered desjať ľítami, Ivan Promach, jeden iz pervych parobkov byl v seľí. Dvumja ľítami molodšij brat jeho pomer, jak on pervyj hod vyslužil pri vojsku. Jak jedinkoho syna, vdova mati vyreklamovala jeho.

Jak otca utratil, jesče maleňkij byl, a na otca ani ne pamjatal; no, pamjatal nuždu materi svojej, jak ona ťažko, bez otpočinka musila pracovati, žeby na maleňkom grunťí, svoich dvuch chlopčikov vychovati mohla.

S ťích materej byla, kotory ne s jazykom, ne s prutom, no s ľuboviju i serdcem vospitajut svoi siroty. Nikohda ne zaklenula, ni ne udarila ďíti svoi:

— "Dosť sja nabije ich jesče psota!"

Jak zvykla byla hovoriti. A jesli dakotryj zavinil, žalostno pozríla na neho, a jesče i pohlaskala:

— "Ďítino, znaš' že ty sirota, ne maješ' otca, žeby ťa provadil . . . a ja bídna mati mušusja za tebe stydati! Buďte dobry ďítočki . . ."

Taj i dobry ďíti byli; v seľí ľípšich ne bylo. Nikto ne moh na nich požalovatisja, sbytki, škodu ne robili, tichoňki, učtivy byli. Rospustnych ďítej bojalisja, a tak ani za maleň-

ka ne zabavjalisja po ulicí s ďítmi, lem s Ondus'om i s Iľku Hnata Maximovoho, kotory pravi protiv nich, za potokom, na druhoj storoňí byvali. Ondus' Ivana rovesnik, a Iľka šesť ľíta molodša.

Iľka, uže jak male diťa, s nikim tak ne ľubila bavitisja, jak s Ivanom, ili, jak jeho nazyvali: s Jančom. A i on barz ľubil malu ďítinu; na rukach nosil, chranil jak rodnu sestru.

Ďíti vozrastali, a s rokami i ich prijateľstvo i naklonnosť. Ani sami neznali, že to vzaimna ľubov.

Jak Ivan, po ročnoj vojenskoj službí, vozvernulsja domoj, a uviďíl Iľku pervyjraz, tohda uže znal, što ona musit byti jeho ženoju, abo nijaka druha.

Iľka, choť pravi jesče lem pjaťnadcať ľítna, no v krasivu ďívčinu rozvívalasja. Pod ťim jednym hodom, cílkom smínilasja. Ne hľadala Ivana, jak pred ťím, ale jesče i očevidno stranilasja jeho. A, koli musila s nim besídovati, to na korotko otpravila ot sebe. Pod čas zabavach,—ne tak, jak druhi ďívčata, lem so svoim izbrannym tancujut,—Iľka ko každomu jednak otnošalasja, s každym tancovala. Ivan daremno približalsja k nej, ani domoj otprovaditisja jemu ne pozvolila, no ani druhomu.

— "Ivane!" — Naprošajet jeho mama, — "ožeňsja synu moj; ja sama uže ne starču. Ja zroblenna, smučenna. Ožeňsja!"

Spovílsja mamí, i ríšiteľno izjavil: — "Abo Ilʹka bude moja žena, abo nikto!"

— "Taj, to jesče ďítina, synu moj! Pravi što pjaťnadcať roki minula. Musil by jes za ňu, choť lem jeden rok čekati!"

— "Počekaju za ňu i dva!"

— "Ale ja, Janičku moj synu, uže ne možu robiti!"

— "Ja budu i za vas robiti!"

— "A, uže jesʹ byl s ňu na besíďí?"

— "Ňít! — Stranitsja mene!"

— "Pravda že! To jesče ďítina! A, ona ne taka, jak druhi ďívčata; pyšna, na chlopcov ani ne pozrit, choť by dajaka orečnoho pana . . . ."

— "Pravi za to ju ľubľu!"

— "No, a ona tebe ľubit?"

— "Ne znaju . . . ."

Ivan zadumannyj vyšol s chaty. Tak minul jeden rok, a Ivan jesče vsehda ne znal, na čem stojit. V neizvístnosti svojeho budusčaho sčasťa, sbídňíl ot nespokojstvija. Večerom Ivan prijíchal domoj s poľa. Uvadil statok, i vyjšol na dvor. Pri jasnom mísjačku, vidit Ilʹku na jarku, vodu naberajet vo kanvy.

— "Teper', abo nihda!" — I pobíh na jarok. Il'ka pravi dvihla polny kanvy.

— "Il'ko! Ja ti ich otnesu!"

— "Što že mysliš', že ja ich sama ne zanesu?"

Lehko dvihne dví ťažki kanvy i choče idti domoj.

— "Il'ko, ja by ti choťíl čtos' povísti!"

— "Lem na korotko, bo ja ne mam času!"

— "Il'ko, ja ťa strašenno ľubľu, budeš' moja žena?"

Il'ka složit s ruk kanvy, dolho vzeratsja na Ivana, začervleňíjetsja, a čtos' choče skazati. Ivan prostre ko nej ruku, Il'ka zasmíjetsja na neho i... utekat domoj!

Ivan sbľídnul, vzdychnul ťažko, pomalu obernulsja, a tačajučisja, jak by chvoryj byl, pošol domoj. Sjal sobí na poroh, oper lice vo ruki, i peresiďíl tak do rana. Daremno prosila mati na večerju, darmo vyprošalasja jeho, ci ne chvoryj, ani ne otpovil. Ni on, ni mama ne spali totu noč, no ne mohla a ni Il'ka zaspati.

Na veliki fryštyki uže besídovali po seľí, že Ivan Promach pojíchal do Ameriki!...

Hnat vstupil v chižu: — "Znajete što novoho?"

— "Što take?" — Prositsja Maximaňa.

— "Ivan Promach, dnes' rano pošol do Ameriki!"

— "Ale iď! Jakže by ochabil svoju mamu?"

Iľka sej čas perebíhne do Promachovych, teper' pervyj raz, ot koli Ivan prijšol ot vojska, i vidit Ivanovu Mamu, opertu na stol, horeňko plakati.

— "Teto!" — Prositsja prestrašenna Iľka, — "pravda že Janko pošol do Ameriki?"

— "Oj, pravda, ďítino moja, pravda! Oj, ja nesčastliva mati, što ja teper' počnu?"

— "Pro što že pošol? Što že hvaril?"

— "Nič ďítino moja, nič, ani slovo. Včera prišol s poľa .... ja 'ho zovu na večerju.... tu siďíl na porohu ... ani slova mi ne otpovíl .... siďíl, jak bez pamjati, ani sja ne rušil s místa, do rana ... ja dobrí ot strachu i žaľu, o rozum ne prišla, pri tom stoľí ... rano, bľídyj, jak mertvyj, prišol ko mi, i obcíloval mňa ... a hvaril:

— "Pro Boha, ne hňívajtesja, otpuste mi.... ja idu do Ameriki!"

Ja tu jojču, prošu: ta ne ochab' mňa, synu, pro Christovy rany, 'bo zahinu ....

Vse darmo ... hovorit mi:

— "Mamo, ne hvarte mi nič, ne sperajte mňa, 'bo sobí konec zrobju!"

— "To, pro što, synačku moj . . .? No, ni slova, ni slova . . . Bože moj, Bože moj . . .!"

* * *

Ivan Promach, desjat ľíta prebyl v Amerikí. Ne huľal, ne marnil, učasť bral vo vsích spravach svojeho naroda; a jak sčiroho, bohobojnoho molodoho čelovíka, vsí znakomy učtili. Dobrovoľno vstupil, v armiju Sojed. Deržav, no sam vo sraženijach, pro zakľučenije peremirija, uže učasť ne bral, ale priobril sobí hraždanstvo amerikanskoje (citizenstvo).

Daľše uže ne moh vyderžati v Amerikí, pojíchal v rodnyj kraj, po — svoju mamu. No, začím mama jeho, nijakim sposobom ne choťíla ostaviti svoju rodnu zemľu, hroby svoich rodičej, muža i syna, okončil jej jarnuju (vesnuju) robotu, budoviska obnovil, popravil, i v korotkosti soberalsja vernuti nazad v svoj novyj kraj.

S omerzílosťu prizeralsja na krivdy, jaki terpíl jeho narod ot Čechov, a v osoblivosti ot Slovakov, kotory protiv vsích obícanij svoich, jeho rodnu župu, zahrabili ot russkoj zemli i uhnetali, ne smotrja na ríšenije mirivoho sovíta. S ohorčenijem viďíl neraďínije, nedbalosť svojeho naroda i jeho predvoditelej, a s hnušenijem praktiki, novoho praviteľstva, ďílasčaho tot malyj narod na partii, na

bor'bu religijnu, čtoby jeho pozbaviti obícannoj i zapevnennoj svobody i russkoj narodnosti. Nasil'stvija, oklamstva, sdyrstva, podkupnost' čechskich i slovackich urjadnikov, panovaňe židov, vozmutilo jeho krov'.

Pri spisovaniju naroda, i jeho čiste russke selo, dalo zapisatisja za "greko katolickich slovakov," ibo komisar, priobícal selu: muku, zerno, meňšu daň (porciju), osvoboždenije ot rekvizicij, paňski zemli i l'ísy, — za darmo!

Ivan, smílo dvih slovo protiv seho ošukanstva, no daremno. Fečo "Rylo," pered narodom otpovíl jemu:

— "H—e!.. Jakij muderec! Dobrí tobí mudrovati, že ti kešeňu dollary malo ne rostriskajut. Prichodilo by tobí tu žiti s nami, na inšakich strunach by jes' 'hral. Nam žiti treba, a politiku naj panove robjat. Nam chl'íba treba, my roli chočeme...."

A komisar, dal znati Ivanu, že ked bude narod buntovati, to jeho pod dvatcaťčetyre hodinami, dast šupasom vyhnatí iz krainy, jak bolševika! Ivan pisal do A. R. Rady, no ani otpovíď ne polučil, ťím meňše pomoč'. Rada zaspala snom blažennych. Veliki patrioty kričali, ibo konvencija približalasja, no zaňatisja s doleju rodnoho kraja, ne bylo komu. Gazety, choť i pomístili časami, pojednych Rusinov staťi, o krivdach narodnych, no sami barz delikatno rozberali spravu, čtoby ne na-

rušiti ličny interesy, ne pohňívati "bratskij narod" t. e. novoje praviteľstvo.

Ivan, ochotno byl i doľšij čas ostal doma, pri svojej ľubimoj mamí, kotora s poťíchi nad synom svoim, daže smocňíla, omolodla, jesli by byl moh spomoči svojemu narodu. Hrošej u neho dovoľno bylo, svoich vlasnych. No, pri takich obstojateľstvach, ríšilsja čím skoríe vozvernutisja v Ameriku. Pro to pustilsja v ľís, po potrebnoje derevo, dľa popravki jesče ne dokončennoj.

* * *

Iľka, jak to Helenu, po seľskomu nazyvajut, po otchoďí Janka v Ameriku, očeň ticheňkoju ďívčinoju stalasja. No chodila nihde, kromí chrama Božoho. Chlopcov stranilasja, ani sbližitisja im ne dala. S dňa na deň ožidala izvístije ot Ivana, no daremno. On, v pervom svojem pisʼmí, nakazal materi svojej, čtoby orek dala "na spoľ ľuďam, žeby sama ne trapilasja, a zasylal jej, do samoj vojny, stoľko hrošej, čto i na boľše ľíta, bez klopoty i starosti, mohla vyžiti samotna žena.

Iľka ne mohla uspokoitsja, že utratila Ivana, kotoraho strastno ľubila ot ďítinstva, a pravi za to stranilasja parobkov, až i samoho — Ivana. Tot nesčastlivyj večerʼ!... Jak mohlo to statisja? Lem byl mísjačok tak jasno ne svítil!

Ona složila kanvu z ruk, a uže choťíla jeho šeju obňati i pocílovati usta, oči jeho, jak

kolis' za ďítiny, no stydlivosť jej ne pozvolila. Što skažut ľude, jesli ju uviďat s Ivanom, večerom pri svítlosti mísjačka? Radostno zasmíjalasja, a utekala v ich sad, v ťíň velikoj ich hruški, pod kotoroju za ďítinstva bavilisja, — a, tam choťíla jemu skazati, jak ona jeho ľubit, jak sčastliva, že jeho ženoju bude!....

A, on ju ne porazumíl, ne pobíh za neju, ne obňal svoimi siľnymi rukami, ne obcíloval, jak davno! Jak mohlo tak statisja?

On myslil, čto ona jeho snevažila, potupila jeho ľubov'? Jak to možno? Čerez dva ľíta ožidala na dajaku víseť ot Janka, i uže hotova byla jemu i pisati, a objasniti neporazumlenije, no ne mohla jeho adres polučiti, ani jeho mama ne znala jemu pisati.

Pod ťími dvumja ľítami, otkazala dvom prosotarjam (svatačam). Prišol i tretij. Porjadnyj parobok. Rodiči, silom — gvaltom naperali na ňu: mati jej ne raz hovorila:

— "Ďívče! Ne buď durna. Jesče vse čekaš' na Janka? Ne stydaš'sja pchati sja na takij voz, na kotoryj ťa vzjati ne choťat? Chočeš' mi so sivym varkočom choditi?..."

Čto bylo jej robiti? Otdalasja. No, Janka ne mohla zabyti. Takoj po vesiľu vybuchla vojna. I muža jej vzjali. O polroka vdovoju ostala, muž upal vo vojňí. Ani to ne znajet, hde? Brata, prosto ot vojska vzjali na front. Čto stalosja s nim, nikto ne znajet. Otec ta-

kože pomer. A tohda ona pereselilasja ko svojej materi, ibo svekra ju nenaviďíla.

Diťa prijšlo na svít. Chlopčik. Pervyj rok jesče polučala podderžaňe, po svojem muží; nuždu ne terpíla, a potom za dva roki, ani centa ne dostala. Notar pokral hroši vojennych vdovic. Ne bylo komu na poľu robiti, a pojidnati ne bylo s čeho.

Podkarpatsku Rus' prikľučili ko čechskoj republikí. Nuždа jesče bolša nastala. Ne ostavili im, lem jednu staru korovku. Što bylo robiti? Jedinka poťícha byla pre ňu: chlopec. Jančom dala jeho krestiti, choť muža Petrom nazyvali.

* * *

"Tak ti treba!" Povtorjajet Ivan. Sam sebe zastydalsja. Chodil krajem ľísa, može i hodinu, po nad luki, a hľadal otpovidne sobí derevo. Pri usilovnom hľadaňu, vsehda zastanovilsja na kraju ľísa, jak by jeho byli postavili za dozorca koscov, tak sčiro zahľadyval na nich.

Iľka kosit; po dvuch — trech kročajach, snova ostrit kosu i sterajet pot s lica. Vidno na nej, čto smučenna na smerť, a čto raz časťíjše otpočivajet. A, ne jesť komu jej pomoči. Ivanu jakos' ťažko stalo na serdcí. Ked by ne haňbilsja, sej čas išol by jej pomahati.

"Tak ti..." daľše ne vypovíl. Porožňu pipku stis meždu zuby i choťíl zakuriti. Uže

treťu zapaľku (švablik) spalil daremno, až i paľcy popekol. Kto znajet, jak dolho byl tam krutilsja po pri koscach, jesli ne holos Janča Iľkinoho. Ďítiňí dokučilo pekuče solnce, vošol v ľís, sberal barvinok, a vyspívoval svoju notu: "Kuku, Kuku . . . siďíla jem na buku!"

Ivan pokival s holovoju, i pustilsja v hustyj ľís, zabyl i na sokiru, i na buki, razmyšľajuči, što raz vysše horoju išol, až na samoj hranici opamjatalsja. Stružennyj sjal pod jednu veliku jelicu, s dumkami svoimi. Jak dolho siďíl tam, o čem rasmyšľal, ne byl znal skazati? Ot sela, da na hodinu choda byl. Iz svojeho místca, jesli ne dereva, cilu okolicu moh by prozríti. No, on ne viďíl nič, lem . . . .

Lem raz zašelestila jelica nad nem, konarja (vitvy) jej začali uhinatisja, a sosídny dereva skloňalisja, jak by jedno so druhim razhovorivalo; v koronach derev, načalo svistati, a s daleka šum, hremot. Čorny chmary (oblaki) kačalisja po nad ľís k selu, a pervy kropľa začali padati; tak veliki, ťažki, že lisťa sryvali.

Ivan skočil na nohi. Ťma prilehla zemľu, jak by ju pered propasťu choťíla ukryti. Ľís na chviľku zatich, dereva vyprostilisja, ot bojazna prichoďasčoj hrozy. Lem raz zablestilo, cílyj ľís plamenem strašennym vospalilsja, hromovaja tuča potrjasla s horoju, a dožď načal sypatisja, peruny prasčali, v oblakach

stukaňe, rehot, visk, jak by otčajannoje jojkaňe — krik millionov prokľatych duš.

Ivan iz užasa, opersja o jelicu. Jedna serna, so serňatom, až priperlasja k Ivanu, pomoč' hľadajuči u svojeho vraha, u čelovíka, protiv hňíva prirody. Vichor karpatskich hor, deržal svoju svadebnu prohuľku. V driku lomil dereva, jak pruťa, a molodši vyderal s koriňami, choť by konopli. Užas!

Ivan pustilsja bíhom dolov horoju. No, to ne išlo tak lehko. Cíly rjady derev, ležali jemu na dorozí, musil ich obchoditi. Míscami ni perejti ne bylo vozmožno, po meždu svalennymi derevami. Vo svojej prevelikoj nuždí, usilujetsja, vpered, no až ostopil, jak počul jeden otčajannyj, žalostnyj holos:

— "Mamo, hov . . . joj mamo moja . . .!

Poznal holos. Tot samyj, kotoryj lem ne davno slyšal: "kuku . . . kuku . . ." Pro Boha! To Iľkin chlopčik! Bížit, zabyl na svoj cílyj hňív, v storonu holosa. No pro vítor, pro šum dožďa, ne znal hde obernutisja za chlopcom. Sam načal kričati i zvati za nim:

— "Janču . . . Janču hov . . . hde jes'?"

Ale víter, holos jeho pones, v protivnu storonu. Otpovíď ne polučil, ili ne slyšal. Pustilsja protiv vítra. Chodil uže doľšij čas, kričal, vzyval. Obvjazannym čustvoval sebe, vynajti chlopca. To Iľkina ďítina! Serdce jeho velika radosť obhornula, jak vo blizosti počul smučennoj ďítiny holos:

— "Mamo . . . mamoňko moja!"

Ďítina, pod jednym derevom sklubčenna ležala. Promoknute, promerznute do kosti. Sovlek so sebe huňu, choť mokra byla, odnakože zasčita: zahornul chlopčika do nej, vzjal na obí ruki, pritis ko hruďam, žeby ot neho ohrílosja, a pustilsja k selu.

Ale to ne tak lehko bylo. I sam pobludil v sumerku. Nakoli vyšol iz ľísa, burja perestala, no uže svečerilosja. Pohľanul na ďítinu, a ono smotrit jemu v oči, so vyrazom blahodarnosti, so svítlymi očeňatami. Vyťahneť ručku s huni, pohlaskat lice Ivana, a zasmíjesja na neho, i jesče ľípše pritulitsja k nemu, a so ľívoju ručkoju, obojme šeju jeho.

Ivan dobrí ne zaplakal. Ta vot to ne chlopčik, no sama Iľka tak, jak on ju za maleňka na rukach nosil. Ťí sami svítly, čisty temnosiny (belavy) oči, ťí ustočka s ulybkoju. I ona jeho vsehda tak hlaskala po licu, i obňala jeho šiju, no jesče i pocílovala.

Prihornul ľípše ďítinu ko sobí, a žeby ne pomysliti na propavše, davne sčasťe, popozeral po luham. Iľkina luka ne byla dokošenna, a što skosila, to voda (proloj) zamulila, zasypala bolotom. Praca cíloho sela, i síno propalo.

Nakoli dostalisja v selo, uže zatmilosja. Vstupil v chatu Maximovych s chlopcom. Iľka pri stoľí vyplakanna stojala, a jak poznala ďítinu na rukach Ivana, s radostnym vo-

sklikom skočila pered neho. Chlopčik perehovoril ko nej:

— "Mamo moja!" . . .

A obňal s obími rukami šeju Ivana i pocíloval jeho v lice. Ivan ne znal čto skazati, čto robiti. Posmotríl na Iľku, ona pereňala ot neho chlopca i hovorit:

— "Mama pošli v selo, hľadati chlopca." A smotríla vo oči Ivana, i radostny slezy tekli jej licami.

— "Iľko . . . pro što ty utekla . . . tohda večer ot mene?"

— "Janku, svítlo bylo barz, bojala jem sja, že nas dakto uvidit . . . . Ja . . . ja . . . ťa čekala pod našu hrušku, hde my davno bavilisja!"

— "Bože moj! Jednak ja pričinoju vsemu . . . ."

— "Ňít, ne ty, no ja . . . že jem ťa ne zavolala . . ."

— "Iľko! O dva tyždni idu nazad do Ameriki. Prijdeš' so mnoju?"

— "Pojdu i na kraj svíta!" — A pozríla na ďítinu.

— "Ja 'ho za svojoho vozmu!" — I prihornul oboje k sobí.

Iľkina mati pereselilasja ko Ivanovoj materi, orek dali do arendy. A Ivan so svoju sem'ju (semejstvom), povernulsja nazad, vo svoj novyj kraj.

Ci lem viditsja mi?

ESLI podivľusja, večerom na nebo,
Zornička trepočet s vysoty veselo, —
V serebrjannom svítľí vsí vesči blestajut,.....
Jak dymy kadiľny, oblaki letajut.....
Milliony zvízdy,—mlečnyj puť na nebí....
Velikij Ty Bože, klaňajusja Tebí!....
Tohda ko Karpatam obernus' s dumkami,
Hde ďítočki moi ležat s rodičami.
Tam večer' svítľíjšij. — Ci, lem viditsja mi?

Tut, hde ja prechožus', ľítom hory pusty,
Vmísto ťínnych ľísov: majny, sčely, kusty.
V doliňí, po luham, teplyj víter dujet,
Na sadovych drevach ptička sladko pojet,—
Na more kolos'ja solnca luči hríjut.—
Blahodať povsjudu, ovosč', plody zríjut.
Odnak, ko Karpatam prelatajut dumki:
Ci tam ľís ťínňíjšij, cvítňíjši-li luki?
Ci, lem serdce moje, čuvstvujet razluki?

Chmarob'jusči domy, roskošny palaty,—
Po turňam—kupolam, blesťat luči zlaty;

Krasivy statui, torhovli veliki,
Bulevardy, parki, bohaty fabriki, —
Po prjamym ulicam, zvízdisty zastavy,
Farmy, majny, šify, pojízdy, pristavy.....
A, pod Karpatami? Male bídne selo,
Seľska cerkov', chata! — Pro čto tak veselo
Myslit serdce moje, na rodnoje selo?

Dumkami i teper' hľanu pod Karpaty, —
Na rodnuju zemlu, ne mož zabyvati, —
Choťaj v molodosti, sčasťe mi ne cvílo,
S nuždoju borotis' často prichodilo;
Choť tam, na rodiňí, nužda zahostila,
Mňí i teper' vsehda, rodna zemľa mila.
Ja na ťí mohily dolžen pamjatati,
V kotrych ležat moi ďíti, otec, mati,
Ne bylo by ľípše, pri nich spočivati?

S dumkami prechožu, rodna zemle k tobí:
Krasšij-li tam večer', ľíto, zemľa, hroby?
Ci, lem mňí viditsja, predstavľaju sobí?

V jakom víku ženščina najmilša i najkrajša?

NA vopros, v jakom víku najmilša i najkrajša ženščina? — Ty, jak učtivyj, galantnyj mužčina, dolžen by otpovísti: vsehda.... No, to ne tak jesť, jak uvidiš'. A choť lem ne pro každoho.

* * *

Staryj, sídyj, ďído, sidit v kresľí pered chatoju i ohrívajet svoju zimnu krov' i kosti, na ľítušnem solnečku. Okolo neho zabavľajutsja jeho vnuki, meňši i boľši, zbytki ďílajut. Tu dvoje hryzutsja na kusočku jabloka, siľňíjšij drylit slabšoho, sej upadet, plačet — i na ďída otzyvajetsja, so skarhoju. Boľša vnučka, udarit meňšuju sestru, sija zaplačet, a na ďída otzyvajetsja. Starik ne starčit uspokoivati, polahoditi ich. Uže i merzko stanet jemu.

A najmeňša jednoľítna vnučka, malymi kročajami, usmívajučisja na ďída, prichodit k nemu, pozrit milo, ľubo v uhasnuty oči stari-

ka, s čudnoju besídoju, jaku lem mama i ďído razumíjut, prositsja ďídu na koľína. No, vpered pohladit ručeňatami lice ďída, obojmet jeho šeju, priholubitsja k nemu, a tak zasnet na jeho rukach.

Ďído tichoňko sidit, vzeratsja na miloje lice svojej vnučki i myslit s udostovírenijem.

"Ženščina najmilša v pervom rocí žiťa svojeho."

* * *

Jej imja "Annočka"; ješče lem šesť ľítna. Roditeli teper' vpisali ju v školu. Jeho imja "Vasiľko". On uže osem' ľítnyj. Uže dva zimy chodil do školy. Susídny ďíti. Sad o sad, lem staketovym oplotom otďílennyj. Annočka s odnoj storony stanet, a s druhoj Vasiľko. Sidjat v traví, i čerez stakety smotrjat jedno na druhe.

— "Vasiľku, ja zavtra pojdu do školy, otprovadiš' mene?"

— "Otprovažu, Annočko!" — Otpovídajet chlopčik, a hordyj, čto poslužiti možet; ta vot on uže školʼar velikij.

A, Annočka radostno, čto našla zasčititeľa, v pervoj svojej drazí serioznaho žiťa, pocílujet, po meždu stakety, Vasiľka. On začerveňíjet, a ne znajet pro čto?

Vraz choďat v školu i iz školy, a v svobodnoje vremja, v saďí zabavľajutsja, poka lem dožď ossenyj, morozy ne prišli.

A, jeden deň, Annočka ne išla v školu, ni druhij, i ne prišla ni o tyždeň. Nad dverjami pribita kartka s nadpisom: zarazliva chvorosť. Ne moh Vasiľko pojti ju osmotríti.

Ne moh učitisja, ni jísti, ni spati. Jeho roditeli zastaralisja, no ľíkar' odnakož poťíšil ich, čto Vasiľko ťílesno zdorov, lem peremínu vozducha potrebujet. Ne byl bolen, lem vsehda na chvoru Annočku myslil. Otvezli k otdaľnoj teťí, na ľípšij vozduch. Jak vesnoju vozvernulsja domoj, sej čas perebíh do sosídstva, uviďíti Annočku.

Sosídka, pouterala oči i otpovíla jemu, čto Annočka uže nikohda ne vozvernetsja, otošla na nebo i stalsja s nej anhelik.

Vasiľko zaplakal, utratil čtos' velikoje, ani sam ne znal poňati, čto takoje. A serdeňko jeho strašenno boľílo.

Ne hovoril, lem čuvstvoval, čto:

"Ženščina najmilša i najkrajša, v šestom ľíťí žiťa svojeho."

* * *

Ja byl osem'nadcať ľítnyj, ona šesťnadcať. V školu chodil, po pod jej okno. A viďíl ju čto denno pri okňí, meždu cvítočkami. No, ne uvažal na ňu v pervyj čas. Predomnoju velika zadača stojala: ispyt zrílosti, "matura."

Pozdňíje vnimateľnym stalsja, na jej bohate volosja, na bíloje lice, na sini oči. Pri-

mítil jej maly ručki i jamočki na licach, kohda usmíchalasja. A ona vsehda usmíchalasja.

Prišla vesna, a na odnom vyleťí poznakomilsja s neju. Jej holos besídy, jej miloje smíjaňe, jak zolotaho zvonka holos, pľínilo serdce moje i mysli moi. Čtob jej dostojnym stalsja, vsími silami prihotovľalsja na ispyt, i jeho sčastlivo složil. Iduči na ispyt, čerez okno podala mi jeden cvítoček, na sčasťa, a stisla moju ruku. Ja siľnym čuvstvovalsja, povstatisja v oči, vsím ťaželosťam matury, ispyta.

Meždu nami nikohda ne bylo slovo o ľubvi, ibo ja pozeral na ňu, jak na krasivyj obraz, ideaľno; a za nezaslužennoje sčasťa deržal, jesli zasmíjalasja mňi v oči i teplo stisla moju ruku.

Kohda po ispyťí otchodil i poprosčalsja s neju, slezy stali v očach našich, a ona milo prosilasja mene:

— "Vozverneš'sja nazad ko mňí?" — Pervyraz "tykala" mene.

— "Vozvernusja!" — Otpovíl vírno i pocíloval jej .... ruku. Vseho stoľko.

Ľíta pomínuli, v bor'bí za budučnosť. Po ľítach vozvernulsja k nej, i našol ju ..... sčastlivoju ženoju druhoho. Ne hľadal s neju hovoriti, ni ju viďíti, i ne viďíl ju boľše za žiťa. Jej pamjať v serdci mojem, i teper',

obraz jednoj šesťnadcať ľítnoj ďívuški. I tak myslil:

"Ženščina najmilša i najkrajša, v šesťnadcatom hoďí."

* * *

Ona dvadcať ľítna, jedinka doňka bohača bankira. V bohatství, v roskošu vospitanna vyrosla. Rodiči obožali, sčasťem, solncem svojeho žiťa ju nazyvali; starši i molodši mužčiny, ne lem jej bohatstvu, no i jej ličnoj krasoťí klaňalisja.

On byl učennyj, sposobnyj čelovík, k tomu i krasnyj mužčina; ne s ťích vítrohonov, jakich Alicia, v kruhach, bohatych svoich znakomych, poznala, no pracovityj, serioznyj; pro to i pri svoich dvatcaťčetyre ľítach, uže zanimal sekretarstvo u jej otca, kotoryj na stoľko otličil molodaho čelovíka, čto pozval jeho na zabavu v dom svoj.

I na toj zabaví poznakomilisja. Blesk električnych lamp, otražal otsvít drahocinnych kamnej, jakimi ženščiny bohački, obsypanny byli; pyšny toalety, zarjaženie komnat, vse to, jak by osľípľalo našeho molodca, no razom i lišilo jeho vsích illuzij, jaki on o bohatství i o žiťu bohačev predstavľal sobí. Starši mužčiny o businessí, o politikí, pri dorohich napitkach besídovali; a molodež'? Strašenno porožňa, bez vsej vnutrennosti, bez vseho vyssaho stremlenija, bez idealov. Čto on sly-

šal: sport, flirt, boltlivosť, pletni.... nič boľše.

Meždu vsími, jak pravdiva perla, meždu busami — skľannymi pacerkami, — otmíňalasja domašňa doňka, Alicia: skromnosťu, rozvažnosťu. I choť ne pervorjadna, klassična krasota, pľínila serdce jeho.

Vzdychnul i pomyslil sobí: ty bídnyj, ona vysoko nad toboju, ty ju nikohda ne dostihneš'.

No, i on sďílal vpečatľínije na ňu. Ona instinktivno, s prirodnym ženščiny pobuždenijem, porazumíla jeho blahorodnosť serdca, a sravňajuci jeho s pročimi molodcami, v nem našla svoj ideal. Ľubov', na pervyj vzhľad, zaňala ich oboje.

On ne sbližalsja k nej, dľa neho ne imílo smysla; čuvstvo ľubvi muževski udusil v sobí. Ona i se poňala i razumíla. No, čtob s nim vstrítitisja, čím časťijše i pri každoj slučajnosti, zazríla k otcu svojemu v office, pri kotorom jeho jak sekretarja, komnata byla. Sperva lem pozdorovílisja, tak ňískoľko slov perehovorili, pozdňíje, prišla v takij čas, kohda znala, čto otec jej ne v office-í, a daľše razhovorivali. On vsehda učtivyj, skromnyj. Raz prositsja jeho, s otkrovennosťu zaľublennoj ďívuški:

— "Pro čto vy stranitesja mene?"

— "Ňít, miss, ja ne straňusja vas. Ja tak

vysoko cíňu vas, čto radňíje terpíti budu, jak by vam neprijatnosti najmeňšoj sďílati imíl.

— "A jeslib ja žadala, čtoby vy . . . ."

— "Ňít, doroha miss, ja by vam klopoty naďílal. Ja znaju vašeho počtennaho otca mňínije! Vy, ďa mene, vysoko blesťasčaja zvízda, na kotoru ja, iz samoty mojej zemnoj, lem divitisja možu."

Otec vstupil, i prerval ich razhovor. Druhij deň, Alicia s mamoju, otjíchala na doľšu dorohu; otec zaslal ich na putešestvije, kruhom zemnaho šara: v Egipt, v Indiju, v Japoniju.

A on, druhij deň, našol na svojem bjurku, samoručnoje pis'mo svojeho chľíbodateľa, v kotorom blahodarit jeho za vírnu službu, no, i žalujet, čto jeho usluhi daľše upotrebiti ne možet. V pis'mi prikľučenno našol i ček, s jeho polročnu platňu. V cílom místí, ni v jednom banku, ne polučil robotu. Porazumíl, a pošol na westy, za chľíbom.

I ot Alicy polučil pis'mo, paru slova, s pensľom napisanny:

"Na teper' hod, samostojateľnu stanusja: Alice." No, prikľučenna byla k rjadikam, i jej fotografija.

Boľše ju ne viďíl. Parochod propal s nimi, hdes' v tichom okeaňí.

Skoľko raz on pozríl, a to často stalosja, v miloje lice obraza Alice-i vsehda vzdychnul:

"Ženščina najmilša i najkrajša v dvadcatom víku."

* * *

Julija ne byla krasaviceju, no i bohata ne byla. Ale každyj, kto ju poznal, dolžen byl s pochvaloju vyražatisja o nej. Kohda mati jej pomerla, ona byla najstarša, pjaťnadcať ľítna. Ne iz bohatstva žili, no za dvumja rukami otca.

Otec, choť ne byl staryj, jedva sorok ľítnyj, ne oženilsja snova; bojalsja mačochu prinesti na svoi ďíti. A na mamu, jaka pokojnaja byla, ne víroval natrafiti meždu jemu poznatymi ženščinami. So staršoju ďívkoju oženitisja? Vzjati vdovicu s ďíťmi? Bezďítna vdova budet-li piľnovati, obchoditi siroty? A ďíti bez ženy, bez materi? Koli jemu, deň pri dňu, pracovati potrebno na chľíb. Ne malo starosti.

No, mala Julija,—pravi čto ostavila publičnu školu,—na zadivovaňe otca, zaňala místce materi pokojnoj. Ďítej troje chodilo v školu, a dvoje najmeňši, ne lem zaosmotrila, no i s domom rjadila. Otec pomoh, hde čto moh, a spokojno išol v robotu. Tak ďíti, jak i dom, v porjadku, čisto. O paru místjacy, taka gazdyňa stalasja iz nej, čto otec v jej ruki otdaval svoj zarobok, jak to bylo v obyčaju u nich, i za pokojnoj mamy. Ne lem dom porjadno provadila, no i centy zasčadila v bank.

Sama prjatala, varila, rajbala, šila, obchodila ďíti, bez skarhi, bez hryzoty — kriku. Ďíti sluchali, povinovalisja jej, ochotňíjše, jak pokojnoj materi; sami ne znali pro čto? Večerjami ne ponosovalasja, pro veliku robotu. Jesče i k tomu ušlosja časa, čto otcu čto-to iz gazet, ili s dajakoj knihi pročitala. Otec otvyk ot salonu, choť pravi i pred ťím terezvyj čelovík byl; jakos' stydalsja, sije slaboje diťa, ostaviti samoje doma.

Sosídy, čudovalisja nad schopnosťu ďívčiny; a ne jednoj gazdyňí lupnul muž v oči:

— "Mohla by jes' pojti, do školy k Julčí!"

Bíhom paru ľít, uže dví sestry načali vo fabriku choditi. A Julča tak hospodarila, čto i dom, v kotorom meškali do toho časa, otkupili.

Juľča ne byla krasavica, po zabavach ne chodila, taj nikto ne svatal; a ona uže dvadcať ľítna byla. Jej molodša sestra otdalasja, a za neju, nikto ne prišol. Pri ťažkoj roboťí i starosti, až i staršoju vyzerala, jak ona vpravďí byla. Odnakože, nezadovolenije ne bylo na nej poznati.

Jednoj subboty pozdno, ich uliceju išol jakijs' mužčina avtomobilom; utratil kontrolu nad mašinoju, i udaril s neju do električnoho stolpa. Na tresk i čerk skla, Julija pozríla von oknom, i bliz ich doma viďíla prevernutoje auto, a na pejmenťí ležasčaho mužčinu, bezpamjatnaho.

Sosídy pozbíhalisja, po boľšej časti, očeň lehko oblečenny, jako to v takij čas, poobzerali zamľitoho, osobenno že auto, sďílali svoi primíčanija, čto: nado by prizvati ľíkarja, policmana, — pevno pjan byl, dobrí jemu stalosja, i pr., no nikto ne pomahal nesčastlivomu.

Juľča že, zaslala sestru po ľíkarja, a s pomočju otca, vnesli bezpamjatnoho v dom, složili na kanapu. Líkar' podal jemu pomoč', vymyl rany, obvil, prepisal medecinu, prikazal pokoj dľa boľnoho, i pošol domoj.

Juľča obchodila skaľíčennoho cílu noč'; k ranu prišol k sobí, a ot ľíkarja doznalsja, čto i jak stalosja s nim. Poďakoval za pomoč' i otjíchal domoj. Vdovec byl s dvoimi ďíťmi, iz susídnaho místa, a zamožnyj kupec. O dva tyždni prišol so svoimi ďítočkami, posítiti dobroďítelej svoich. Ďítočki poľubili Juľču i im na ďaku, vzjal ju za ženu. Ne tak iz ľubvi k ďívčiňí, jak iz ľubvi k ďíťam svoim.

Spokojno žili, on s učtivosťu otnosilsja k nej i blahodarnyj byl jej, čto s jeho sirotami zaobchoditsja, jak rodnaja mati.

Pjať i dvadcať ľítna byla Julija, jak kľačala pri kolyscí svojej ďítiny. Muž pravi vozvernulsja iz obchoda domoj, rastvoril dveri v izbu, a večeršoje solnečko ozarilo moloduju mater' i ďítinu, ona s jasnymi, radostnymi očami smotríla na muža i s ulybkoju na ustach.

Pristupil ko kolyscí i otec, kľaknul k žení svojej, nad maloje diťa, v obi ruki vzjal jej lice, vzrílsja v jej svítly, čisty oči, pocíloval ju, a ticho prehovoril s ľubov'ju:

— "Julije, jaka ty mi mila, jaka ty mi krasiva!" I myslil:

"Ženščina najmilša i najkrajša v dvadcaťpjatom hoďí."

* * *

Vdova Marija, sorok ľítna byla. Pred paru ľítami utratila muža, pravi, jak jej víno uže cílkom promarnil. Ona bohatych rodičej doňka byla. Vydalasja za neho, s iskrennoj ľubvi, na protiv voli roditelej svoich. Myslila, čto ľuboviju iskrennoju, peremožet lehkomyslennosť jeho.

Ot pervych časach, ne utaival pered neju, čto ju lem radi bohatstva jej vzjal za ženu. A to s taku syrovosťu skazal jej v oči, čto jej ľubimoje serdce pustym, nesčastlivym zrobil.

Ne žalovalasja nikomu, iz hordosti ženskoj, osobenno že svoim roditeľam ňít. Každyj viďíl i znal, jakim stydnym sposobom uražal jej ženskoje čuvstvo i dostoinstvo, sej bezkarakternyj čelovík. Ľudi čudovalisja nad jej terpelivosťu, a mati jej, znajuči o vsem, ne raz prosila ju:

— "Diťa dorohe, ostav jeho; my ťa radostno prijmeme k sobí. Jesče čas, čtob s tvojeho

vína, čto-to spasla jes'; razvedisja s nim, i zachrani pro syna tvojeho ňíčto!"

Choť jej muž, čto raz razvratňíjše žil, trovil i marnil i jej ďítiny hroši, s podlymi ženščinami i kamaratami, ona odnakož ne ostavila jeho. A čto ju v pijanství i bil, o tom nikto ne znal, i to snošala.

Ona lem terpíla, hryzlasja, mučilasja i snošala svoje nesčasťe, jak dostojnu pokutu, čto svoich dobrotlivych roditelej, ne sluchala.

Poka rodiči žili, spomahali ju takim sposobom, čto pro vnuka svojeho, ne lem plaťe kupovali, no i jeho hrošami bohato obdarovali. No i ťí hroši, jej muž nasiľstvijem otňal, to ot syna, to ot ženy svojej. Jesli boľšu summu polučil v ruki, to i za doľšij čas ne prišol domoj, poka vse ne promarnil.

Rodiči jej pomerli, chlopec tohda desjať ľítnyj byl, vse imínije ostavili na vnuka, a složili v bank, a to takim sposobom, čtob k nim zjať ich, pristupiti nijak ne moh. Jesli syn potreboval ňíčto, ili Marija sama, pro svoj potreb, tohda musila byla idti s rachunkom kupca v bank, a bank hroši ne jej, no kupcu vyplatil byl. Čtob jej ne prišlo ponižati sebe pered kupcom, ili v banku, radňíje nuždu terpíla; sama rabotala, šila v torhovli, čtob jej diťa vse potrebnoje imílo.

Muž jej nabralsja jakoj to chvoroty; neporjadnoje žiťe a bezmírnoje uživaňe alkohola, vložili jeho v posteľ. Čerez dva ľíta obcho-

dila jeho s otdannosťu, s vírnosťu jednoj heroičeskoj ženy. Imínije vse promarnil, a tak ona musila pracovati, šiti, čtob zaderžala domostvo i ne terpíli nuždu, jej syn i chvoryj muž.

Tak, muž jej uže uznal teper', podlotu svoju. V slezach preprošal ženu, obísčal pokajanije, to uže vse neskoro bylo. Po dvuch ľítach pomer.

Starosť, robota ustaríli Mariju. Jedva tridcaťosem' ľítnoj ženščiny volosy posíďili. Jej jedinu radosťu i poťichoju, byl jej syn.

O dva ľíta, po smerti otca, jak osem'nadcať ľítnyj molodec, složil ispyt iz vyšnich škol. Na graduation (graduešn) syna, pritomna byla i vdova Marija i s radosťu viďíla na syňí plasč i kvadratnu šapku; vpravďí, on byl meždu vsími najsiľňíjšij, najsposobňíjšij, obdaren, čudesnym baritonom. Krípkij vozroslyj mužčina, s licem jednoj ďítiny!

A jak ona pyšno vozvertalasja iz toržestva škoľnoho, operta na ruku svojeho syna! Prišli domoj. Marija sjala na kanapu, a s materinsku radosťu vzeralasja na syna i hovorit:

— "Ďítino, jeslib byli tvoi stary roditeli dožilisja dnešňaho dňa?" Ne otca spomjanula.

Syn prišol k materi, pohladil jej sídu holovu, spustilsja pred neju na koľína, pocíloval

obí, ot pracy tverdy ruki jej, vzrílsja v jej mily oči i hovoril tichoňko:

— "Mamočko, dorohaja! Jaka ty mi mila, jaka ty prekrasna!"

U osem'nadcať ľítnoho syna, **"ženščina najmilša, najkrajša v četyredesjatom hoďí"** byla.

* * *

Petrovy bohaty ľudi, velikij dom proväďat. Otec cílyj deň v svojem businessí. Ani na obíd, ne vsehda prichodit, na večerju lem tohda, jesli i hosti imíjut. Očeň zaňatyj čelovík.

Mama vstaje, iz posteli, okolo devjatoho časa, skoríje ne vozmožno jej. Zabavy, teatry, society, baly zajmut ju cílkom. Obyčajno, po polnoči prichodit domoj, ispolňaja svoi dolžnosti, jak bohatoho čelovíka žena. Jak rano, v posteli priňala k sobí kavu, ili čokoladu, vstanet i okupajetsja, čtob osvížati oslablenny nervy, a sposobnoju statisja k daľším obščestvennym dolžnosťam. Tak posemu oďívalasja do samoho obída; po obíďí malo otpočila, po ťaželoj prací; posemu snova preoďílasja, prinimala vizity, a jesli ušlo času, to na paru minut zazríla k ďíťam. Ne jak mati, no nadzíraťeľkiňa; ci oďíty, ci čisty?! No, ne poľubila, ne pocílovala ich, jak to materi zvykli; ibo byli by jej frizuru, ili čipki sdusili.

Troje ďítej bylo; najstaršij šesť ľítnyj, a najmolodša odinadcať mísjačna. Choť imíli pestunku (ňaňku), učiteľku, odnakože očeň opuščennymi, samotnymi čuvstvovalisja byli, jesli ne ich "baba".

Domašnyj pan, iz svoich sil stalsja bohatym ,tak zvannyj "self-made-man." Mama jeho, vdova robotnika, skromna, no čestna i mudra ženščina. Blahodarnyj syn byl, vzjal ju vo svoj dom, a jesli by vysokoobrazovanna, i moderno oďívajuščajasja ženščina byla, to s neju i paradilsja byl. No, pri jej prostoťí, ne moh ju pokazati svoim hosťam, kotry ani ne znali, čto domašnij pan mamu imíjet, a to v svojem domí. No v kuchňu, ili čeľadnu izbu, ne boronil jej vstupiti.

Mama okolo pjatdesjať i pjať ľítna byla. Ťažku jej molodosť, na jej smorščennych licach i bílych volosjach mož bylo poznati. Mama privyknula ot ďítinstva k roboťí, tak bezďíľno ne mohla žiti. Vsju starostlivosť i ľubov' svoju, obernula na ďíti svojeho syna, i vnučata svoi. A tomu, ni ňaňka, ni učiteľka ne protivilisja. Ďíti bezpečno mohli prepustiti na "babu", i tak ne imíli nijaku robotu. no ťím boľše svobodnoho vremeni, k flirtam i k zabavam. Domašnej pani i pana ne bojalisja, bo ťí, v ďítinsku izbu, ked raz dva-raz v tyždňu zazríli.

A "baba" čistila, ľubila vnučata; zabavľalasja s nimi. Ich najboľša radosť byla, jesli

maleňku vzjala na ruki, a šesť i pjať ľítny chlopčiki, posídali okolo nej v mjahoňkij kover-tepich, a ona im načala pripovídki rospravľati.

Maleňka usnula na babinych koľínach, a chlopčiki vnimateľno sluchali jej skazki; "Hde byl, tam byl, jeden krasivyj princ....." a oni vyprošalisja, tolkovali, sčebotali. Staršij choťil byl pripovídku, o princa-voina, a molodšij o jahňatkach, kotory paslisja po zolotoj traví .... slyšati. Ta, tak baboňka rospovíla i jednu i druhu skazku. A, tak ďítočkam hovorit:

— "Teper' uže, ďítočki, pojdeme spati."

Šesť ročnyj chlopčik vozdvih ručeňata, obňal "babu", pocíloval i hovoril:

— "Baboňko, jaka ty mila, jaka ty krasna."

U šesť ľítnaho vnučka, **"ženščina najmilša i najkrajša v pjaťdesjať pjatom hoďí"** byla.

* * *

Ona šesdesjať i pjať ľítna, a on sem'desjať. Sorok ľít perežili v supružeství, v ľubvi, v sohlasii. V molodosti, jak siroty, za dvumja rukami žili. Ona služila, a on vo fabrikí pracoval. Na jednom vyleťí-pikniku, poznakomílisja. V korotkosti i pobralisja. Vseho paru dollary imíli.

Jak moloda para, sťahlisja v jeden rumik, lem čtob hroši zasčaditi. On daľše chodil vo fabriku, až i kuriňe ostavil, lem čtob, svojej molodoj ženy žiťa, prijaznym sďílati, i ne

musila nuždu terpíti. Ona, čtob mužu polehčeňe zrobiti, šila, rajbala pro druhich, a skladali cent ku centu.

Na koli perva ďítina prišla na svít, v tretem hoďí supružestva ich, vyňali sobí boľše pomeškaňe, a zarjadilisja iz svoich hrošej. Ona i daľše šila za hroši, a on stalsja nadzíratelem fabriki. V šestom hoďí bylo u nich dvoje ďítoček, i paru tysjači dollarov. Ona zarjadila malyj obchod (store).

Ona dozerala obchod, on chodil, i na daľše v robotu. Pod paru mísjacami, vzjala k ďítočkam služanku, čtob mohla v storí pracovati; po roboťi svojej, uže i on imíl dovoľno pracy v obchoďí. Ich učtivoje zaobchoždenije s ľuďmi, priobrílo im stoľko kosťumerov, čto musili obchod razširiti. Kupili cílyj dom, zarjadili boľšij stor; on vystupil iz fabričnoj roboty, čto by trebovanijam publiki otpovísti moh. Začal tovar razvožati, ne lem v tom samom místí, no i po sosídnych plejzach. V četvertom hoďí, na trech vozach prodavali tovar, a v storí s dvumja robotnikami pracoval sam. Ona imíla pri domí dovoľno roboty s tremja ďíťmi.

V korotkosti zarjadil agenturu na šifkarty, depozitovyj bank i publičnoje notarstvo, takže i mjasarňu. Za jeho čestnu, sovístnu vysluhu, publika obdarila jeho dovírijem. Stalsja odnym iz najboľších kupcev místa.

Sedmero ďítej vychoval. Iz četyrech chlopcev, jeden vyučilsja za ľíkarja, druhij za lawyera, tretij za svjasčennika, a četvertyj okončil kupečeskij kurs, čtob moh pereňati místce otca svojeho.

Tri doňki otdal za muž, za učtivych, považnych mužej. A teper', s najmolodšim synom svoim provadit torhovľu, ona že pomahajet svojej nevísťí, pri domí i okolo ďítej. Bez pracy, ni teper' ne možut byti, choť by iz interessov hrošej svoich, spokojno vyžiti mohli.

Jesli, tak neďíľami, poschoďatsja k rodičam ďíti i vnuki, to stary sčastlivymi čuvstvujutsja, ne pro bohatstvo, no nad sohlasijem, i ľuboviju, v jakoj ich obširna familija živet.

Pravi prazdnovali, sorok ľítnyj jubilej svojeho supružestva, v učasti cíloho semejstva i najblizších svoich prijatelej. Prostranna komnata napolnenna cvítami, darami ďítej, vnukov i ich čtitelej. Pri stoľí toasty, po hostiňi tanečna zabava, až, i jubilanty brali v nej učasť. Pozdno v noči vse poroschodilosja.

Stary ostali samy v svojem otďíľí pomeškaňa. Muž pristupil k svojej žeňí objal, pozríli sobí v oči, i on prohovoril:

— "Stareňka moja, jaka ty mi mila, jaka ty mi krasna!"

U sem'desjať ľítnoho muža, **"žena najmilša i najkrajša v šestdesjatom hoďí"** byla.

Nova poslovica.

Povísť.

LAV . . . su . . su 'gutmoning' .. už ste, kumo, vstali?"

"Vítajte, 'hadidu'.. jak že ste tam spali?"

— "Ach! Jake to spaňe, možete mysliti,
Pri maleňkich ďíťach, možno-li spočiti?
To plače, se kričit, trete prosit jísti,
Četverte zas' inše: ne mož vypovísti!
A staryj sja hryze: Marjo, smoť že ďíti,
Do roboty idu, treba mi spočiti!
Deň pri dňu, tak ide: mušu sja trapiti,
Ani sja mi ne chce, už na svítí žiti!"

— "Oj, kumičko, tak to! Taj i mi ne ľípše,
I moi drobneňki, choť ich pravi meňše.....
No, hde ja by pošla, ked by 'm ich pestila
Cílyj deň na rukach čitkala, nosila?
Poplekam maloho, složu 'ho v kolysku,
Ked je nespokojnyj, vytriskam po pysku;
Staršu ko posteli, do kuta položu:
Ja s nimi cílyj deň, babrati ne možu!

A tak uže možut do syta plakati;
Vyvresčatsja dobrí, ľípše budut spati!
Lem s tím moim mužom, nesčastna hodina,
Nepokoj i zvada, ot cíloho rana!
Ci fryštyk hotovyj? Lem što oči prodre:
Ci "dinerka" polna? 'Bo v robotu ide.
A, s roboty nazad? Ta, hde že mi voda?
S čím sja povterati? Večerja hotova?
A tu paučina. Ta, ne zametenno?
Peľuchi po chiží, a ne postelenno?
Ďíti ne umyty? Ci 's ich nakormila?
Ta, jes' ani ohňa 'sče ne rozložila
A, ty mene chočeš', s "balonu" kormiti?
Koli by mi treba teploho užiti!
A, to tak do noči! Ked by vy to čuli!?.....
Pravda! I mi usta ne zahorodili!
Ale, jak ja vstanu, začnu vykladati,
Ta, to by ste mohli, kumo, posluchati!
Vykriču, snevažu: tak nakladu ja 'mu,
Že 'mu vyspominam i babu i mamu!"
— "No, a on što na to?"
— "Što? Ci ja sja boju?
O mužovu lasku, vera ja ne stoju.
Ci to ja "publik-skul", za to vychodila?
A, čerez tri ľíta v fabrikí robila?.....
Vera, ja ne budu ťažko pracovati,
Koli by ja mohla sobí pohuľati.
Byla 'm včera v místí, mama mi hvarila,
Žeby 'm prišla domoj, a sja ne trapila."
— "Ej, kumo, ne dobrí!..... A što s ďítočkami?"

— "Što choče naj robit; ja pojdu ko
mamí!"
— "Dajte pokoj, kumo! Haňba dľa vas
bude.
Ďítočki maleňki,... osuďat vas ľude!"
— "Hej, osuďat ľude? A, što im do toho?
Naj ne pchajut nosa, do prosa čužoho!
Moi kamaratki sja vyoblekajut,
Chodať po zabavach, starosti ne znajut.
A ja mušu doma, tyždňami siďíti,
Prjatati, variti, s ďíťmi sja mučiti!
A, choť dahde vyjdu, mož sja zabaviti?
S molodymi ľuďmi sobí pošutiti?"

* * *

Čto sja naskaržili, čto napovídali?
Na konec by sami ne porozberali!
No, prerval im "birmen"... kvartu s horílkoju,
I dví "baksy" piva, vleče za soboju.
— "Daj že Bože sčasťa... Ach, missis, i vy
tu?
I u vas jem složil, fajnoj "viski" kvartu,
I dví baksy piva, tak jak vy chočete;
Bo to, missis.... ej.... c...!.. užiti možete!"
— "A, na što jes' prines', bodaj ťa
Ivane!
Ta, ty dobrí znajes', že hrošej ne mame!"
— "Ale iďte, missis, sobí sanujete?
Ozdaľ lem, dva svíty vy ne prežijete?
Že hroši ne mate? Što že sja starate?
Zavtra "peda" bude, ta mi vse otdate!
Taž to haňba, žeby v tak veliki svjata,

Bez dobroho trunku, byla vaša chata!
Paska lem raz v roku, treba posvjatiti!....
No, buďte že zdravy. Daľše mušu idti."

* * *

— "Vidite vy, kumo, što za dobra duša?!
Ci čujete take, ot mojeho muža?
S roboty prochodit? Haňo, ty pijanna,
Ci jes' odurila, ci koho hamana?
U koho jes' byla?... Nihde, tak mi Bože!...
Cílyj "havz" preverne, nič najti ne može...
Ked by on pošukal, po našom "selerí".....
Ťu!... a by zahľanul, v jamu, po za dveri?!
Ozdaľ by mňa zabil?"

— "Nič by vam ne zrobil!
'Bo, vy mudra žena, až sja vam čuduju!
Kadi domju prijdu, prisam, poprobuju....."

— "To mňa naučila anglička, susída:
Lem ty, Eni, tak zrob', ta ne bude bída!
'Bo, jak mi hvarila: žaludok ju bolit,
A, ked vypje viski, ta jej ulahodit."

— "Ta, vera, kumičko, prisam, pravdu maje,
I mene, ot viski, boľíti prestaje.
Taj, ja ne za to pju, žeby 'm rada pila,
Lem pro to, žeby mňa hlava ne boľíla.
I teper' oj Bože, zas' mňa trapit madra"....

— "Ta, vypijte kumo!"

— "Prisam, kumo, dobra!...."
Čaročku horílki, s pivom zalivajut,
Zabyli, že ťísta po korytach majut!
Že veľka pjatnica, už ne pamjatajut,
Ne čujut plač ďítej; veselo huľajut.

Po obíďí? Ena, chrapit na posteli,
Mera jej kontruje, operta na stoľí!

* * *

Pred večerom, muži idut iz roboty,
Pod soboju ledvo dvihajut čoboty.
— "Čuješ' ty, Andreju, zavtra "peda" bude,
A pozavtra paska; radujutsja ľude!
S familiju, pojdu do Božoho chramu,
A po službí Božoj, nasčívime mamu.
Lem, ked by sja Haňí paska vydarila,
Žeby, čerez svjata, dobroj ďaki byla....
'Bo, znaš', ked sme v lascí, ta až milo žiti,
Važil by 'm ju s ďíťmi, na rukach nositi,
No, ale ked začne psotu vyvoditi?
Ta, prichodit sobí konec urobiti!"
— "To pravda, Michale, sam tak rozdumuju.....
Boh znaje, što s mnoju, podlo sja čuvstvuju.....
— "A, što že ti take?"
— "Jakos' mi tak tažko,....
Ci sja tam ne zvelo, s ďítmi doma dašto?
Abo žena chvora? Už štos'ka sja stalo.
Ot cíloho rana pokoj mi ne dalo!"
— "Ale iď, ty blazne, ta ne vidiš' chatu,
Pri dverjach, o sťínu opertu lopatu?
Paska už hotova, šoldra uvarenna,
Lem na tebe čekat s ďítočkami žena!"

* * *

Obernutsja na "strit" pred soboju viďat,
Jak Andreja ďíti, pri dorozí siďat;
Najstarša sem' ľítna, čitkat maleňkoho,
A s plačem čekajut na otca svojoho.

— "Aňko, diťa moje, što vy tu robite?
Pro što vy pri mamí doma ne sidite?"
— "Mama, už ot rana suť, u tety Enny,
Lem my sami doma, a sme barz smučenny.
Paska sja s koryta rozľala po stoľí,
Kolbasu naš kocur, a šoldru psy vzjali!"
Chlopy vstupili, posmotrjat na sebe:

— "Pravdu jem mal brate? Poďme že do tebe!"

Ďíti pozberali, spíšatsja do domu:
No, a što tam našli, ne hvarjat nikomu!

— "Lem ticho, Andreju! Haňba prevelika,
Jak sja dakto doznat, ta bude publika!"....
Ohňa rozložili, ďíti nakormili,
Ťísto poprjatali, porjadok zrobili;
Pasočki upekli, mjaso uvarili,
A što zrychtovali, s ťím sja poďílili.....
A, jak ženy vstali? Možete mysliti....
'Bo vera i bylo, pro što sja haňbiti?!
Muži ich ne bili, ni slovom, ni rukoj;
No, ot toho pjatka, nastal u nich pokoj.
Birmen ne prichodil, ďíti ne plakali,
A porjadok nastal, jakoho ne mali.
S lehkich žen, stalisja dobry hospodini,
Usilovny mamy, ženy i gazdyni!
Muži sja nikomu nihda ne spovíli;

Ani l'udi, o tom, nijak ne hvarili.
A, odnakož dumka zorvalas' jakos'ka,
I l'udi zrobili novu poslovicu:
"Vydarilosja 'mu, jak dvum kumam paska,
Pri viskí i piví, v veliku pjatnicu!"

UBIJCY, BARBARY, HEROI?

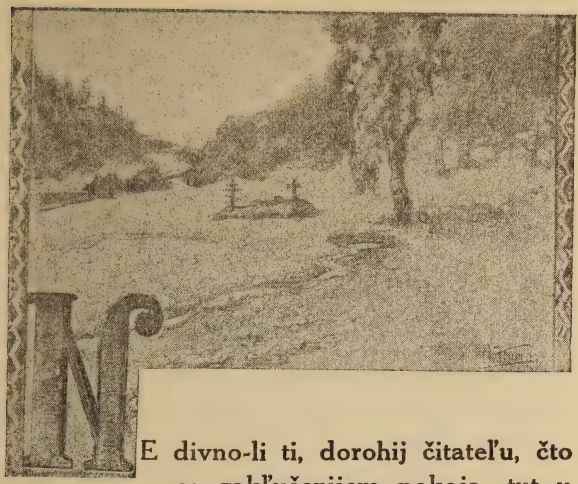

NE divno-li ti, dorohij čitateľu, čto so zakľučenijem pokoja, tut u nas v Amerikí, agitacija: nenavisti, snevažaňa, klevet, prenasľídovanija, protiv odinic, protivo cilych naradov, jak by na vyššij prikaz, na komando, izčezla, propala, zamolkla, perestala: v gazetach, v teatrach, na banketach, iz publičnych sjízdov' (meeting-ov), v dvižimych obrazach (moving pictures), iz kostelov, iz škol....? Histeričnoje razdraženije naroda, jak by na poveliteľnyj znak, jednym zamachom, obernulosja, v zdorovyj razsudok, v spokojnosť. Paradny pochody, march-i perestali. Vmísto hňíva ohorčenija, v dušach naroda, nastupila žadosť, želanije primirimosti, pokoja.

Kto provadil siju propagandu nenavisti, kto vymysľal, pisal ťí strašny obvinenija barbarstva, nepoňatnoj brutaľnosti? Narod ne znal, ni ne choťíl znati. On, lem víril i — nenaviďíl, ibo svoje znaťe čerpal iz gazet, iz ust propovídnikov ľubvi Christovoj, a iz politíčeskoj pravdy. A teper', to vse obmanom (oklamstvom) pokazalosja byti.

No, priznati dolžen každyj, čto siju propagandu nenavísti, klevet, ohorčenija, siju bor'bu iz zasady, lovko-šikovno provadili. Ona načinalasja u najvyssích provodnikov neprijateľa, a zakončilasja u soldatov (soldiers), v najhusťíjšem doždi kuľ stojasčich, ili ležasčich vo prekopach, pod čas užasnoj treskoťí bomb i granatov. A ťí bídňaki soldaty, kotory čerez cíly dni, bez jídla, bez vody, vo svoich hrjaznych dirach vyderžali,..... perechodili na druhij svít, s čuvstvom nenavísti, ohorčenija, hňíva,—jak žertvy sej merzkoj propagandy;.... ich poťíchoju bylo, čto za svobodu čelovíčestva, za demokraciju pomerajut, herojskoju smertiju! Na siju "Víruju" naučili ich osnovno, dokladno.

Gazety: denniki, tyždnevy, mísjačny brošury, i vse, čto na izobrítenii Gutenberga osnovanno, — služili sej propagandí. "Moving pictures", večer za večerom, predstavľali svoi ľživy obrazy, pri oduševlenii, vostoržennii publiki. V teatrach, uznaty artisty — spívaki, s ubíždenijem deklamovali — vyspí-

vovali svoi klevety, ko gallerii i ko parketu. Pisateli povístej, romanov, neslychanny, nepoňatny, neuvíriteľny zlodíjstva spisyvali i vynachodili, vo svoich zbalamučennych fantaziach, a otrujali serdca svoich čitatelej. Černilo (ink, tintu) obernuli v jad, v pekeľnu otruju.

A čto najskverňíjšoje: propovídniki jevanhelija, vo domach Boha ľubvi — miloserdija — otpuščenija, s hromkim holosom farisejev-knižnikov, propovídali nenavisť, hňív, mesť, jak jedino spasiteľnuju, i Bohu uhodnuju víru, pod utratoju víčnaho spasenija! V školach učiteli, to samoje ďílali! Otravľali duši ďítej.

A, sija propaganda provadilasja, ne lem tut, no i v Europí, v každoj kraiňí, postojanno, neutomimo, vsehda i povsjudu, s najľípšim — uspíchom.

"Ne poščadi, ubivaj, raspni, paľ, ruinuj."

Taku propagandu provadili, razširjali i maďary-avstrijcy-ňimcy protivu Rossiji, a Rossia protivu nich.

"Dikuny, barbary; horda (orda, čajka) ubijcev; ubivajut poranennych; razpinajut na krest ďíti, nasilujut ženščiny, jesče i samy ďíti; kradut, paľat, nisčat, ubivajut, morďujut, mučat . . ." i pr. No, kto by moh vse isčisliti?

To samoje pisali i proči narody: ťí na sich, a sii na ťích, na boľšu čest XX stoľítija!

Tak! Čelovík ostanetsja vsehda čelovíkom!

Pozrim v naši gazety zďíšny, i teper'! Strašny ubijstva, hrabeži, nasiľstvija; užasny zlodíjanija, v každom čisľí, čto deň!

Kto by osmílilsja, cílyj naš velikij kraj osuditi, na osnoví ťích zloďíjstv? A my tut teper', ne vo vojňí, no pod pravlenijem i zaščitoju zakona, policii i sudov.

Ťí zloďíi, hrabiteli, ubijcy, jesli jak voiny prijdut v pochod, ľípsimi ne stanutsja. Ne budut-li, i pod čas vojny hrabiti, krasti, ubivati i iny zloďíjstva činiti? No, pro nich možno-li osuditi cíloje vojsko, cílyj narod?

V dolhoj vojňí izdičajet, osyrovijet, ne lem voin, no i narod sam.

Ale čuvstvo čelovícestva, ni vo samoj krovavoj bor'bí, ne vyhasnet iz serdec boľšinstva prostych voinov, osobenno že u synov zemleďíľnaho naroda, u kresťan-mužikov.

Sija štučna — podďíľna nenavisť, s jakoju, v pervych časach, neprijateľski vojska nastupali na sebe, sovsím izčezla. Rossijany perestali ňímcev—maďarov dikunami, a ťí Rossijanov barbarami nazyvati i deržati. Místce nenavisti, zaňala vzaimna učtivosť. Jedny u druhich počitali herojskuju otvažnosť, smílosť; s učtivostju spominali bravury, chrabrosť svoich neprijatelej. Pod čas sraženij, chrabro poborjalisja, po sraženijach že, i na protiv zakaza komandantov, hde lem vozmožno by-

lo, kamaratilisja-družilisja i spomahali jeden druhoho, ne jak vrahi, no jak sostradaľcy.

* * *

Po padenii Peremyšľa, Sambora, Stryja, Stanislava, Kolomei, Černovic, i sam Ľvov dostalsja nazad v ruki vojsk meždu-europejskich deržav. Ťí perestupili ríku Zolotu-Lipu, a meždu Zločovom i Podhajcem, zakopalisja v trenči ukríplenny.

Tresk pušek, hremot kanonov ohlušajuči reval, a zemľa stonala, jak skaľíčennyj na smerť velikan.

S jednoj storony ležali voiny, proischoďasči iz podkarpatskich žup; maďary, slovaki, švaby i naši Rusiny; na druhoj storoní: poltavski, podoľski, kievski polki, — míscami, na desjať-dvanadcjať metry otdalenija; a meždu neprijateľskimi vojskami, jak jedna široka a dolha lenta (pantlika), tak zvannaja: "ničija zemľa," na kotoru vstupiti, pevnu smerť označalo.

Pervyj deň, postojannaja paľba-stríľba, iz obíich storon, čto voinam očeň skučnym stalosja. Druhij deň, iz trenčach uže vozdvihalisja šutlivy-žartovlivy voprosy, primíčanija, risunki smíšny, na velikich papirach, ili polotnach; a jesli otvít iz druhoj storony vydarilsja, to s hromkim smíchom, rukopleskanijem odplatilisja za neho. S ťím ubivali ne sebe, no — čas.

Bídnych voinov, v perednych trenčach, i s pokormom tažko bylo zaosmotriti. Pri vsích trudach i stradanijach, ne nastoľko jídla (jadenija) nedostatok, jak žažda (smjad) mučila voinov, pri suchich konservach.

Meždu trenčami, iz pod berežka, na storoňí maďar, bohatoje, čistenkoje žerelo protekalo. Znali o nem obí storony, viďíli jeho pered soboju, a ne mohli pekuču svoju žaždu utoliti v nem. Iz trenča russkich vystavili plakat:

— "Dajte vody nam, my vam dajeme vodki!"

— "Prijdiť, vozmiť sebí!" — otpovídajut iz druhoj storony.

Na siju otpovíď, i sama paľba utichla. Rossijany vystavili bílyj prapor; v otvít, i neprijateli takij samyj. Tohda iz russkich trenčach, bez orudija vystupili dva voiny, pod vodstvom jednoho ofisera i pustilisja dolov berežkom, na "ničiju zemľu", o paru minut iz vorožoj storony, takožde jedna trehlavnaja deputacija . Pri žereľí vstrítilisja. Podali sobí ruki po družeski, ohbovorili kondicii peremirija dočasnoho. Porazumílisja, ibo deputaciju, iz storony maďarskoj, provadil lajtnant Rusin podkarpatskij, a rossijskij lajtnant, chorošo hovoril po maďarski.

Ustanovili, čto poka peremína ne nastanet, každyj deň, ot druhoj do četvertoj, iz obíich storon, v otďílach dvadcať mužej, bez vseho

oružija, možut po vodu prichoditi. Desjať minuty pred druhoju načnetsja peremirije, a dvadcať minuty po četvertoj, paľba. Na sije podali sobí ruki.

Tohda maďarskij lajtnant, vyňal iz karmana (kešeni) stakan (pohar), vypolokal, napolnil čistoju vodoju žerela, a na doloni, jak by na tarelkí (na taňiru), rossijskomu lajtnantu podal.

Perekopy, tak na jednoj, jak i na druhoj storoňí, perepolnenny byli holovami voinov, mnoho iz nich vyšli iz trenčej, a stojači prizeralisja v dolinu.

Rossijskij lajtnant, s poklonom poblahodaril za vodu, dvih stakan v storonu neprijatelej svoich, a hromko zakričal, vpered po-maďarskí, a tak po-russki:

— "Za vaše zdorov'je kamarady! Hurra!"

Vypil vodu, počerpal iz žerela, a peredal vražemu lajtnantu, sej že obernulsja ko russkim vojskam, skričal:

— "Za vaše zdorov'je tovarišči! Hurra!"

Vypil stakan do posľídnej kropli, podali sobí lajtnanty ruki i — pocílovalisja, jak braťa!

"Hurra!" voskliki radostny, obíich storon, opisati ne možno. Voiny povychodili iz perekop, machali so šapkami v protivnuju storonu, ňíkotory cílovalisja, po-odny i slezy sterali iz lic.

Vot dikuny, barbary, ubijcy! Ňít! to braťa kotory, — jesli ne vyssa politika, ne tsčeslavije, a korystoľubije predvoditelej i politikerov, — v ľubvi, v družeství proživali by!

V časi ustanovlennoho peremirija (armistice), voiny obíich storon vražiich spokojno, družeski schodilisja pri žereľí; kamaratilisja, podavali sobí dary, peremíňali svoi potrebnosti: vodku, ťuťun (dohan, tabak) polotno, chľíb, bumahu (paper) dľa pisaňa i pr. žartovali, spívali.... Braťa, prijateli! A kanony, iz daleka revali, hremíli. Po okončenii peremirija, snova načali i oni paľbu, no jakos' ne tak hučno, usilovno, jak pred ťím. Oni iz jednoho žerela pijut!

Tretij deň, s posľídnim otďílom, i sam maďarskij kapitan A...., pošol ko žerelu. Veselyj, šutlivyj čelovík, s kotoraho anekdot, russki ofisery, ne malo nasmíjalisja.

Šutlivosti svojej stalsja žertvoju. Pozril na časy (hodinky) i hovoril:

— "Vseho uže lem dví minuty! S polminutoju spozdňusja v moj trenč. Zdravstvujte braťa!"

Smíjalisja i s toho, no, spiškom každyj uťíkal v svoje ukryťe. A.... kapitan uže stojal nad svoim trenčom, jak vystríl izvistil konec peremirija. Vmísto skočiti v ukryťe, obernulsja ko rossijskim trenčam, s rukoju, prosčateľno machnul k russkim ofiseram, a tohda zatresčal jesče jeden vystríl, kapitan

A .... že, vozdvih v horu obí ruki, zachvijalsja, i mertvym upal na zemľu, nad trenčom svoim!

Na maďarskom frontí, hrobovaja tišina užasa ... a na rossijskom krik, proklony:

— "Izmína! Ubiť sobaku! ... prokľatyj!"

Vidno bylo kolby ružja vozdvihatisja; jeden "jojk", a dolov berežkom russkoj storony, jednoho rossijskaho soldata skrovavlenna mertvola pokuľalasja v dolinu.

Maďary, porazumíli sud russkich, nad zradnikom! O paru minuty, iz trenča rossijan, vozdvihlasja velikaja tabla s nadpiseju:

— "Ubijca ne russkij! My kaznili jeho!"

Jesli ne maďarski ofisery, v rukach s revoľverami, to maďarske vojsko bylo sej čas verhlosja na rossijan, otmstiti svojeho ľubimoho predstavlenoho smerť.

Druhij deň, maďary zaslali parlamentera (officer with flag of truce), i vyprosili sobí na tri časy peremirije, dľa ubitoho svojeho kapitana, k pochoronu. Vykopali jemu nad žerelom mohilu (hrob) i v provoďí, jednoho bezoružnenaho otďíla voinov sotni jeho, ticho nesli jeho trunu v dolinu.

Jak iz prikop s trunoju pojavilisja, takoj i s russkoj storony, pod bíloju flagoju, vystupila vojenna banda russkich, i jeden otďíl soldatov, s ružjem v rukach, na čelí s polkovym svjasčennikom, nesusčim derevľannyj nadhrobnyj krest ....

Pri vstríčí truny, russkie poklonili pered pomeršim flag svoj, vojsko salutirovalo usopšemu, banda zaihrala traurnyj marč; spustili ťílo v hrob, pri molitví russkoho svjasčennika, poblahoslovivšaho svjasčennoju vodoju mohilu; russki voiny triraza vystrílili v česť pomeršaho, a zaspívali trohateľnym holosom jemu: "Víčnaja pamjať i blažennyj pokoj!"

Komandant russkich, koroteňko prehovoril:

— "Ne osuždajte nas, my jeho ľubili, ne meňše vas. On žertvoju stalsja podleca, prostaho ubijcy! Prosčaj kamrad!"

Vo slezach okončil svoi slova, i ni jedno oko ne ostalosja suchim. Tverdy voiny, brodasči v krovi, zaplakali.

Ubijca, po zasluhi svojej priňal zaslúžennyju kažn (karu), iz ruk svoich tovarišej . . . ňit, ne tovarišej, no chrabrych i spravedlivych mužej, ne poterpjasčich vo svoich rjadach — morderca. Ťílo ubijcy kapitana, ne pochoronili.

A . . . kapitan, otpočivajet pri žereľí, osvížajuščem vraha i prijateľa. Pri holoví jeho mohily, stoit **jedenramennyj krestik,** ľubov' jeho voinov, a pri nohach **triramennyj krest,** pamjatnik jeho protivnikov.

A ťí krestiki pomirili vraha s vrahom; mesť, nenavisť izterli zi serdce ich.

To, ne dikuny, to ne barbary, no heroi!

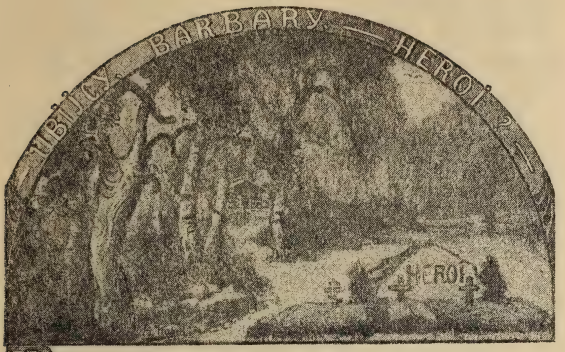

ROSSIJSKI vojska, pod velikim natiskom neprijateľa, dolžny byli ustupati, po samy bolota guebrnii Minsk, v kotorych nastup germanskij zastanovilsja.

Pinsk jesče vo russkich rukach, ochranennyj neprestupnymi bolotami. Forposty, sostojasči iz rezervnych soldatov, podkarpatskich regimentov, zaňali uže místočko Nevel, na ľivoj storoňí ríki Pripet.

Krovavych sraženij ne bylo, lem meňši styčki forpostov (advanced post) s kozakami, bez boľšoho krovoprolitija. Každa chata, každe místce, čto denno perechodilo, iz jednych ruk v druhi.

V jednom, bolotom okružennom ľísiku, tri-četyre bídneňki chižčiny, jesče so bídňíjšimi žiteľami. Ne utekali pered vražim našestvijem; utratiti ne imíli čto, kromí pustaho žiťa, a sije spasati ne bylo s čím. Tak ostali-

sja. Kozaki jesče i poďílili s nimi svoj chľíb; prišli čuži voiny, ne mučili ich, no jesče i nakormili. S blahodarnosti, poslužili tak svoim, jak i čužim.

Germany preduhotovľali perechod čerez bolota, dľa holovnoj sily armii, a na forposty zasylali rezervistov maďarskich regimentov.

V ľísiku, teper' ležit peredovaja straža honvejdov (landwehr, militia), uže starši mužčiny, dľa narodnosti svojej, iz bolšej časti, podkarpatski Rusiny, vseho dvatcať čelovík, pod komandoju jednoho kapitana i jeho molodeňkoho pomosčnika, devjatnadcať ľítnaho praporščika, L..... Pavla.

V odnoj chaťí, sej ľísnoj derevni, poselilisja ofisery, v druhoj voiny, v pročich dvuch pomístilisja sami obivateli ľísika.

Rano, jesče šesť kozaki byli tut, no bez vsej schvatki, vystupilisja siľňíjšomu vrahu, kotoryj teper', po ťaželom marčí, spokojno otpočival.

Kapitan P...., gymnaziaľnyj professor, okolo sorok pjať ľítnyj, razoďílsja, složil sabľu i revoľver, a hovorit k praporščiku, ne jak vojennyj predstavlennyj, no jak otec k synu, ibo on byl jeho učitelem, ot samoho pervoho klassa:

— "Pavel, prošu idi sam, čtob moi razporjaženija, kasateľno varty, točno ispolnili! Ostoroznosť ne zaškodit."

— "Dľa poveľínija, pane kapitan!"

S dverej, kapitan pozval jeho nazad.

— "Pavel! Mene uže druhij deň, ctos' nespokoit; jak by predčuvstvije nesčasťa .... Ne za žiťem moim bojusja ... no pro sem'ju moju .... Hde obernetsja moja žena, s četyrmja malymi ďíťmi, s čeho vospitajet ich?. — Ja jej bohatstvo ne moh ostaviti ... Priobícaj mi synu, moj, jesli upadu, s pervym urlavbom tvoim, vozverneš'sja domoj i peredaješ' vdoví mojej, vse to, čto tut na hruďach imíju okryto: moi dva persteni, zoloty časy, i moju polročnu platňu ... vsjoho stoľko. A skažeš' sem'ji mojej, čto strastno ľubil ich ..."

— "Hde tam, pane kapitan, mysliti na smerť. Vy očeň smučen, sdenervovan. Tut, vo tom nepristupnom míscí, otpočinem .... a ja víruju, čto zdorovy, i pobíditeľno, vo korotkosti, vozvernemsja domoj ..."

— "Dal by Boh! No odnakože priobícaj mňí ..."

I podal jemu ruku.

— "Tut, na vaše uspokojenije."

Otpovídajet praporsčik veselo, no oči zarosilisja jemu slezami; i sčiro stis ruku svojeho kapitana.

— "Blahodarju ťa! A teper' idi, i porozzerajsja dobrí. Nam místce viditsja nepristupnym, no jesli kozaki potrafili, čerez siji bolota i bezdonny mlaki otstupiti, to ne ťažko im, s boľšoju siloju, vozvernutisja ... Prošu, idi i merkuj!"

Praporščik lično udostovírilsja, čto rasporjaženija kapitana točno ispolnil vachtmajster (sergeant); i po jednom časí (po hodiňí) vozvernulsja v kvartiru. Kapitan uže tverdo spal; tak i on ticheňko lehnul sobí na solomu, a v korotkosti usnul.

Po dolhom doždju, nebo vyjasnilosja, a mísjaček polnoju svítlosťu zablestal. Varta, s naprjahnutymi nervami, obzerajetsja okolo, ibo ot svítla mísjačka, fantastičny ťíni bílilisja po meždu derevami. Vkruh ticho, lem ľís šumil tupym holosom.

Po polnoči, jak byl lem iz zemli vozros byl starušek, jeden iz žitelej, stal pred vartoju:

— "Soldat, holubočku! Vzbudi sudarja . . . Kozaki prichoďat."

Karaul (storož), byvše maďarom, i slov podozríteľnoho staruška, lem stoľko porazumíl: kozaki. Zatreskal v okno, a peredal staruška ofiseram, kotory doznalisja ot neho, čto boľše čislo kozakov, iz dvuch storon brodit bolotom i jesli ne ustupľat, to propasti musjat.

Poka storoži svolali i sobralisja, kozaki uže hornulisja ľísom, a načali stríľati na honvejdov ustupajusčich. Nikto ne upal, lem—kapitan! Bez slova; vo holovu polučil kuľu.

Honvejdy, rozzlosčenny smerťu svojeho ľubimoho kapitana, otčajannu stríľbu načali na kozakov, a za tot čas, praporščik prikľaknul ko ubitomu, i vyťah iz jeho pazuchi, v míšku sochranenny ríči, dľa jeho sem'ji.

Jesli bídnyj mužik, iz blahodarnosti, — čto ťí čuži voiny, ne lem ne mstilisja, ne sbytkovalisja nad nimi, ale ich jesče i nakormili i s nimi družeski zaobchodilisja, — ne spaset ich, to vsí byli pohibli, ili v nevoľu popali. A tak osvobodilisja, no, s velikoju žertvoju.

Kapitana ťílo ne mohli spasti, musili ostaviti jeho tam, hde upal.

Druhij deň, — ňímcy uže Pinsk načali bombardirovati, — honvejdy s boľšim ukríplenijem, nastupili na ľísok, a večerom, po ostríjšej schvatki, i pri ne malych utratach, zaňali jeho snova. Pri večernem sumraku, prišli ko samym chatam, no ťílo ubitoho kapitana, nihde ne našli.

So ružjem v rukach, nastupali ostorožno k chaťí, na čeľí s Pavlom praporsčikom hde on posľídnuju noč' s kapitanom otpočinul, ibo maleňkimi, temnymi oknami svítilosja iz nej; myslili, čto tam jesče ňíkto iz neprijatelej ostalsja.

Praporsčik s revoľverom, rastvoril dveri i skričit hromko:

— "Ruki horí!"

Vmísto neprijateľa, pered soboju viďat katafalk (catafalque) okružennyj svísčami, a na nem ležit, s russkim praporom zakrytyj, meždu víncami iz ľísovoho cvíťa i vítvej .... ich kapitan!

Voiny sňali šapki, i so slezami prizeralisja na svojeho komandanta, a s učtivosťu i s bla-

hodarnosťu myslili na ťich, s kotorymi čto denno krovavo sražajutsja, no na nich odnakož, jak na kamaradov, jak na herojev pamjatajut!

Druhij deň, sobrali vsích upavšich, bez vzhľada, prijateli oni suť, ci vrahi, a pochovali ich razom, na jednoj maloj poľaňí, sered ľísnych derev, vojennoju učtivosťu.

Na pravoj storoňí ležat kozaki, nad hrobom ich triramennyj krest, s imenami ubitych, vo seredíňí P.... kapitan, a na ľívoj jeho storoňí, ot serdca, ležat honvejdy jeho; v jednom hrobí. A kromí krestach, pri holovach pohrebšich, složen velikij netesannyj kameň, v jeho vrisovannoje slovo: "Heroi."

Barbary, ubijcy-li to? Ňít! Vpravďí: heroi.

* * *

A, ťích herojev sem'ji, hdes' daleko, na stepjach Rossii, v dolinach karpatskich, staruški mamy-otcy, vdovicy, zaručenny, ďíti, moľatsja za ich zdorov'jem, a neterpelivo ožidajut izvístija ot nich; v snach cílujut svoich milych, kotorych boľše nikohda ne prihornut k ľubimym serdcam svoim, no ani ich hroby ne uviďat nikoli!

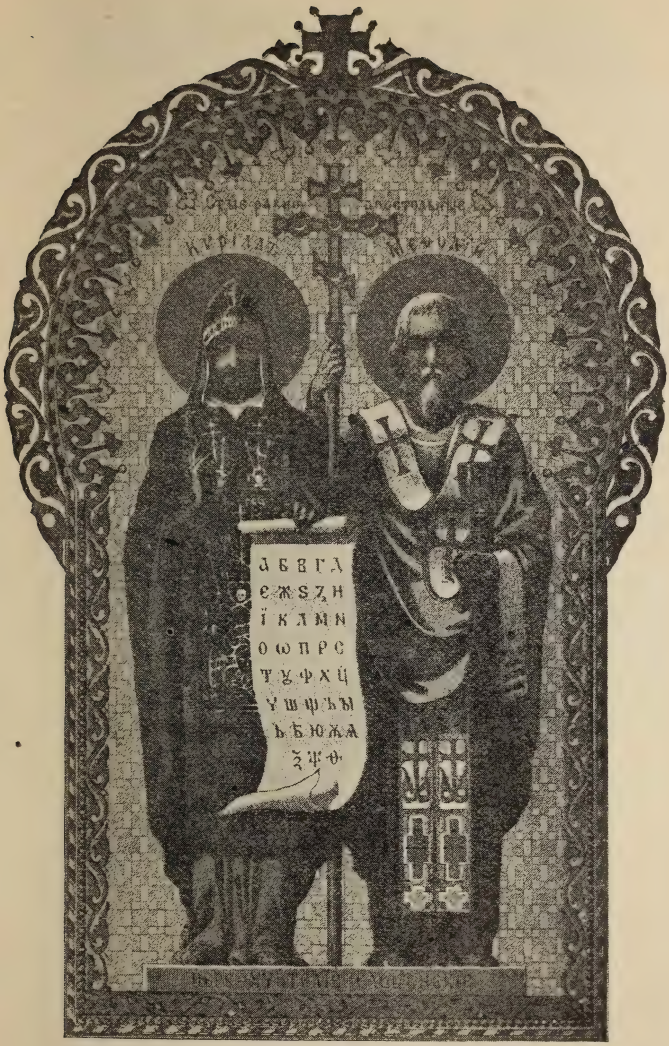
Кѵрілаъ
Меѳодїи
А Б В Г Д
Є Ж Ѕ З И
Ї К Л М Н
О Ѡ П Р С
Т Ѹ Ф Х Ц
Ч Ш Щ Ъ Ы
Ь Ѣ Ю Ѧ
Ѯ Ѱ Ѳ

Triramennyj krest!

VOT,*) na cerkvjach našich blestitsja, [znak sčasťa
Russkoho naroda, trojičnyj Krest [Christa,
Pobídy nad adom víčne znamenie;
Pod nim zahremíla strašnaja Golgotha,
A na nem procvílo naše spasenije!

Na krest triramennyj byl Christos raspjatyj,
Otkupiteľ svíta, Boh vo Trojcí svjatyj!

Ramo nad hlavoju, tremja jazykami
Holosilo svítu, pro jakija viny,
So razbojnikami,
Osudili Christa,
Na stydnu smerť Kresta!
"Isus Nazorjanin, Carj Judejskij" byl On,
Jak napisal Pilat nad hlavoju Christa;
"Nazorej" byl Spas naš, proročeskym [slovom,—

*) Vot—smoť, vižd.

"Carj Judej", čudami, svoim carskym [rodom,—
A "Syn Božij" hlasom
Boha vsevyšňaho,
Iže nazval Jeho:
"Vozľublennym Synom!"

Na seredňe ramo Isusa raspjali,
Rasprosterty ruki hvozďami proklali;
V velikoj boľízni pozríl na nebesi:
"Bože moj, pro čto Ty ostavil mja [jesi?!"

So vysoty Kresta krov' tečet strujami,
Zemľu zalivajeť, —
S milosti Stradaľca,
Iz cíloho svíta
Kľatvu omyvajeť!
"Otpusti im Otče, ne znajut čto tvorjat,"
Jeho bľídy usta žalem prohovorjat!

Pripjali i nohi hvozdem na derevo,
A pod nich pribili i trete rameno,
Čtob na ostrych hvozďach, vísjasčeje [tílo,
Iz vysoty Kresta,
Na nem otpočilo!

Tri ramena byli na Christovom Kresťí,
Koli otdal ducha na horí Golgothí.

Takij byl Krest Christa, na takom On [terpíl,
Pod takym učili Methodij i Kirill
Apostoly Slavjan, meždu Karpatami,
Na víru Christovu; —
Pod tím samym Krestom,
Pod bystrym Beskidom,
S našimi ďídami
Prinošali žertvu
Neporočnu Bohu!

Od tích dvuch apostol, Krest my sej [priňali, —
I Službu, i obrjad,
Bukvy i pis'mennosť — čtob ne za- [byvali,
Čto sej Krest jesť pro nas, zaloh [spasenija,
V nuždí pribížisče, znak otkuplenia!

Na tom Kresťí Hospoď smerť za nas postradal,
Čtob i nam Rusinam víčne sčasťa podal.

Ostavili Krest sej: Čechi i Poľaki,
Moravcy, Kroaty, Slovene, Slovaki:
My Uhro-Rusiny i Halicki braťa,
Pod tím Krestom chočem okončiti [žiťa!

Pod tím svjatym Krestom
V dalekoj otčiňí,

Kosti ďídov našich,
V zelenom Beskiďí,
Ticho spočivajut;
My že na čužiňí, —
Washingtona zemľí, —
Choť s nimi spočiti razom ne možeme,
Pod ich Krestom žiti i vmerti chočeme!

Oj, Ty svjatyj Kreste, silo Božestvenna,
Zasčiti tvoj narod na vsjaki vremena:
Čtob vírnyj byl Tobí,
I žiťem i v hrobí.
Spasi ľudi tvoja,
Podaj im pokoja.
Daruj sčirych voždej, dobroho Pastyrja
Tvojemu narodu;

Čtob vozsijal mir, lad, tvojej ľubvi zarja,
Nasčasťe, na zhodu,
Meždu Rusinami!
Budi Ty so nami
Spase naš Isuse, Christe Nazorjanin,
Buď nam na pomoči, pomiluj nas! Amiň!

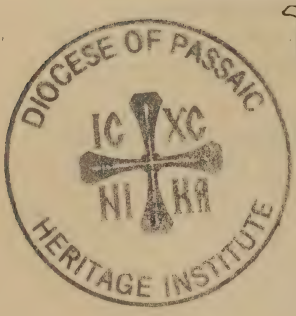

Soderžanije.

*Dobryj tato (Stišok) — — — — 5

Palko Rostoka (Povísť) — — — 7

*Pod obrazom Duchnoviča (Stich) — 86

Jedno svídanije (Povísť) — — — 91

*Pozdravlenije dľa krajevoj Rusi (Stich) — — — — — — 112

Paschaľnyj dar (Povísť) — — — 114

*Ňit, my ne pomreme (Stich) — — 150

Posľi dožďa — solnce (Povísť) — 152

*Svobodna Rossija (Stich) — — — 168

Komu Boh čto obícal (Povísť) — — 171

*Ci lem viditsja mi? (Stich) — — — 189

V jakom víku ženščina najmilša i najkrajša? (Obrazki iz žiťa) — — 191

*Nova poslovica (Povísť v stichach) — 209

Ubijcy, Barbary — Heroi? (Povísť) 216

*Triramennyj Krest (Stich) — — — 233

Ci vid'ili vy uže
NAJPOSĽIDNU NOVIZNU?

Jesli ňít, pročto ňít? Tut jest! Psik i jeho domik. Položte lem psika vo domik i zakličte na neho "Rex" ili jakoje nibuď imja i on vyskočit. Za $2.00 veliku radosť srobite d'iťam.

Imijeme takožde vsi sredstva, podrobnosti dl'a Fair-y i Bazaar-y: Doll-y, Basket-y, Teddy Bear-y, hodinki, galanterejny tesči i pr.

— BELL PHONE 7-8899 R. —

American Fair & Novelty Co.,

514 CEDAR AVE., SCRANTON, PA.

ASSEKURACIJNA KANCELLARIJA.

Assekurovanije protiv ohňa; zabezpečenije rentov, bondov; assekurovanije avtomobilov, plejt glassov; vyhl'adovanije vynahorod i iny podobny d'ila; složenije bondov za urjadnikov. Prodajeme i kupujeme vsjakija pozemki i domy. Kto majet potrebu vo vsjakich d'ilach, naj s dovirijem obernetsja k nam i my s vd'ačnostiju, sumenito vyslužime každoho. S nami možete na svojem jazyku podohvarjatisja. O poradu pišiť, ili prijd'iť do:

GEORGE MUNCHAK

— BROKER —

204 Connell Bldg., SCRANTON, PA.

ELGIN HODINKY

sut uznaty jak najlučši na svíťí.

Čto lem potrebujete iz galanterejných veščej (jewelry), možete u nas polučiti.

SAMUEL GROSS & CO.,
111 Penn Ave., Scranton, Pa.

COLUMBIA

PHONOGRAPH-Y I RECORDY

sut najznatňijsi i najlučši.

Pisit' za katalogom i neplatno polučite. Takže polučite v darunok jeden paklik najlučši ihly. Imijeme polnyj sklad russkich recordov.

KEYSTONE MUSIC SHOP,
324 Spruce St., Scranton, Pa.

P. K. KADAK CO.

P. O. Box 79,

Scranton, PA.

Dľa spolkov vyrabľajeme označki, veliky oznaki, pečatki, zastavy (flag-y) a insi vesči za nizku cinu.

Prodajeme vsjakoho roda knihi. Dobryj tovar i christianska obsluha. Pišit' za cinnikom.

SAML H. CHIPAK

POHREBNIK VEREJNY NOTAR

429 S. Washington Ave.,

Bell Phone 7-4274 SCRANTON, PA.

JOSEPH KIESEL

INSURANCE AGENCY

1008 CAPOUSE AVE., SCRANTON, PA.

Ked potrebujete jaku nibuď assekuraciju, hlasíťsja u nas a udostovíritesja, čto budete na dovoľstvije vaše obsluženny.

— Bell Telephone 7-3687-W —

STÁ TISÍCE ľudí chodí domov ustatí, slabí a s nechuťou k jedlu po osem alebo viac hodinovej dennej úmornej práci. Snáď i vy ste medzi tými. Dlho tak nevydržíte, a preto nútno je Vám užiť k otúženiu nervov a k nadobudnutiu síl

BOSÁKOVO HORKÉ VÍNO

ktoré je k dostaniu v každom lepšom Drug a Grocery obchode, alebo môžete si objednať prosto od:

BOSAK
Manufacturing Co.
SCRANTON • PA.

STIEFF PIANA

HDE rozchoditsja pro to, čtoby piano imílo najlučšij holos, znamenituju konstrukciju i dovhotrevejuščuju prikmetu—bezsumńívno každyj vybere Stieff-piano.

Nepočitajemo procentov - ni extra - 10% diskonta za hotovy hroši. Platimo dobru cinu za stary piana.

Chas. M. Stieff Inc.

513 LACKAWANNA AVENUE

SCRANTON, PA.

GEORGE OLPO
Slavic Books
RT. 1, BOX 903
LAKELAND, FLA.